

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

โครงการ “รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของ
กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่
อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร”

โดย

นายพลนภา รัตนะ และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

31 มีนาคม 2554

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

โครงการ “รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของ
กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่
อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร”

คณะผู้วิจัย

1. นายพลนภา	รัตน์	11. นายสวาท	ศรีสวัสดิ์
2. นายสายวาน	รัตน์	12. นายวิทยา	สุราราช
3. นายหลัก	รัตน์	13. นายบุญจง	ศรีสวัสดิ์
4. นายศักดิ์นคร	รัตน์	14. นายจำลอง	กางทอง
5. นายเกรียงศักดิ์	รัตน์	15. นายทรงชัย	ศรีสวัสดิ์
6. นายสัมฤทธิ์	มาตราช	16. นายพัทยา	บิตร
7. นายสะท้อน	มาตราช	17. นางอัญชลี	รัตน์
8. นายทองปักษ์	ศรีสวัสดิ์	18. นางสมสมัย	รัตน์
9. นายเดชา	มาตราช	19. นายสนใจ	รัตน์
10. นายประเยาว์	ไตรยชัย	20. นายสุวัฒน์	กางทอง

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทคัดย่อ

โครงการ รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยนายพลนา รัตนะ เป็นหัวหน้าโครงการมีพื้นที่การดำเนินงานคืออ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ในอดีตได้ริเริ่มสร้าง โดยกลุ่มชาวบ้านโนนอุดมร่วมใจกันสร้างขึ้น เป็นลักษณะฝายกันน้ำเล็กๆ สร้างกันลำห้วยยางที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูพาน ซึ่งจุดประสงค์ในการก่อสร้างนั้นเพื่อนำน้ำจากลำห้วยยางมาใช้ในการเกษตรของตนเอง และได้มีพระราชดำริในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำขึ้นในปี 2524 แล้วเสร็จในปี 2525 บ้านโนนอุดม มีประชากร 826 ครอบครัว แยกเป็นชาย 397 คน หญิง 429 คน มีภาษาภูไทเป็นภาษาท้องถิ่น คนในชุมชนบ้านโนนอุดมทำการเกษตรจำนวน 248 ครอบครัว ทำนาในพื้นที่กว่า 3 พันไร่ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชหลังนา เช่น การทำสวนข้าวโพด ปลูกแตงโม ปลูกถั่วลิสง ปลูกพริก ปลูกถั่วฝักยาว มะเขือเทศ ซึ่งการปลูกพืชดังกล่าวเป็นรายได้เสริมของคนในชุมชนนอกเหนือจากการทำนา

ปัจจุบันแม้มีอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ แต่การนำน้ำมาใช้ประโยชน์ยังไม่ทั่วถึง เนื่องจากคลองส่งไม่ทั่วถึง ส่วนใหญ่เป็นคลองดินและพื้นที่นาบางจุดอยู่สูงกว่าคลองส่งน้ำทำให้น้ำเข้าไม่ถึงไร่นา อีกทั้งพื้นที่อ่างเก็บน้ำตื้นเขิน โดยเฉพาะในปีที่ฝนตกน้อยและในหน้าแล้ง ปริมาณน้ำในอ่างไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดการแย่งน้ำกันขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีกฎกติกาหรือมีการจัดการน้ำที่เป็นระบบ ทำให้การนำน้ำไปใช้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน ปัจจุบันความต้องการใช้น้ำมีมากขึ้น เพราะคนในชุมชนหันมาปลูกพืชเพื่อการค้า ทำให้พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อปริมาณการใช้น้ำ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการตั้งคณะกรรมการการใช้น้ำ ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกผู้ใช้น้ำ 215 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านโนนอุดม และผู้นำชุมชน แต่ก็ยังพบว่ายังมีการใช้น้ำไม่ทั่วถึง สมาชิกผู้ใช้น้ำมีการแย่งน้ำเพื่อใช้ในแปลงเกษตรโดยเฉพาะในหน้าแล้ง คนที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ห่างออกไปต้องรอน้ำ บางครั้งน้ำไปไม่ถึงขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความร่วมมือระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการดำเนินงาน

จากสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของโครงการวิจัย รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม เพื่อเรียนรู้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีเป้าหมายที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำและชาวบ้านโนนอุดมเป็นกลุ่มหลัก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนคาดหวังว่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การคิดร่วม ทำร่วมกัน ประเมินผลด้วยกัน และข้อมูลที่ได้จาก

กระบวนการวิจัยที่มาจากชุมชนจริง ๆ จะทำให้ชุมชนอยากแก้ไขปัญหาของตนเอง กระบวนการงานวิจัยจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชนมองเห็นทางออกร่วมกัน จากการพูดคุย เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ กันมากขึ้น แล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นจึงใช้วิธีการเก็บข้อมูลบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล 4 ประเด็นคือ เหตุการณ์ในอดีต ช่วงของการเปลี่ยนแปลงโดยมีคำบอกเล่าจากผู้รู้แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลดีและผลเสีย วิถีชีวิตความสัมพันธ์และคุณค่า การศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของบ้านโนนอุดมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นการศึกษา มิติประวัติศาสตร์ มิติความทรงจำ มิติเวลาและการสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ส่วนการศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร มีการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูล 5 ประเด็นคือสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ การจัดการหรือพฤติกรรม ระบบโครงสร้าง ปัญหาเหตุปัจจัย ผลดีและผลเสีย นอกจากนี้ยังมีการศึกษาจากแผนที่ศักยภาพของชุมชนและแผนที่จำลองอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

จากการศึกษานี้ได้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทประวัติศาสตร์ชุมชน การจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและสาเหตุปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตรที่ก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารจัดการน้ำชลประทานของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ นำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลซึ่งได้รูปแบบดังนี้ รูปแบบการพึ่งตนเอง โดยการประหยัดและอดออม การทำบัญชีในครัวเรือนการปลูกพืชในระบบอินทรีย์ รูปแบบการบริหารจัดการน้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ จะมีการพัฒนาคลองส่งน้ำทุกปีออกกฏระเบียบในการบริหารจัดการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำและจัดตั้งกองทุนกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานรูปแบบการสร้างภาคีความร่วมมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่และจัดกิจกรรมปลูกป่าในเขตพื้นที่ชลประทานต้นน้ำจาก 3 รูปแบบนี้นำไปสู่การทำแผนงานระยะที่ 2

คณะทำงาน

31 มีนาคม 2554

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
- ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
บทที่ 2 ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	7
- แนวคิดการมีส่วนร่วม	7
- ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	8
- การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน	10
- ประวัติศาสตร์และบริบทของหมู่บ้านโนนอุดม	13
- บทเรียนการพัฒนาหมู่บ้านโนนอุดม	18
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	20
- ขอบเขตการวิจัย	20
- วิธีการเก็บข้อมูล	20
- กระบวนการวิจัย	22
บทที่ 4 ผลการวิจัย	25
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	86
ภาคผนวก	94
- ภาพกิจกรรม	95
- กิจกรรมในการดำเนินงาน	112
- รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ	128
- ประวัติทีมวิจัย	137

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร ในอดีตได้ริเริ่มสร้าง โดยกลุ่มชาวบ้านโนนอุดมร่วมใจกันสร้างขึ้น เป็นลักษณะฝายกั้นน้ำเล็กๆ สร้างกันลำห้วย ยางที่มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูพาน การก่อสร้างในอดีตนั้นใช้แรงงานคนไม่มีเทคโนโลยีใดๆ เข้ามาช่วย มีเพียงจอบ เสียม และอาศัยภูมิปัญญาแบบชาวบ้านในการก่อสร้าง ซึ่งเมื่อสร้างเสร็จจึงไม่มีความแข็งแรงพอที่จะรองรับปริมาณน้ำในจำนวนมากๆ ได้ หากเกิดฝนตกหนัก น้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาภูพานจะไหลมารวมตัวกันทำให้ฝายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นพังทลาย แต่เมื่อฝนฤดูน้ำหลากชาวบ้านก็จะรวมตัวกันสร้างฝายขึ้นมาใหม่ มีความเพียรพยายามลองผิดลองถูกหลายครั้ง ซึ่งจุดประสงค์ในการก่อสร้างนั้นเพื่อนำน้ำจากลำห้วยยางมาใช้ในการเกษตรของตนเอง โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีพื้นที่ติดกับลำห้วยยาง ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทั้งทำนา ทำสวน ทำไร่ ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย

ก่อนปี 2524 ชาวบ้านโนนอุดมได้พยายามสร้างฝายอีกครั้งหนึ่ง โดยทำเป็นกำแพงที่มีระบบค้ำยันให้มีความหนาแน่น ด้วยการใช้ไม้ขนาดใหญ่มาทำเป็นกำแพงสองข้างแล้วเอามูลดินมาถมตรงกลางกำแพง พร้อมกับบดอัดดินโดยการใช้ไม้กระแทกไปด้วย แต่หลายปีต่อมาฝายกั้นน้ำไม่สามารถทนทานต่อกระแสน้ำจึงขาดลงอีกครั้ง หลังจากนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้สร้างฝายกันอีกเลย จนเมื่อมาถึงในสมัยนายเทพ กางทอง เป็นผู้ใหญ่บ้าน จึงได้นำเรื่องฝายกั้นน้ำของหมู่บ้านมาหารืออีกครั้ง และได้ข้อสรุปว่า จะต้องทำเป็นรายงาน เพื่อขอพระราชทานสร้างอ่างเก็บน้ำตามโครงการพระราชดำริ เมื่อได้เป็นมติ ผู้นำชาวบ้านในขณะนั้นประกอบด้วยนายเทพ กางทอง ผู้ใหญ่บ้าน นายทองม้วน สุราราช และนายจันทร์โท ทิพชาติผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ได้นำโครงการดังกล่าวยื่นถวายฎีกา ในที่สุดก็ได้มีพระราชดำริในการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำขึ้น ในปี 2524 แล้วเสร็จในปี 2525 มีความจุของน้ำ

3.1 ล้านลูกบาศก์เมตร

อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านโนนอุดม หมู่ 9 ซึ่งเดิมเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านเต่างอย ต่อมาเปลี่ยนเป็น บ้านโนนอุดม ในสมัยนายอำเภอขุนพิณิจ เนื่องจากเห็นว่าสอดคล้องกับสภาพของหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ คนในหมู่บ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ โดยอาศัยน้ำจากห้วยยางที่มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาภูพานเป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงชุมชน บ้านโนนอุดม มีประชากร 826 ครอบครัว แยกเป็นชาย 397 คน หญิง 429 คน มีภาษาภูไทเป็นภาษาท้องถิ่น

จากการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเบื้องต้นในช่วง เดือน มกราคม - ธันวาคมของทุกปีพบว่า คนในชุมชนบ้านโนนอุดมที่ทำการเกษตรจำนวน 248 ครอบครัว ทำนาในพื้นที่กว่า 3 พันไร่ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชหลังนา เช่น การทำสวนข้าวโพดมี 2 ครอบครัว ประมาณ 8 ไร่ ปลูกแตงโมมี 13 ครอบครัว รวมพื้นที่กว่า 120 ไร่ ปลูกถั่วลิสง 4 ครอบครัว พื้นที่ 12 ไร่ พริก 2

ครอบครัวประมาณ 4 ไร่ ปลุกถั่วฝักยาว 2 ครอบครัว พื้นที่ 4 ไร่ มะเขือเทศ 7 ครอบครัว กินพื้นที่ประมาณ 9 ไร่ ซึ่งการปลูกพืชดังกล่าวเป็นรายได้เสริมของคนในชุมชนนอกเหนือจากการทำนา และอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มคนเหล่านี้เป็นกลุ่มหลักที่ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำยังไม่นับรวมคนในชุมชนรายอื่นๆ ซึ่งรวมพื้นที่แล้วหลายร้อยไร่

ปัจจุบันแม้มีอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ แต่การนำน้ำมาใช้ประโยชน์ยังไม่ทั่วถึง เนื่องจากคลองส่งไม่ทั่วถึง ส่วนใหญ่เป็นคลองดินและพื้นที่นาบางจุดอยู่สูงกว่าคลองส่งน้ำทำให้น้ำเข้าไม่ถึงไร่นา อีกทั้งพื้นที่อ่างเก็บน้ำตื้นเขิน โดยเฉพาะในปีที่ฝนตกน้อยและในหน้าแล้ง ปริมาณน้ำในอ่างไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนในหมู่บ้านเกิดการแย่งน้ำกันขึ้น เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีการกฎกติกาหรือมีการจัดการน้ำที่เป็นระบบ ทำให้การนำน้ำไปใช้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน แต่การเอื้อเพื่อแบ่งปันน้ำเพื่อนำไปใช้ยังมีให้เห็นในครอบครัวหรือบ้านใกล้เคียง ซึ่งหากจะเปรียบเทียบระหว่างอดีตกับปัจจุบันจะพบว่า อดีตนั้นปัญหาเรื่องการใช้น้ำจากอ่างมีน้อยมากเนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรยังมีน้อย เพราะส่วนใหญ่ทำเพื่อเลี้ยงชีพ ไม่มุ่งที่การค้าขาย แต่ปัจจุบันความต้องการใช้น้ำมีมากขึ้น เพราะคนในชุมชนหันมาปลูกพืชเพื่อการค้า ทำให้พื้นที่เพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่อปริมาณการใช้น้ำ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการตั้งคณะกรรมการการใช้น้ำ ที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกผู้ใช้น้ำ 215 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านโนนอุดม คณะกรรมการการใช้น้ำจะมาจากหลากหลายบทบาท ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ส.อบต. กรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านที่กลุ่มผู้ใช้น้ำเห็นว่ามีความเหมาะสม หลังจากได้คนที่เหมาะสมจึงจะทำการคัดเลือกหรือกำหนดบทบาทกันอีกครั้ง ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภรณูญิก ปฏิคม กรรมการ ซึ่งจะทำการคัดเลือกโดยการยกมือ คณะกรรมการการใช้น้ำจะมีวาระดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี แล้วทำการคัดเลือกใหม่ บทบาทของคณะกรรมการการใช้น้ำ คือ ทำหน้าที่ช่วย ปส.เปิดน้ำเพราะอยู่ใกล้หัวจ่าย ควบคุมดูแลน้ำ 3 สาย เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการดูแลเรื่องการใช้น้ำ และติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ พร้อมทั้งจัดให้มีการประชุมประจำเดือนเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหา อุปสรรค และการดำเนินในการใช้น้ำของสมาชิกในเรื่อง น้ำไปถึงหรือไม่ถึง น้ำสายไหนที่มีปัญหา แล้วทำการแก้ไขไปตามสถานการณ์ หากสมาชิกคนใดไม่มาร่วมประชุมจะเสียค่าปรับคนละ 100 บาท ซึ่งส่วนใหญ่จะติดภารกิจจำเป็นจริงๆ จึงไม่สามารถเข้าร่วมประชุมได้ ที่ผ่านมาคณะกรรมการการใช้น้ำมีส่วนสำคัญในการจัดสรรน้ำเพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ในแปลงเกษตร การดูแลเรื่องการปล่อยน้ำไปตามแปลงนาจากแปลงหนึ่งสู่อีกแปลงหนึ่ง ซึ่งพบว่าใช้เวลานานและสิ้นเปลืองน้ำโดยเปล่าประโยชน์เพราะน้ำที่ลงสู่แปลงมันกระจาย นอกจากนี้สมาชิกและกรรมการยังทำหน้าที่ดูแลคลองดิน การซ่อมแซมขุดลอกในช่วงที่ตื้นเขินเพื่อให้น้ำไหลสะดวก ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าต้องทำการขุดลอกทุกปีเพราะเป็นคลองดิน ที่ผ่านมามีการตั้งคณะกรรมการการใช้น้ำในชุมชนเพื่อบริหารจัดการ แต่ก็ยังพบว่ายังมีการใช้น้ำไม่ทั่วถึง สมาชิกผู้ใช้น้ำมีการแย่งน้ำเพื่อใช้ในแปลงเกษตรโดยเฉพาะในหน้าแล้ง คนที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำได้ใช้น้ำอย่างเต็มที่ ส่วนคนที่อยู่ในพื้นที่ห่างออกไปต้องรอน้ำ บางครั้งน้ำไปไม่ถึง ขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหรือระหว่างสมาชิกและคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งปัญหาเหล่านี้มีมายาวนาน

จากสาเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของโครงการวิจัย รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อเรียนรู้การดำเนินงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ที่ผ่านมาการจัดการน้ำยังขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกใช้น้ำ เมื่อเกิดปัญหาในการใช้น้ำ การแก้ไขของคณะกรรมการเป็นไปตามสถานการณ์และแก้ไขเป็นรายบุคคลตามการร้องเรียน ยังไม่มีการพูดคุยถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงและการแก้ไขทั้งระบบ การพูดคุยร่วมกันของสมาชิกยังน้อย บางคนอาจจะมีความรู้ในการใช้น้ำแต่ไม่กล้าพูด โดยเฉพาะคนที่มีความรู้ที่ห่างจากแหล่งน้ำ รวมถึงการเพิกเฉยขาดจิตสำนึกของสมาชิกผู้ใช้น้ำ ความเห็นแก่ตัวนำมาซึ่งการทะเลาะแย่งชิงน้ำเพื่อใช้ในแปลงเกษตร ในการศึกษาครั้งนี้มีเป้าหมายที่กลุ่มผู้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำและชาวบ้านในหมู่บ้านโนนอุดมเป็นกลุ่มหลัก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการแหล่งน้ำเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนคาดหวังว่า กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การคิดร่วม ทำร่วมกัน ประเมินผลด้วยกัน และข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยที่มาจากชุมชนจริงๆ จะทำให้ชุมชนอยากแก้ไขปัญหาของตนเอง กระบวนการงานวิจัยจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้คนในชุมชนมองเห็นทางออกร่วมกัน จากการพูดคุย เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ กันมากขึ้น แล้วนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

คำถามวิจัย

รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนครเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
3. เพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

ขอบเขตและกลุ่มเป้าหมาย

ขอบเขตเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

1. สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำรอบอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ จำนวน 248 ครัวเรือน
2. บริเวณพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรจำนวน 3,000 ไร่
3. พื้นที่ขยายเขตการส่งน้ำเข้าสู่แปลงเกษตร จำนวน 70 ครัวเรือน พื้นที่ 1,300 ไร่

ขอบเขตเชิงเนื้อหา

1. ศึกษาพื้นที่ ระบบนิเวศ และทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
2. ศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนบ้านโนนอุดม
3. ศึกษาการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
4. สภาพปัญหา สาเหตุ เงื่อนไขในการจัดการน้ำในอดีตถึงปัจจุบัน

ระยะเวลาดำเนินงาน

ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี เริ่ม 1 ตุลาคม 2553 ถึง 30 กันยายน 2554

งบประมาณ

งบประมาณดำเนินงาน 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

ขั้นตอนการศึกษาวิจัย

การเตรียมการ

- การเตรียมทีมวิจัย ที่ปรึกษา โดยการจัดประชุมทำความเข้าใจโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ วิธีการ แบ่งบทบาทหน้าที่ วางแผนการทำงาน การออกแบบเครื่องมือ พัฒนาทักษะการเก็บข้อมูล ตลอดจนการศึกษาข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

- การเตรียมชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการวิจัย และการวางแผนศึกษาวิจัย ตลอดจนการแบ่งบทบาทในการทำงานวิจัยร่วมกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้า

- เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต ประชุมกลุ่มย่อย การลงพื้นที่ สืบค้นจากสภาพจริง

1) ข้อมูลพื้นที่ ระบบนิเวศ ทรัพยากร (ป่า ดิน น้ำ) โดยการสอบถามจากผู้รู้ การประชุมกลุ่มย่อย เอกสารที่มีการบันทึก การสังเกต มีการสร้างหรือเตรียมแบบสอบถาม โดยทีมวิจัยเป็นคนลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน

2) ข้อมูลประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม โดยการสอบถามจากผู้รู้ การพูดคุยกับผู้เฒ่า ผู้แก่ เอกสารที่มีการบันทึก การสังเกต มีการสร้างหรือเตรียมแบบสอบถามโดยทีมวิจัยเป็นคนลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน

3) ศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุ ปัจจัยและเงื่อนไขในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในอดีต-ปัจจุบัน โดยการสอบถามจากผู้รู้ การพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่ เอกสารที่มีการบันทึก การสังเกต มีการสร้างหรือเตรียมแบบสอบถาม โดยทีมวิจัยเป็นคนลงพื้นที่เก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน

4) ศึกษาข้อมูลการจัดการน้ำ เก็บข้อมูลจากสมาชิกผู้ใช้น้ำ และรวบรวมจากผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ โดยการสอบถาม พูดคุย การประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งมีทีมวิจัยเป็นหลักในการเก็บข้อมูล

- จัดเก็บข้อมูลต่างๆ พร้อมรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้น
- จัดทำแผนพับและเอกสารที่เป็นสาระแจกให้กับสมาชิกได้ศึกษา
- ประสานกับองค์กรที่เกี่ยวข้องในการให้ความรู้กับกลุ่มเป็นระยะๆ ตามสมควร

การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

- ประชุมสรุปข้อมูลและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลในระดับที่มวิจัยและที่ปรึกษา
- จัดเวทีตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและกำหนดแนวทางแผนการปฏิบัติการทดลอง

แก้ไขปัญหาพร้อมกับชุมชน

- สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้า

การทดลองปฏิบัติ

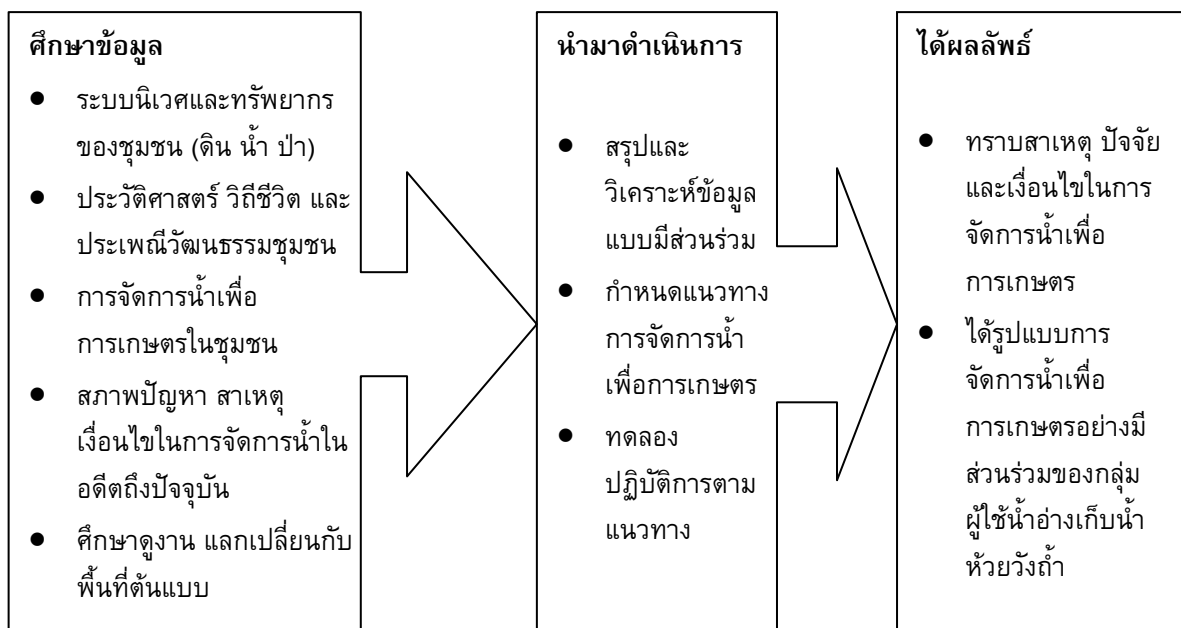
- ประชุมที่มวิจัยและที่ปรึกษา เพื่อกำหนดแผนรายละเอียด และคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่สนใจทดลองปฏิบัติการ

- ประชุมกลุ่มย่อยกับกลุ่มที่สนใจจะทดลองปฏิบัติการในประเด็นต่างๆ
- แต่ละกลุ่มย่อยทดลองปฏิบัติการตามแผนที่วางไว้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกเดือน

ติดตาม ประเมิน และสรุปผลการวิจัย

- สรุปและวิเคราะห์ผลการปฏิบัติการทดลอง
- สรุปข้อมูลจากการศึกษาวิจัยทั้งหมด เพื่อจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยและกำหนดแผนการปฏิบัติการกับกลุ่มและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการจัดทำเอกสารเผยแพร่ผลการวิจัยสู่ชุมชนในโอกาสต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. ได้ทราบสาเหตุปัจจัย เงื่อนไข ในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
3. ได้รูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวัง
ต้า

บทที่ 2

ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับงานวิจัย

แนวคิดการมีส่วนร่วม

ความหมายและความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

“การบริหาร” ความหมาย คือ กระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการและการควบคุม การปฏิบัติการในองค์การ และการใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ กระบวนการทำงานเพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่เป็นผลสำเร็จด้วยการใช้บุคคล และทรัพยากรต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุซึ่งเป้าหมายของความต้องการการดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐหรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น

- (1) การบริหารนโยบาย (Policy)
- (2) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority)
- (3) การบริหารคุณธรรม (Morality)
- (4) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society)
- (5) การวางแผน (Planning)
- (6) การจัดองค์การ (Organizing)
- (7) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing)
- (8) การอำนวยการ (Directing)
- (9) การประสานงาน (Coordinating)
- (10) การรายงาน (Reporting) และ
- (11) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แพมส์-โพสคอร์ด (PAMS-POSDCoRB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

“การมีส่วนร่วม” ความหมาย คือ ทรัพยากรในการบริหารที่เป็นส่วนของบุคคลในแต่ละระดับ การปฏิบัติมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และควบคุมการปฏิบัติในแต่ละส่วน ๆ อย่างเต็มความสามารถ ทั้งในทิศทางเพื่อการปฏิบัติด้านเดียว หรือการนำเสนอซึ่งความคิดในการดำเนินการตามกระบวนการนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

“การบริหารแบบมีส่วนร่วม” จึงหมายถึง การที่บุคคลในองค์กรหรือต่างองค์กรได้ร่วมกันเพื่อจัดการงานให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสำเร็จ ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมนั้นๆ จะอยู่ในขั้นตอนใด ๆ ก็ตาม โดยขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ข้อจำกัดขององค์กรในแต่ละกระบวนการของการดำเนินการบริหารเป็นเกณฑ์

บุคคลในการมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารงานหรือการจัดการงาน สามารถที่จะแยกได้กว้างๆ คือ ภายในองค์กรจะประกอบด้วย ผู้บังคับบัญชา (ผู้บริหารระดับสูง) ผู้บริหารระดับกลาง (กลุ่มงานต่าง ๆ) และผู้ปฏิบัติ (คนงาน ผู้ทำงานระดับล่าง) สายสัมพันธ์ของบุคคลในองค์กรจะเป็นไปตามลักษณะบังคับบัญชาตามลำดับ โดยทั่วไปขององค์กรแล้วจะมีข้อกำหนดไว้เป็นแนวทางอย่างชัดเจน ซึ่งทุกระดับต้องปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการเสมอ การมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการในองค์กรจึงเป็นในทิศทางเพื่อการปรับปรุง พัฒนา หรือแก้ไขปัญหาคัดค้านของการดำเนินการในแต่ละองค์ประกอบ ความจำเป็นของการมีส่วนร่วมอาจไม่ทั้งหมดของบุคคลในทุกระดับ อาจเฉพาะเพียงแต่ในระดับเดียวกันเท่านั้น หรือเหนือขึ้นไปในระดับหนึ่งก็เป็นไปได้ ลักษณะการมีส่วนร่วมของการจัดการหรือบริหารภายในองค์กรมีรูปแบบต่าง ๆ ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม รูปแบบเบื้องต้นก็คือการเสนอข้อคิดเห็นเป็นเอกสาร ผ่านกระบวนการสอบถามหรือโดยส่งเอกสารต่างองค์กรจะประกอบด้วยในหลายลักษณะขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่จัดกระทำในระดับผู้บริหารระดับสูง การมีส่วนร่วมจะเป็นในรูปของการให้ความเห็นข้อคิด แลกเปลี่ยนหรือสนับสนุนเพื่อการจัดการ หรือระดับผู้ปฏิบัติก็เป็นในทิศทางของการจัดการร่วมกันในกิจกรรมอย่างเดียวกัน ทั้งนี้โดยผลประโยชน์ขององค์กรทั้งสองต้องไม่ขัดแย้งหรือมีการสูญเสียผลประโยชน์ต่อกันในรูปใด

ในการมีส่วนร่วมของบุคคลในระบบราชการจะเห็นได้ว่ามีในหลายลักษณะเช่นเดียวกับรูปของ องค์กรในปัจจุบัน กรณีการกิจการดำเนินการของกรมโยธาธิการและผังเมืองที่ต้องมีบทบาทและหน้าที่สัมพันธ์ต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคลในสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดต้องเป็นผู้มีภารกิจหน้าที่เพื่อการสำรวจออกแบบประมาณการต่องานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือ (อบต.) เพื่อโครงการถ่ายโอนกิจกรรมบริการสาธารณะต่างๆ การก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมของบุคคลในท้องถิ่น จะเป็นผลให้การปฏิบัติงานตามภารกิจบรรลุเป้าหมายโดยสมบูรณ์ กลไกต่าง ๆ ในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างมาก

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โดยมีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมี 5 ทฤษฎี

1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)
2. ทฤษฎีการระดมสร้างขวัญของคนในชาติ (National Morale)
3. ทฤษฎีสร้างความรู้รักชาตินิยม (Nationalism)
4. ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership)
5. ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administration and Method)

ความสำคัญของการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เป็นเหตุผลที่จำเป็นต่อการบริหารหรือการจัดการองค์กร คือ

- 1) ก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในการปฏิบัติงานที่มุ่งหวัง
- 2) กระบวนการตัดสินใจสามารถรองรับพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรได้กว้างขวางและเกิดการยอมรับได้

- 3) เป็นหลักการของการบริหารที่เป็นผลต่อการดำเนินการเชิงวิเคราะห์ด้วยเหตุผลวิวัฒนาการ เพื่อความคิด (การเปิดกว้าง) การระดมความคิด (ระดมสมอง) ซึ่งนำไปสู่การตัดสินใจได้
- 4) ลดช่องว่างของระบบการสื่อสารในองค์กรและจัดปัญหาความขัดแย้งได้

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการ ดำเนินงานเหล่านั้น
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็น ขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการ นำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและ ประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันใน โอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบากนอกจากนี้สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ, กระทรวง ศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย(2545, หน้า 116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้
 - 1) ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
 - 2) ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้
 - 3) ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วม บริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
 - 4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

- 5) ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

ระดับของการมีส่วนร่วม

ระดับของการมีส่วนร่วมตาม หลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

- 1.การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
- 2.การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
- 3.การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดย แบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรม ในตอนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี้

3.1 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ

3.2 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ

3.3 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ

- 4.การมีส่วนร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด

- 5.การมีส่วนร่วมสนับสนุน คืออาจไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือ ในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทาง พัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้ แบ่งไว้ดังนี้

1. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
2. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
 - 2.1 ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดลำดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
 - 2.2 วางแผนแก้ไขปัญหานั้นเป็นเรื่อง ๆ
 - 2.3 ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อ แก้ไขปัญหาที่ วางแผนนั้น
 - 2.4 ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้
 - 2.5 ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ
 - 2.6 ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน
 - 2.7 ร่วมรับผลประโยชน์ / หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมี ดังนี้

1. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดย ยึดถือความ ศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล
2. หลักการจัดความขัดแย้ง ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์และความคิด จะมี อิทธิพลต่อ การดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมากเพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

3. หลักการสร้างอุดมการณ์ และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ การซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ ร่วมสนับสนุนนโยบาย และ เป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจ ในการปฏิบัติงาน

4. การให้การศึกษอบรมอย่างต่อเนื่องเป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิด ของตนเอง ช่วย ให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษอบรมโดยให้ ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วม ในการพัฒนา

5. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการ พัฒนาได้

6. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการ ทำงานและทำให้ งานเกิดประสิทธิภาพ อนึ่ง สำนักมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานสภาพัฒนาการศึกษาระดับสูง, กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545, หน้า 118) ได้ กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 2 ประการคือ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1.1 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็น ต่าง ๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน

1.3 แก่อบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ

1.4 ลงมือปฏิบัติจริง

1.5 ถ่ายถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุง กระบวนการทำงานที่ เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความและ ความสามารถที่มี จะช่วยให้ สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา หรือกิจกรรมการ พัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

2.1 แลกเปลี่ยน เรียนระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2.2 สนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนอย่างต่อเนือง และสนับสนุน ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น อย่างต่อเนือง

2.3 แลกเปลี่ยนเรียนและดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนืองจะทำ ให้เกิด กระบวนการจัดการและจัดองค์กรร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ในองค์กรของการปฏิบัติงานใด ๆ จะปรากฏบุคคลในระดับต่าง ๆ ปฏิบัติงานเพื่อการนั้น โดยสังเขป อาทิ ผู้นำองค์กร (ผู้บริหารระดับสูง) ได้แก่ หัวหน้าสำนักงาน, ผู้จัดการหรือประธาน กรรมการ บริษัท ฯลฯ ผู้บริหารระดับกลาง ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ ผู้ช่วยผู้จัดการ, กรรมการบริหาร ฯลฯ ผู้บริหารระดับต้น อาทิ หัวหน้างาน, วิศวกรโครงการ หัวหน้าโครงการ ฯลฯ

ผู้ปฏิบัติงาน อาทิ ธุรการ,การเงินฯ วิศวกร สถาปนิก ฯลฯ กลุ่มผู้ใช้แรงงานอื่นๆ อาทิ ภารโรง, คนงาน และประชาชนที่อาจเกี่ยวข้องเป็นการเฉพาะ

การปฏิบัติงานขององค์กรโดยทั่วไปจะเป็นไปโดยการแบ่งแยกหน้าที่มีการงานแต่ละแผนก ฝ่าย กอง หรือ หน่วยงานตามคำสั่งมอบหมายหน้าที่การงาน หรือแผนภูมิรูปแบบการจัดองค์กรของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งมีแยกต่างหากทั้งราชการหรือเอกชน การปฏิบัติงานเชิงคำสั่งหรือแผนภูมิเหล่านั้นเป็นลักษณะของการสั่งการ จะเป็นทั้งรูปแบบประสานจากเบื้องบนลงล่าง หรือจากเบื้องล่างสู่บน หรือในระดับเดียวกันได้เสมอ พฤติกรรมการปฏิบัติลักษณะแนวสั่งการนี้เป็นเรื่องปกติ โดยมีพื้นฐานจากหลักองค์กรที่ได้วางไว้ การพัฒนาหรือการประสบความสำเร็จหรือการประสบความสำเร็จของงานในองค์กรเป็นสิ่งที่สามารถมองออกและมองได้ โดยการทำงานเชิงบุคคลเป็นสำคัญ แนวเปลี่ยนผ่านซึ่งความสำเร็จใด ๆ ที่เกิดขึ้นโดยการเสนอความคิด และร่วมกระทำ กระทำได้แต่ไม่สอดคล้องเท่าที่ควร การจัดกระทำเพื่อองค์กรให้มีการพัฒนาและเร่งรัดจะต้องก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม

องค์กรที่มีส่วนร่วมต่อกันของบุคคลหรือคนในองค์กรมีข้อโยงยึดถือความคิดเห็นในทิศทางของ

- 1) ลักษณะของปัญหาหรือความต้องการที่จะแก้ไขหรือตัดสินใจบนพื้นฐานของบุคคลที่รับรู้
- 2) การเรียนรู้ว่าสิ่งที่เป็นความต้องการเพื่อแก้ไขหรือข้อมูลของปัญหามีที่มาและอยู่ในทิศทางใด
- 3) การนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาโดยเหตุและผลซึ่งเป็นการระดมจากความคิดบุคคล เอกสาร หรือข้อเสนอหรือข้อมูลต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม
- 4) การประเมินผลลัพธ์ว่ามีความเป็นไปได้หรือไม่ข้อจำกัดหรือมีความเสี่ยงอย่างไร
- 5) การตัดสินใจของผู้บริหาร การหาทางเลือกในการตัดสินใจเหตุผลของการตัดสินใจและผลลัพธ์ที่ได้ทั้งหมดเป็นสิ่งที่ต้องมาจากความคิดในบุคคลทุกระดับร่วมกันเสนอหรือให้ข้อมูลหรือวินิจฉัยเป็นมูลฐาน

ประวัติศาสตร์และบริบทของพื้นที่วิจัย

ข้อมูลภาพรวมทั่วไปของหมู่บ้าน

บ้านโนนอุดม ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 9 ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง ลุ่มน้ำห้วยยางซึ่งไหลมาจากทิวเขาภูพาน ห่างจากอำเภอพรรณานิคม ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่มีเนื้อที่ประมาณ 7,500 ไร่

อาณาเขตติดต่อ ทิศใต้ติดต่อเขตตำบลนาใน

ทิศเหนือติดต่อเขตบ้านไร่ บ้านไฮ่

ทิศตะวันออกติดต่อเขตบ้านคำเจริญ

ทิศตะวันตกติดต่อเขตบ้านหินแตก บ้านโคกพัฒนา

เมื่อ ปี พ.ศ.2446 ได้มีนายสีทา มาตราข กับนายสุดชา อนุชาติ ราษฎรบ้านไฮ่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ต่อมาก็ได้มีผู้อพยพตามมาเรื่อยๆ จึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นมาชื่อ “บ้านเต่างอย” ต่อมาได้เลือก นายพา รัตนะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน คนแรก อยู่มาจนถึงสมัยนายอำเภอบุณยพิณิจ ท่านได้มาคำนึงที่บ้านผู้ใหญพา รัตนะ นายอำเภอบุณยพิณิจท่านได้มองเห็นความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านซึ่งมีอาหารการกินมากมาย ในขณะนั้นท่านจึงคิดว่าชื่อหมู่บ้านเต่างอยนั้นไม่เหมาะสมกับถิ่นฐานนี้ ท่านเลยเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านให้ใหม่ เป็น “บ้านโนนอุดม” ตั้งแต่นั้นจนถึงปัจจุบัน บ้านโนนอุดมมีผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 7 คน ดังนี้

1.นายพา	รัตนะ
2.นายสังข์	รัตนะ
3.นายเทพ	กางทอง
4.นายทองม้วน	สุราราช
5.นายสีดา	มาตราข
6.นายเกียงศักดิ์	รัตนะ
7.นายพลนภา	รัตนะ

ปัจจุบันมีนายพลนภา รัตนะ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ประชากรในหมู่บ้านนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำหมู่บ้าน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ภาษประจำหมู่บ้าน คือ ภาษาภูไท ซึ่งเป็นภาษาที่อพยพมาจากเมืองวังประเทศลาว นับตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน บ้านโนนอุดมมีอายุรวมทั้งสิ้น 103 ปี

สภาพสิ่งแวดล้อม

ลักษณะภูมิประเทศ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์
สภาพพื้นที่ภูมิศาสตร์ พื้นที่ส่วนใหญ่อุดมสมบูรณ์ ทางด้านป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภคตลอดปี
สภาพอากาศ มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว

ประชากร	ครัวเรือนทั้งหมด	246	ครัวเรือน
	ประชากรทั้งหมด	826	คน
	ประชากรชาย	397	คน
	ประชากรหญิง	429	คน

อาชีพและการมีงานทำในชุมชน

อาชีพของประชากรส่วนใหญ่นิยมทำเกษตรกรรม ซึ่งแยกออกเป็น ทำนา 246 ครัวเรือน ทำสวน 180 ครัวเรือน อาชีพรับจ้าง 204 ครัวเรือน ค้าขาย 7 ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ 196 ครัวเรือน รับราชการ 8 คน/6 ครัวเรือน

แหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคในหมู่บ้าน

ประชากรของหมู่บ้านเกือบทั้งหมดใช้น้ำฝน ประปาหมู่บ้าน บ่อบาดาล บ่อน้ำ สระเก็บน้ำ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ หนองและลำห้วย

สาธารณูปโภคในหมู่บ้าน

1. วัด	จำนวน	1	แห่ง
2. ที่พัทสงฆ์	จำนวน	1	แห่ง
3. โรงเรียน	จำนวน	1	แห่ง
4. โรงสีข้าว	จำนวน	7	แห่ง
5. ร้านค้า	จำนวน	5	แห่ง
6. ร้านค้าชุมชน	จำนวน	1	แห่ง
7. ร้านซ่อมรถ	จำนวน	2	แห่ง
8. ยุงฉางข้าว	จำนวน	1	แห่ง
9. ประปาหมู่บ้าน	จำนวน	2	แห่ง
10. หอกระจายข่าว	จำนวน	1	แห่ง
11. เสียงตามสาย	จำนวน	1	แห่ง

แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

บ้านโนนอุดมมีแหล่งที่ใช้ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตามโครงการพระราชดำริ

การเมืองการปกครอง

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายพลนภา รัตนะ

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน (1) นายศักดิ์นคร รัตนะ (2) นายครศักดิ์ กางทอง

สมาชิก อบต. (1) นายจำลอง กางทอง (2) นายหลัก รัตนะ

จำนวนค้อมมี 10 ค้อม ดังนี้

1. ค้อมเจริญพัฒนา	หัวหน้าค้อม นายถวน	การีชุม
2. ค้อมพัฒนาพาเพลิน	หัวหน้าค้อม นายปรารถนา	บิตร
3. ค้อมอนุรักษ์	หัวหน้าค้อม นายทรงชัย	ศรีสวัสดิ์
4. ค้อมใจงาม	หัวหน้าค้อม นายคำจันทร์	มาตราช
5. ค้อมสร้างสรรค์	หัวหน้าค้อม นายคำวัน	มาตราช
6. ค้อมรวมพลัง	หัวหน้าค้อม นายโต	รัตนะ
7. ค้อมศรีเกษตร	หัวหน้าค้อม นายจักรกฤษณ์	มาตราช
8. ค้อมสามัคคีธรรม	หัวหน้าค้อม นายวิเศษ	รัตนะ
9. ค้อมหายโศก	หัวหน้าค้อม นายจำลอง	ทางทอง
10. ค้อมอุทยานสวรรค์	หัวหน้าค้อม นายสาท	นนธิบุตร

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ได้แก่

1. นายวิสิทธิ์	ศรีสวัสดิ์
2. นายอินแปลง	รัตนะ
3. นายอาคม	ทางทอง
4. นายแสง	รัตนะ
5. นายบุญจง	ศรีสวัสดิ์
6. นายน้อยนิต	รัตนะ
7. นายครองศักดิ์	ศรีสวัสดิ์
8. นายแสง	การีชุม
9. นายคำฝน	ศรีสวัสดิ์
10. นายสุพจน์	วงศ์วันดี

กรรมการสตรี จำนวน 2 คน ได้แก่

1. นางอุบลรัตน์	การีชุม
2. นางวงศ์จันทร์	สุรราช

กรรมการเยาวชน จำนวน 1 คนได้แก่

นายชาญวัฒน์	การีชุม
-------------	---------

กรรมการที่ปรึกษา จำนวน 4 คนได้แก่

1. นายเกียงศักดิ์	รัตนะ
2. นายทอง	บิตร
3. นายเพชร	การีชุม
4. นายสวาท	ศรีสวัสดิ์

วิสัยทัศน์ การพัฒนาหมู่บ้าน

หมู่บ้านน่าอยู่ อาชีพมั่นคง ชุมชนแข็งแรง

พันธกิจ การพัฒนาหมู่บ้าน

- ส่งเสริมการประกอบอาชีพและการเพิ่มรายได้ของประชาชน
- ส่งเสริมการประกอบอาชีพและการเพิ่มรายได้ของประชาชน
- ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน
- ส่งเสริมและการพัฒนา การศึกษา การกีฬา สาธารณสุข ศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ส่งเสริมและการพัฒนาอนุรักษ์ฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ส่งเสริมและพัฒนาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

จุดมุ่งหมายการพัฒนา

- การคมนาคมมีความสะดวกและปลอดภัย
- ประชาชนมีแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคและบริโภค
- ประชาชนมีอาชีพและรายได้พอเพียง
- ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- ชุมชนร่วมกันพัฒนาด้านการศึกษา การกีฬา สาธารณสุข และรักศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณี
- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อเนื่องและยั่งยืนและประชาชนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาของหมู่บ้านโนนอุดม

- ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว การกีฬาและนันทนาการ
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม
- ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

ประเพณีวัฒนธรรมประจำปีของชุมชน

อีตลีสอง ครองลีสี่

1. อีตลีสอง

คำว่า อีต - โบราณแปลมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผน อีตโบราณ มี 12 อย่าง หรือประเพณีการทำบุญใน 12 เดือน แต่ละปี คือ

1.1. บุญเข้ากรรม เกี่ยวกับการเข้ากรรมพระภิกษุ - ญาติโยมทำบุญให้ทานเมื่อภิกษุให้ทานเมืองภิกษุออกกรรม ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนอ้าย คือเดือนคู่

1.2. ทำบุญคุณลาน นิยมทำในเดือนนี้ (เดือน 2) ก่อนนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง (เรียกว่าบุญกองข้าว) หรือเรียกว่าบุญเดือนยี่

1.3. บุญข้าวจี คือ การเอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนแล้วนำไปเผาไฟแล้วนำไปปิ้ง จากนั้นนำไปใส่บาตร เรียกบุญข้าวจี (หรือบุญเดือนสาม และเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลมีภิกษุที่บวชในสำนักพระพุทธเจ้ามาประชุมโดยมิได้นัดหมายจำนวน 125 รูป ณ วัดเวฬุวันวิหาร)

1.4. บุญพระเวสสันดร นิยมทำให้เดือน 4 เนื่องจากในเรื่องราวของพระเวสสันดรระบุนิว่าแม่พระมาลัยไปสนทนารธรรมกับพระศรีอริยเมตตรัยบนชั้นดาวดึงส์ พระศรีอริยเมตตรัยบอกว่าถ้าใครอยากจะได้พบกับเราและได้เกิดร่วมศาสนากับเราให้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดร ให้จบในวันเดียว

1.5. บุญสงน้ำ (หรือตรุษสงกรานต์) ตรุษ แปลว่า สิ้น สงกรานต์ แปลว่า เคลื่อนย้าย โบราณถือว่าเดือน 5 นี้เป็นวันขึ้นปีใหม่ซึ่งเคลื่อนย้ายจากราศีมีน เข้าสู่ราศีเมษ คือจากฤดูหนาวเข้าสู่ฤดูร้อน ที่การทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 เรียกว่า บุญเดือน 5 มีการสงน้ำ พระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้เฒ่าผู้แก่ของพรจากพระสงฆ์และผู้มีพระคุณ

1.6. บุญบั้งไฟ เป็นการทำบุญจุดบั้งไฟเพื่อบูชาเทพบุตร ซึ่งมีนามว่า วัสสการ เพื่อขอให้น้ำฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล เรียกว่า ทำบุญเดือน 6

1.7. บุญข้าอาะ คือ การชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีออกจากอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ร่างกายและจิตใจตลอดทั้งให้มีการเลี้ยงมเหศักดิ์หลักบ้าน จึงเรียกว่า ฮีตที่เจ็ด นิยมทำกันในเดือน 7

1.8. บุญเข้าพรรษา ถึงเดือน 8 ขึ้น 15 ค่ำ เป็นวันทำบุญให้พระสงฆ์เตรียมเข้าพรรษา เรียกว่าบุญเดือน 8

1.9. บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 15 ค่ำ เดือนเก้า เป็นการทำบุญอุทิศให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ให้มารับผลบุญกุศล เพราะวันนั้นนายนิระยะบาลจะปล่อยเปรตและสัตว์นรกให้มารับของทานจากญาติพี่น้อง

1.10. บุญข้าวสาก (ฉลากภัต) ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เพื่ออุทิศผลบุญกุศลญาติที่ตายไปแล้วเหมือนกับการทำบุญข้าวประดับดินและอีกอย่างหนึ่งเป็นการทำบุญข้าวสากเข้าหอเพื่อนำไปเลี้ยงนายยักษ์ณี ซึ่งเป็นปิยสหายของนางกุลธิดาเป็นคนรักษาไร่นาแต่ครั้งพระพุทธกาล

1.11. ทำบุญออกพรรษา นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เนื่องจากพระภิกษุสามเณรที่จำพรรษามาตั้งแต่วันแรก 1 ค่ำ เดือน 8 ครบไตรมาสสามเดือน เตรียมออกพรรษาในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เรียกว่าการทำบุญในเดือนนี้ว่า บุญออกพรรษา

1.12. ทำบุญกฐิน เนื่องจากหลังจากที่พระภิกษุสามเณรออกพรรษาแล้ว ตามพระบรมพุทธานุญาตให้พระภิกษุที่จำพรรษาครบไตรมาสสามเดือน แล้วมีโอกาสรบกฐิน ญาติโยมจึงทำบุญทอดกฐิน และลอยกระทง ไหลเรือไฟ เรียกการทำบุญในเดือนนี้ว่าทำบุญเดือน 12

ส่วนครอง 14 นั้น แต่โบราณมีครอง 14 คือ ระบอบการปกครองได้แก่ตัวบทกฎหมาย
โบราณ มีอยู่ 14 ข้อ คือ

1. หูเมือง คือ ทูตานุทูต ผู้ฉลาดมีปัญญา
2. ตาเมือง มีนักปราชญ์สองอรรถธรรม คำสั่งสอน
3. แกนเมือง มีพระสงฆ์ ผู้แตกฉานในอรรถธรรม
4. ประตุมือง มีอาวุธยุทธโธปกรณ์ป้องกันอริราชศัตรู
5. ฮากเมือง มีโหราพยาเหตุการณ์บ้านเมืองโหราศาสตร์
6. เหน้เมือง มีเสนาอมาตย์ผู้เที่ยงธรรม
7. ซื่อเมือง มีโยธาทหารผู้แก้วกล้า
8. ฝาเมือง มีตากวนตาแสง (ผู้ใหญ่บ้าน - กำนัน) ผู้ซื่อสัตย์
9. แปเมือง มีเจ้านายตั้งอยู่ในศีลธรรม
10. เขตเมือง มีผู้ฉลาดรู้พื้นที่ที่ตั้งเมือง
11. สติเมือง มีคหบดีเศรษฐีและพ่อค้า
12. ใจเมือง มีแพทย์ ผู้ฉลาดเชี่ยวชาญ
13. ค่าเมือง หมายถึงให้มีภูมิภาคดี มีราคาค่างวด
14. เมฆเมือง มีเทวดา อารักษ์ หลักเมือง

นี่คือครองสิบสี่แต่โบราณ คนสมัยโบราณจะต้องปฏิบัติตามฮีต 12 ครอง 14 มิให้ขาด และ
ถือเป็นฮีตครองอันสำคัญจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้

บทเรียนการพัฒนาหมู่บ้านโนนอุดม

บทเรียนเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านโนนอุดมมองในแง่การพัฒนาก็จะเห็นได้ชัดเจนในสมัยของ
นายสังข์ รัตนะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ราวปีพ.ศ.๒๔๙๐ มีการขีดแผนผังของหมู่บ้านโนนอุดม เช่น เรื่อง
โครงสร้างของถนน การริเริ่มการสร้างฝายอ่างเก็บน้ำโดยการสนับสนุนของภาครัฐในเรื่องงบประมาณ
และแนวคิดต่างๆ

ระยะต่อมาราวปีพ.ศ.๒๕๒๔ เป็นการพัฒนาของหมู่บ้านแบบก้าวกระโดด ทั้งเรื่องการพัฒนา
พื้นที่ การพัฒนาตัวบุคคล การพัฒนาพื้นที่ก็เห็นได้จากการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำทำให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลงทั้งภูมิศาสตร์และวิถีชีวิตของชาวบ้าน การพัฒนาพื้นที่นั้น จากเดิมเป็นการพัฒนาแบบ
ค่อยเป็นค่อยไปโดยอาศัยเครื่องมือเครื่องมือของชาวบ้าน เช่น มีด จอบ เสียม แต่หลังจากการสร้าง
อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเสร็จแล้ว ชาวบ้านมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยใช้เครื่องจักรกลเข้ามาช่วย เช่น
รถไถนา แทรกเตอร์ ซึ่งก็ทำให้พื้นที่ป่าไม้ได้ถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว มุ่งไปสู่การทำพื้นที่การเกษตร

ส่วนการพัฒนาตัวบุคคลนั้นได้เปลี่ยนจากการใช้ชีวิตแบบพอเพียงก็เป็นการเกษตรเพื่อการค้า
ขาย และการจ้างงานเกิดขึ้นอย่างมาก

การส่งเสริมของภาครัฐในเรื่องการพัฒน่องค์ความรู้ของเกษตรกรในปี พ.ศ.๒๕๖๖ หน่วยงานภาครัฐได้แก่ หน่วยงานด้านการเกษตร เข้ามาส่งเสริมการปลูกพืชทำอย่างเก็บน้ำ ส่งเสริมด้านการปลูกพืช ด้านการประมง ด้านการปศุสัตว์ ด้านการลงทุน

- การเพาะปลูก ได้ส่งเสริมความรู้เรื่องการปรับปรุงดิน การส่งเสริมเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆเช่น ข้าว,ข้าวโพด , พืชผักสวนครัว, การทำปุ๋ยหมัก รวมถึงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมโดยจัดตั้งเป็นกลุ่ม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตของกลุ่มเป้าหมาย

สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ จำนวน 161 ราย
ชาวบ้านโนนอุดม จำนวน 248 ครัวเรือน

1.2 ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย

พื้นที่วิจัย อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บริเวณพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรจำนวน 3,000 ไร่
พื้นที่ขยายเขตการส่งน้ำเข้าสู่แปลงเกษตร จำนวน 70 ครัวเรือน พื้นที่ 1,300 ไร่

1.3 ขอบเขตเนื้อหา

1. ศึกษาพื้นที่ ระบบนิเวศ และทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
2. ศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และประเพณีวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนบ้านโนนอุดม
3. ศึกษาการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน
4. สภาพปัญหา สาเหตุ เงื่อนไขในการจัดการน้ำในอดีตถึงปัจจุบัน

1.4 ขอบเขตระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาดำเนินงาน 1 ปี เริ่ม 1 ตุลาคม 2553 ถึง 30 กันยายน 2554
ขอบเขตระยะที่ 1 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2553 ถึง 31 มีนาคม 2554
ขอบเขตระยะที่ 2 เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน 2554 ถึง 30 กันยายน 2554

2. วิธีการเก็บข้อมูล

2.1 แบบสอบถาม

แบบสอบถามถามการขึ้นทะเบียนเกษตรกรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ประกอบด้วยข้อมูลดังนี้ชื่อ
อ่างเก็บน้ำ ชื่อหัวหน้าครัวเรือน การประกอบอาชีพการเกษตร จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พื้นที่ถือครอง
ด้านเกษตรกรรม รับน้ำจากท่อส่งน้ำที่... กิจกรรมทางเกษตรกรรมที่ดำเนินอยู่จำนวนกี่ไร่ มีข้าว พืชผัก
พืชไร่ ไม้ผล เป็นสมาชิกองค์กรเกษตรกรรมหรือไม่ สภาพหนี้สินจากภาครัฐ/เอกชน รายได้จากภาค
เกษตรต่อปีรายจ่ายภาคเกษตรต่อปีลงวันที่สำรวจ

2.2 แบบสัมภาษณ์

1) สุ่มหัว

การสัมภาษณ์แบบสุ่มหัวเป็นวิธีการระดมความคิดเห็นจากทีมวิจัยเพื่อวางแผนและกำหนดงานร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องบริบทชุมชนบ้านโนนอุดม จะมีการสร้างเครื่องมือร่วมกันในการจะไปส่อหรือสัมภาษณ์ในประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ โดยจะมีการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล 4 ประเด็น ผู้ที่รับผิดชอบเก็บข้อมูลคือ นายวิทยา สุราราช รับผิดชอบในการเก็บและรวบรวมข้อมูล

2) ส่อ

การสัมภาษณ์แบบส่อ คือการใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสุ่มหัวไปส่อกับผู้รู้โดยใช้ประเด็นในการสื่อดังนี้ เหตุการณ์ในอดีต ช่วงการเปลี่ยนแปลง จัปประเด็นคำบอกเล่าที่มีความหมายที่น่าสนใจ และผลดี ผลเสียโดยในผลดีและผลเสียนี้จะมองในเรื่องของวิถีความสัมพันธ์และคุณค่า

3) โซהל

การสัมภาษณ์แบบโซהלคือการนำข้อมูลที่แต่ละบุคคลไปเก็บมาได้มานำเสนอกับคนในทีมวิจัยแล้วมีการแลกเปลี่ยนประเด็นข้อมูลที่แต่ละบุคคลไปเก็บมาถ้าข้อมูลยังไม่ครบก็ต้องไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติม หรือว่าในการเก็บข้อมูลเกิดปัญหา เช่นไม่มีการเก็บข้อมูลก็จะมีกรมอบหมายให้คนในทีมวิจัยไปช่วย

2.3 การประชุม

1) ประชุมกลุ่มย่อย(ทีมวิจัย)

การประชุมกลุ่มย่อยที่ทีมวิจัยเป็นการนัดหมายผู้เข้าร่วมโดยมี 4 ฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ชลประทาน โครงการชลประทานมุกดาหาร เจ้าหน้าที่นักประสานงานชุมชนชลประทาน พี่เลี้ยงทีมวิจัย (สกว.) และชุมชนนักวิจัย เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในช่วงระยะเวลา 6 เดือน โดยมีประเด็นคือ ทำความเข้าใจโครงการร่วมกัน ทำความเข้าใจงานวิจัยกับงานพัฒนาต่างกันอย่างไร เส้นทางกรวิจัย การแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ การสร้างเครื่องมือ การทดลองเก็บข้อมูล การปฏิบัติลงเก็บข้อมูลจริง การรวบรวมข้อมูลการสังเคราะห์ข้อมูลการตรวจสอบข้อมูลและการเขียนรายงาน

2) ประชุมกลุ่มใหญ่(ร่วมกับชาวบ้าน)

การประชุมกลุ่มใหญ่ร่วมกับชาวบ้านจะมีการพูดคุยและวางแผนการเตรียมการจัดประชุมใหญ่ โดยมีการกำหนดกำหนดการ วันเวลา และสถานที่ โดยมีการมอบหมายหน้าที่ในการออกหนังสือเชิญเข้าร่วมประชุม การติดต่อประสานงานกับชาวบ้านและส่วนราชการ การจัดเตรียมอาหารและสถานที่ การจัดทำข้อมูลในการประชุม แบ่งหน้าที่การลงทะเบียน และการนำเสนอข้อมูล

3.กระบวนการวิจัย

3.1การค้นหาโจทย์วิจัย

การค้นหาโจทย์วิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อไปสู่การกำหนดโจทย์วิจัยและการศึกษาข้อมูลในประเด็นเรื่องรูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยเริ่มพัฒนาโครงการในเดือนมิถุนายน 2553 ถึงเดือนกันยายน 2553 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมในการค้นหาโจทย์วิจัย คือ เจ้าหน้าที่ สกว. (ฝ่ายท้องถิ่น) กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า เจ้าหน้าที่ชลประทาน และนักประสานงานชุมชนชลประทาน

ปัญหาและอุปสรรค

1. เกษตรกรกลุ่มผู้ใช้น้ำไม่มีความรู้ในการทำวิจัยมาก่อนการเขียนรายละเอียดโครงการจึงออกมาในเชิงพัฒนา
2. พี่เลี้ยงสกว.ที่มุกดาหารตัวโดยไม่ทราบสาเหตุส่งผลให้การทำวิจัยช่วงแรกนั้นหยุดชะงัก

บทเรียนการค้นหาโจทย์วิจัย

1. ในช่วงแรกพี่เลี้ยง สกว.(คุณปาริชาติ หาญไชยชนะ) เข้ามาดำเนินงานนั้นที่มิวิจัยไม่เข้าใจกระบวนการวิจัยและทิศทางที่ชัดเจน การพัฒนาโจทย์วิจัยเป็นการศึกษาเฉพาะจุด ที่มีการศึกษาไม่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ
2. ได้เรียนรู้วิธีการเขียนโครงการงานวิจัย
3. หลังจากมีการพัฒนาโจทย์ที่มิวิจัยมีความเข้าใจในการทำวิจัยมากขึ้นเรียนรู้การวิจัยและการพัฒนา เส้นทางวิจัยที่ชัดเจน ที่มิวิจัยและพี่เลี้ยง สกว. มีทิศทางการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน

3.3.2 การค้นหาทีมวิจัย

การค้นหาทีมวิจัยเป็นกระบวนการพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อไปสู่การหาทีมทำงานในการเก็บข้อมูลและศึกษาข้อมูล โดยได้ทีมวิจัยชาวบ้านจำนวน 20 คน และได้เจ้าหน้าที่ชลประทานและนักประสานงานชุมชนเข้าร่วมพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่อง จำนวน 6 คน การค้นหาทีมวิจัยนั้นเริ่มในเดือนเมษายน 2553 ถึงเดือนกันยายน 2553 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมในการค้นหาทีมวิจัย คือคือ เจ้าหน้าที่ สกว. (ฝ่ายท้องถิ่น) ทีมวิจัยและนักประสานงานชุมชนชลประทาน

ปัญหาและอุปสรรค

1. ทีมวิจัยเป็นชาวบ้านทั้งหมดทำให้การทำเอกสารข้อมูลมีความยากลำบาก
2. นักประสานงานชุมชนชลประทานเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ไม่ใช่ทีมวิจัย

บทเรียนการค้นหาทีมวิจัย

1. ชาวบ้านหลายคนมีความสนใจในการทำการวิจัย
2. ทีมวิจัยเป็นผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า

3.3.3 เวทีชี้แจงโครงการ

เวทีชี้แจงโครงการเป็นกิจกรรมในโครงการวิจัยเพื่อให้ชุมชนและชาวบ้านได้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงการ เรื่อง รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ซึ่งประกอบไปด้วย ชื่อโครงการ คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ กรอบการวิจัย นิยามคำศัพท์ ระยะเวลา งบประมาณและแผนการดำเนินงาน และผลที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ชลประทานและนักประสานงานชุมชน จำนวน 6 คน เจ้าหน้าที่ สกว. 1 คน ผู้นำชุมชนและชาวบ้านหมู่บ้านโนนอุดมจำนวน 74 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรม 111 คน เวทีชี้แจงโครงการนั้นจัดขึ้นในวันที่ 27 มกราคม 2554

ปัญหาและอุปสรรค

1. สถานที่ในการจัดเวทีชี้แจงโครงการนั้นกว้างเกินไปทำให้ผู้เข้าร่วมเวทีกระจัดกระจายกันอยู่
2. การชี้แจงโครงการไม่มีการเตรียมข้อมูลที่จะนำเสนอต้องใช้วิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า
3. ผู้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของโครงการมีการนำเสนอข้อมูลที่ไม่ชัดเจนและไม่น่าสนใจชาวบ้านจึงพูดคุยกัน

บทเรียนจากเวทีชี้แจงโครงการ

1. การจัดเวทีชี้แจงโครงการมีความผิดพลาดและมีข้อบกพร่องหลายอย่างเป็นบทเรียนในการนำไปแก้ไขในการจัดกิจกรรมเวทีนำเสนอข้อมูลในครั้งต่อไป
2. ในการจัดเวทีครั้งต่อไปจะนำบทเรียนครั้งนี้ไปปรับปรุงและแก้ไขต่อไป
3. เป็นการเพิ่มทักษะแก่ทีมวิจัยในการจัดกระบวนการต่างๆในเวทีชี้แจงโครงการ

3.3.4 การแลกเปลี่ยน

การแลกเปลี่ยนเป็นการสร้างเครื่องมือเพื่อให้ทีมวิจัยได้นำไปเก็บข้อมูล โดยมีการแลกเปลี่ยนตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ การแลกเปลี่ยนนั้นเริ่มในเดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือนพฤศจิกายน 2553 ซึ่งผู้เข้าร่วมการแลกเปลี่ยนประกอบไปด้วย ทีมวิจัย ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ชลประทาน และนักประสานงานชุมชนชลประทาน

ปัญหาและอุปสรรค

1. ทีมวิจัยมองการแลกเปลี่ยนไกลเกินไปและมีคำถามกับประเด็นละเอียดมากเกินไปส่งผลให้เกิดความล่าช้า

บทเรียนการแลกเปลี่ยน

1. ทีมวิจัยได้เรียนรู้การแลกเปลี่ยนบริบทชุมชนในเรื่อง เศรษฐกิจ การบริโภค สิ่งแวดล้อม และเรื่องเกษตร
2. ทีมวิจัยได้เรียนรู้วิธีการตั้งคำถามและการจดบันทึกข้อมูลและเข้าใจโครงสร้างในการแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่างๆ

2.3.5 เวทีการสังเคราะห์ข้อมูล

การสังเคราะห์ข้อมูลเป็นการหาความสัมพันธ์และเชื่อมโยงข้อมูลให้รู้ถึงองค์ประกอบลำดับความสำคัญของข้อมูลซึ่งการสังเคราะห์ข้อมูลมีขึ้น 3 ครั้ง คือครั้งที่ 1 ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2554 ครั้งที่ 2 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2554 โดยทั้งสองครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลในทีมวิจัย มีผู้เข้าร่วมการสังเคราะห์ข้อมูลซึ่งประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ชลประทาน 3 คน นักประสานงานชุมชนชลประทาน 3 คน เจ้าหน้าที่ สกว. 1 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 27 คน ส่วนครั้งที่ 3 วันที่ 11 มีนาคม 2554 เป็นการเป็นสังเคราะห์ร่วมกับชาวบ้านและผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ทีมวิจัยจำนวน 20 คน กลุ่มผู้ใช้ น้ำ 108 คน เจ้าหน้าที่ชลประทาน 5 คน นักประสานงานชุมชนชลประทาน 7 คน เจ้าหน้าที่ สกว. 4 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 144 คน

ปัญหาและอุปสรรค

1. ระยะเวลาในการนำเสนอข้อมูลมีน้อย
2. การนำเสนอข้อมูลขาดความกระชับทำให้เกิดการยืดเยื้อในการนำเสนอข้อมูล
3. สื่อนำเสนอข้อมูลตั้งอยู่ในมุมอับเพราะแสงสว่างมากเกินไป
4. ไม่มีการสรุปข้อมูลภาพรวมกับชาวบ้าน

บทเรียนจากเวทีการสังเคราะห์ข้อมูล

1. ในการสังเคราะห์ข้อมูลครั้งต่อไปต้องใช้เวลาอย่างน้อย 1 วัน ไม่ใช่ครึ่งวันเหมือนที่ผ่านมา
2. ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นจากเวทีระดมความคิดเห็นกลุ่มย่อย
3. ชาวบ้านได้ทราบถึงบริบทและประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน
4. ผู้ร่วมเวทีการสังเคราะห์ข้อมูลได้ทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2.3.6 เวทีการเขียนรายงาน

การเขียนรายงานเป็นการรวมข้อมูลและนำข้อมูลที่รวบรวมนั้นได้มาจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ และนำมาจัดทำเป็นรูปเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์ โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีการเขียนรายงานครั้งนี้ ทีมวิจัยจำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ชลประทาน 2 คน นักประสานงานชุมชนชลประทาน 3 คน เจ้าหน้าที่ สกว. 1 คน รวมผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 27 คน ในวันที่ 12 มกราคม 2554

ปัญหาและอุปสรรค

1. ผู้เก็บข้อมูลคือชาวบ้านที่ทีมวิจัยและผู้รวบรวมข้อมูลคือนักประสานงานชุมชนขาดความเชื่อมโยงข้อมูลซึ่งกันและกัน
2. ผู้เก็บข้อมูลคือชาวบ้านที่ทีมวิจัยและผู้รวบรวมข้อมูลคือนักประสานงานชุมชนอยู่คนละพื้นที่ทำให้การทำความเข้าใจข้อมูลเกิดความล่าช้า
3. การทำรายงานเกิดความล่าช้าเพราะในรายงานต้องประกอบด้วยเนื้อหาจำนวนมาก

บทเรียนจากเวทีการเขียนรายงาน

1. ผู้ทำรายงานได้เรียนรู้ถึงวิธีการเขียนรายงานแต่ละบทว่ามีรายละเอียดอะไรบ้าง
2. เห็นศักยภาพของทีมนักวิจัยชาวบ้าน 3 คนสามารถที่จะเขียนออกมาเป็นรายงานได้

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานของโครงการ รูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่ม
ผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
3. เพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า

ทีมวิจัยมีการวางแผนการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1.บริบท

1.1 การเกษตร

การปันฝาย

วันนี้ข้าพเจ้าได้เดินทางมาที่บ้านพ่อใหญ่จันทร์โท ทิพชาติ เพื่อจะสอบถามข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
ความเป็นมาของการปันฝาย (การสร้างฝาย) ซึ่งพ่อใหญ่จันทร์โท ทิพชาติ เป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับความ
เคารพนับถือจากชาวบ้านโนนอุดมและเป็นบุคคลที่ชาวบ้านบอกกล่าวว่าเป็นผู้ที่มีความจำเรื่องราวใน
อดีตได้เป็นเลิศ พ่อใหญ่จันทร์โท กล่าวว่า แรกเริ่มเดิมทีแล้วผู้ที่เข้ามาบุกเบิกตั้งหลักปักฐานก็คือ นายสี
ทา มาตราข โดยการเข้ามาเลี้ยงวัวและควายนั่นเองท่านเป็นชาวบ้านไฮ่ พ่อใหญ่สีทาได้ต้อนฝูงวัวและ
ฝูงควายมาเลี้ยงเลาะมาตามลำห้วยยาง พอตกเย็นก็ต้อนฝูงวัวฝูงควายกลับบ้านไฮ่ทำเป็นกิจวัตรอย่างนี้
อยู่หลายปี พ่อใหญ่จันทร์โท กล่าวว่า ลำห้วยยางนั้นในหน้าฝนก็มีน้ำมากและลึกพอสมควร แต่พอ
หน้าแล้งน้ำก็แห้งขอดจนไม่มีน้ำเหลืออยู่เลย แม้แต่น้ำที่จะให้วัวควายกินก็ไม่มี นายสีทาก็เลยทำการขุด
บ่อน้ำเล็กๆขึ้นมา ซึ่งพ่อใหญ่จันทร์โทบอกชื่อว่า “น้ำสร้างหมาแจะ” และได้อธิบายคำว่าน้ำสร้างหมาแจะ
ก็คือ บ่อน้ำเล็กๆ ตื้นๆ พอที่หมาจะลงไปกินได้การขุดบ่อน้ำนั้นไม่มีเครื่องมืออะไรขุดเลยมี
เพียงไม้ปลายแหลมและมือเท่านั้น โดยหาขุดบ่อน้ำตามแหล่งน้ำซับ หรือบริเวณที่เป็นน้ำค้างเท่านั้น
เพื่อให้สัตว์ได้อาศัยดื่มกิน หลังจากนั้นเมื่อมีเพื่อนบ้านนำสัตว์มาเลี้ยงด้วยกันน้ำก็ไม่พอให้วัวควายกิน
จึงมีแนวคิดที่จะปันคันปัน พ่อใหญ่จันทร์โทกล่าวว่า คันปันก็คือฝายนั่นเอง จึงได้ชักชวนเพื่อนฝูง
ที่มาเลี้ยงวัวควายด้วยกันปันฝายขึ้นโดยกันลำห้วยยางทำเป็นคันปันเล็กๆ เมื่อปันฝายเสร็จก็ได้
เรียกชื่อว่า “ฝายวังตอ” ฝายวังตอนี้ปันกันเพียงสองสามคนเท่านั้น พ่อใหญ่บอกว่าท่านจำชื่อคนปันได้

เพียงคนเดียวเท่านั้นคือนายสีทา ส่วนคนอื่นจำไม่ได้พอใหญ่กล่าวว่าการขุดดินทำฝายขณะนั้นก็มีเพียง “เสียมจิก” ซึ่งมีลักษณะคล้ายจอบในปัจจุบันเพียงแต่เล็กกว่าและมีหงอนด้วย ท่านบอกว่าเสียมนี้ได้มาจากการไปทำงานทูปหินที่จังหวัดเพชรบูรณ์ พอใหญ่จันทร์โทบอกว่าใช้เสียมจิกขุดดินแล้วก็เอามือสองข้างอุ้มดินมาทำเป็นคันกันน้ำ ซึ่งในขณะนั้นเป็นคันเล็ก ๆ เท่ากับคันนาตัวเอง

ต่อมาประมาณปีพ.ศ. 2470 พอใหญ่จันทร์โทกล่าวว่า ได้มีราษฎรชาวบ้านไฮ้คือนายสังข์ รัตนะ ได้เข้ามาทำสวนทำไร่อยู่ใกล้ๆ บริเวณนั้นและต่อมานายสังข์ รัตนะ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่สังข์ได้ของบประมาณจากสภาตำบลมาทำการบ้านฝายวังต่อให้ใหญ่ขึ้นโดยกันเต็มลำห้วยเลยเพื่อที่จะผันน้ำลำห้วยยางเข้าพื้นที่นาของท่านเองโดยการบ้านฝายวังต่อนั้น แม้จะได้รับงบประมาณทำการบ้านฝายแต่ก็ได้งบประมาณเพียงเป็นค่าอาหารเท่านั้น ส่วนแรงงานก็ระวานชาวบ้านไปช่วยกันทำไม่มีการจ้างแต่อย่างใด ฝายวังต่อนั้นมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ฝายกกสะเดา” เพราะทำฝายมีโพ้นต้นสะเดาใหญ่ตั้งอยู่และเรียกขานกันมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อชาวบ้านได้มองเห็นผลประโยชน์จากการบ้านฝายกกสะเดาจึงได้สร้างฝายขึ้นมาอีกหลายฝายซึ่งอยู่เหนือฝายกกสะเดาขึ้นมา คือ ฝายคันบ้านเทิง ฝายนาลุงหงส์ หลายปีต่อมามีชาวบ้านเข้ามาทำนาเลาะสองฝั่งลำห้วยยางก็ได้มีการกันฝายเพื่อผันน้ำเข้าที่นาของใครของมัน ซึ่งปัจจุบันมีเป็นหลายสิบฝายซึ่งการกันฝายระยะหลังๆ มาเป็นการใช้รถแทรกเตอร์ทำคันบ้าน ซึ่งต่างจากสมัยก่อนใช้แรงงานคนเป็นคนทำ เช่น ฝายวังต่อ ฝายคันบ้านเทิง ฝายนาลุงหงส์ นอกนั้นก็ใช้เครื่องจักรทั้งหมด

ต่อมาปีพ.ศ. 2492 ขณะนั้นนายสังข์ รัตนะ เป็นผู้ใหญ่บ้านได้ติกลงประชุมชาวบ้านโนนอุดมและชาวบ้านไร่ที่มีที่นาและลำห้วยยางเพื่อที่จะทำการบ้านฝาย “โหลง” ภาษากลางเรียกว่าฝายใหญ่ซึ่งต่อมาเรียกว่า “ฝายวังถ้ำ” โดยจะทำการบ้านเหนือที่นาของชาวบ้านโนนอุดมทั้งหมดแต่จะมีปัญหาที่แต่ที่นาชาวบ้านไร่ ซึ่งเมื่อบ้านฝายแล้วจะทำให้เกิดน้ำท่วมในที่นาของชาวบ้านไร่ที่อยู่เหนือฝายน้ำขึ้นไป เมื่อมีความคิดที่จะบ้านฝายวังถ้ำก็เกิดความไม่พอใจแก่ชาวบ้านไร่โดยแกนนำของกำนันบรรหาร ซึ่งมีอิทธิพลพอสมควรเป็นคนพาชาวบ้านคันคันผู้ใหญ่สังข์ รัตนะและชาวบ้านไม่กล้าสร้างฝายโหลงผู้ใหญ่อสังข์จึงมีแนวคิดใหม่โดยการหันไปผูกเสี่ยวกับนายเพิ่มซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอ เพื่อจะให้มาควบคุมอิทธิพลของกำนันบรรหารจึงได้มีการบ้านฝายวังถ้ำขึ้น มีการระดมชาวบ้านและจ้าง “แกว” (เวียดนามอพยพ) มาทำด้วยโดยจ้างพวกแกวคิดเป็นหลายๆละ 35 สตางค์ เทียบกับปัจจุบันนี้ก็เป็นคิดละ 35 สตางค์ สร้างอยู่ประมาณ 3 – 4 เดือน จึงแล้วเสร็จเมื่อสร้างเสร็จแล้วสันคันฝายนั้นมีขนาดเล็กมากจนคนเดินแทบไม่ได้ พอถึงหน้าฝนเดือนสิงหาคมน้ำจากเขาภูพานไหลลงมาเต็ม คันฝายไม่สามารถรับปริมาณน้ำได้ทำให้ฝายขาด จากนั้นเป็นต้นมาก็ไม่ได้สร้างขึ้นมาอีกเลย หลายปีต่อมาผู้ใหญ่อสังข์ รัตนะได้ประชุมชาวบ้านได้ทำโครงการเสนอไปทางอำเภอหลายครั้งแต่ก็ไม่มีผลตอบรับประการใด พอใหญ่จันทร์โทจึงเอ่ยเป็นภาษาภูไทว่า “ทำไปก็มิดจี้ล” อยู่มาประมาณปีพ.ศ. 2509 ในสมัยของนายเทพทองทองเป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีความคิดที่จะรื้อฟื้นทำฝายวังถ้ำขึ้นมาใหม่อีกจึงได้ติกลงประชุมปรึกษาหารือคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านโนนอุดมจัดทำโครงการขึ้นมาอีกครั้ง โดยเสนอไปยังนายอำเภอซึ่งขณะนั้นคือนายวิสิทธิ์ วรรณศิริ เมื่อนำโครงการเข้าไปยื่นเสนอแก่นายอำเภอแล้วท่านนายอำเภอก็เรียกเข้าไปหารือและมีมติให้ทำเป็นหนังสือถวายฎีกาให้กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ต่อจากนั้นมาก็ได้นัดหมายกันจะไปยื่นถวายฎีกาเพื่อขอสร้างอ่างเก็บน้ำและก็มีกำหนดที่จะยื่นฎีกาในวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523 โดยมีผู้เข้าร่วมยื่นถวายฎีกาในครั้งนั้นคือนายเทพ กางทอง ผู้ใหญ่บ้าน นายทองม้วน สุราราช ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายสีทอง กางทอง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายจันทร์โท ทิพชาติ ผู้ทรงคุณวุฒิ นายสัมมา รัตนะ ผู้ร่วมติดตาม พร้อมคณะชาวบ้านอีกหลายคนซึ่งท่านพ่อใหญ่จันทร์โทท่านบอกว่า ท่านจำไม่ได้หมดว่าใครไปบ้าง ซึ่งการได้ไปยื่นถวายฎีกา ณ อ่างเก็บน้ำห้วยหินลาดและในเดือนเดียวกัน วันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จมาทอดพระเนตรและมีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำขึ้น ต่อมาในปีพ.ศ. 2524 ในสมัยของนายทองม้วน สุราราช เป็นผู้ใหญ่บ้านก็เริ่มสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ส่วนพื้นที่ที่มีปัญหา คือ พื้นที่นาของชาวบ้านไร่ที่ถูกน้ำท่วมได้มีการให้ใช้พื้นที่ว่างเปล่าทดแทน และมีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำจนเสร็จแล้วด้วยเครื่องมือเครื่องมือที่ทันสมัยและออกแบบโดยช่างวิศวกรมีการใช้งบประมาณจำนวนมากในการสร้างรวมทั้งมีการจ้างแรงงานชาวบ้านหลายร้อยคนมาทำงานและในช่วงนี้ประมาณพ.ศ. 2526 วิถีชีวิตของชาวบ้านโนนอุดมก็ได้รู้จักกับการรับจ้างแรงงานขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการดำรงชีวิตประจำวันทั้งประเพณีวัฒนธรรมแบบเดิมๆ ก็เปลี่ยนไป เช่น ประเพณีการระวานก็เริ่มจางหายไปสิ่งที่เข้ามาทดแทนก็คือการจ้างแรงงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันก็หมดไป เป็นการรับจ้างเพื่อสิ่งตอบแทนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็ไม่เหนียวแน่นเหมือนแต่ก่อนซึ่งแต่ก่อนนั้นนับถือกันจนญาติมิตร แต่ในปัจจุบันก็กลายเป็นครอบครัวใครครอบครัวมันการทำอาชีพต่างๆ ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยคือ จากการทำไร่ทำสวนเพื่อเลี้ยงชีพก็กลายเป็นการทำเพื่อค้าขาย การทำอาชีพต่างๆ ก็เช่นกันจากเดิมแทบไม่มีการลงทุนอะไรเลย แต่ปัจจุบันจะทำอาชีพอะไรตามต้องมีทุนไว้ก่อนเพื่อการลงทุน จนเกิดการเป็นหนี้สินมากล้นพันตัวและยากแก่การที่จะแก้ไข

การเก็บเกี่ยวข้าว

ก่อนที่จะตั้งหมู่บ้านมีนายสีทา มาตราข กับนายสุตชา อนุชาติได้มาทำสวนโดยมีการปลูกพริกแดง ฝ้าย และมีการนำข้าว (ข้าวโฮ) พอถึงช่วงระยะเวลาเก็บเกี่ยวตอนนั้นยังไม่มีเกี่ยว (เกี่ยว) โดยใช้มีดรูตรงข้าวใส่ตะกร้า กะหยั้ง แล้วนำมาตากแดดแห้งแล้วจึงเก็บไว้ และในช่วงนั้นก็มีผู้ไปทำงานอยู่ที่เขารัง จังหวัดเพชรบูรณ์ คือ นายปัด ทิพชาติ เห็นเขานำเกี่ยวไปเกี่ยวข้าวพอนายปัดเดินทางกลับมาบ้านก็เลยนำความคิดมาบอกเล่าให้นายสิม การประชุม ช่างตีเหล็กฟังแล้วก็ตีเคียวเพื่อให้ชาวบ้านได้นำไปเกี่ยวข้าวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปีพ.ศ. 2460 – 2476 มีราษฎรอพยพติดตามมาเรื่อยๆ จนได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นและมีการทำนามากขึ้นสำหรับการเกี่ยวข้าวในช่วงนั้นก่อนที่จะเกี่ยวข้าวก็มีการแฮกนาก การแฮกนาก็ถือเอาวันฤกษ์งามยามดีเว้นแต่เดือนดับและวันปากเดือน ถ้าแฮกนาเสร็จแล้วจะเกี่ยววันไหนก็ได้การเกี่ยวข้าวก็มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันถ้าคนไหนเกี่ยวข้าวเสร็จก่อนก็มาช่วยคนที่ยังไม่เสร็จหรือผู้ที่ยังไม่เกี่ยวก็มาเกี่ยวกับคนที่กำลังจะเกี่ยวถ้าเกี่ยวเสร็จกันทุกคนก็จะได้ปล่อยวัวปล่อยความออกมาเลี้ยงไว้ตามทุ่งนา

ต่อมาปีพ.ศ. 2490 การเกี่ยวข้าวก็มีการเปลี่ยนแปลงยังไม่มากนัก คือ ยังช่วยเหลือกันอยู่แต่มีการระวานเกิดขึ้นส่วนผู้ที่ทำนามากขึ้นต้องไประวานเพื่อนบ้านมาเกี่ยวข้าวช่วยด้วย การระวานก็มีการ

เลี้ยงอาหารผู้ที่มาช่วยงาน อาหารก็จะเป็นจำพวกสัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหาร เช่น ไก่ ปลาที่หาได้ตามธรรมชาติตามห้วย หนอง คลอง บึง และอาหารจำพวกสัตว์ป่า ซึ่งมีอยู่มากมายโดยใช้วิธีการดักจับหรือได้มานานก็มีการนำเอาเนื้อมาตากแดดหรือย่าง ส่วนนี้ก็ได้เก็บไว้กินได้นาน ส่วนเครื่องดื่มนั้นก็จะเป็นเหล้าสาโท เหล้าไห ซึ่งทำกันเองส่วนมากจะมีเกือบทุกครอบครัวเรือน พอมีการระวานก็พากันนำมากินร่วมกันเพราะอยากจะให้มีการชิมว่าของใครจะอร่อย พอปีพ.ศ. 2520 ก็เริ่มมีการจ้างแรงงานยังไม่มากนัก การระวานก็ยังมีความคุ้นเคยจนมาถึงปีพ.ศ. 2524 มีการนำพันธุ์ข้าว กข6 มาปลูกเป็นคนแรกคือ นายแสงจันทร์ ทางทอง ชาวบ้านเหินและเวลาเดินผ่านหน้าบ้านเขาจะนั่งข้าวก็ได้กลิ่นหอมเลยขอชิมดูก็อร่อยก็พากันนำพันธุ์ข้าว กข6 มาปลูกเกือบหมดทุกครัวเรือน ทำให้เกี่ยวไม่ทันจึงมีการจ้างแรงงานเกิดขึ้น การจ้างจึงหาคนงานยากมากขึ้นทำให้มีค่าแรงงานรายวันสูงประมาณ 50 – 100 บาทต่อวัน พอประมาณปีพ.ศ. 2540 การจ้างคนงานก็ไม่ค่อยมีคนเพราะส่วนมากก็เก็บเกี่ยวข้าวของตัวเอง ต่อมาก็มีการเข้าหุ้กันเกี่ยวข้าวโดยมีदारเกาะกลุ่มกันกลุ่มละประมาณ 9 – 10 คน หมุนเวียนกันเกี่ยวถ้าผู้ใดมีนามาก็มีการจ้างแรงงานเพิ่มเพื่อให้เสร็จภายในวันเดียว แต่มายุคนี้ก็ยังเป็นระบบเดียวกันแต่มีการเสี่ยงมากขึ้น ส่วนค่าจ้างแรงงานช่วงนี้เป็นค่าแรงงานที่สูงปัจจุบันก็ประมาณ 200 – 250 บาทต่อวัน

การทำนา

การทำนา ในเวลานี้ก็มีแล้ว ผู้ทำงานวิจัยได้ปั่นจักรยานมาที่บ้านของ พ่อใหญ่สัมฤทธิ์ มาตราข แรกๆ ก็คิดอยู่ว่าจะพบท่านหรือไม่ แต่เบื่องลือกก็กลัวท่านจะนอนเสียแล้ว เมื่อเดินทางมาถึงบ้านท่านแล้วก็เรียกหาท่าน เมื่อท่านตอบเรียกก็ไล่บอก เพราะท่านยังไม่หลับท่านยังดูข้าวอยู่ ทีมงานวิจัยจึงขอเวลาท่านเพื่อจะสอบถามข้อมูลการทำนาจากท่าน และพ่อใหญ่ก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ว่ากันจริงๆ แล้วพ่อใหญ่สัมฤทธิ์ท่านก็เป็นบุคคลหนึ่งที่เป็นสมาชิกทีมงานวิจัย ก่อนการทำนาท่านบอกว่า ก็ชักชวนกันไปหาบปอก่อนเพื่อนำมาทำเชือก “ข้าวไถ” และเชือกผูกควาย โดยการไปแต่ละครั้งจะไปกันหลายคน เมื่อได้ปอกมาแล้วก็นำมาทำเป็นเชือก เติร์ยมไถ และอุปกรณ์ต่างๆ เกี่ยวกับการไถนา พ่อใหญ่สัมฤทธิ์ท่านกล่าวว่า ก่อนจะทำนาต้องมีการ “แสดนา” การแสดนาต้องหาฤกษ์ยามดี พุดงานๆ คือการหาเมื่อดีวันดี พอได้วันแล้วเมื่อถึงวันนั้นก็เอาไถลงไปที่ทุ่งนาโดยวางไถหันไปทางทิศตะวันออก พ่อใหญ่บอกว่าความเชื่อสมัยก่อนนั้น พอถึงเดือนหกนั้นเป็นเดือนของนาคเล่นน้ำทำให้ฝนตกทำให้มนุษย์ได้ทำนา หวานาก็จะหันไปทางทิศตะวันตกจะนั้นเกล็ดของนาคก็จะล้มไปทางทิศตะวันออกเพราะฉะนั้นการหว่าไถให้ไปตามเกล็ดนาค การไถก็ให้ไถไปตามเกล็ดนาคไม่ให้ไถย้อนไปเกล็ดนาคพ่อสัมฤทธิ์กล่าวว่า ความเชื่อถ้าไถย้อนเกล็ดนาคจะทำให้ไถหักง่าย เมื่อทำการไถแสดนาจะต้องไถไม่น้อยกว่าสามรอบจะไถแค่สามรอบหรือเยอะกว่าก็ได้ และพ่อใหญ่ได้อธิบายเกี่ยวกับวันแสดนาว่า วันอาทิตย์เอาหมากเอาผล วันจันทร์เป็นต้นเป็นลำ วันอังคารวันกำจัดศัตรูพืช วันพุธไหว้บอกเจ้าที่เจ้าทาง วันพฤหัสบดีเอาหัวเอาราก วันศุกร์เอาเมล็ดเอาพันธุ์ วันเสาร์เป็นวันพรวนวันไถ ฉะนั้นแล้วการทำนาส่วนใหญ่จะทำการแสดนาวันอาทิตย์เพื่อเอาหมากเอาผล การทำนาในสมัยอดีตนั้นจะทำได้โดยการใช้เสียมตำขุดเอาทำแค่เล็กๆ น้อยๆ ตามแหล่งที่ลุ่ม โดยเสียมตำที่ใช้ขุดนั้นท่านบอกว่าตัวเอง หลังจากนั้นมาก็ใช้ “เสียมจก” หรือจอบนั่นเอง พ่อใหญ่บอกว่าเสียมจกอันแรกได้มาจากเขารังและเป็นจอบที่ดีเอง เมื่อมีจอบเข้า

มาเกี่ยวข้องกับการทำนามากขึ้นก็มีการระวานขุดนา หรือภาษาชาวบ้านเรียกว่าสาวนา แต่ระยะหลัง ๆ ก็มีการว่าจ้างไปด้วย บางคนก็เอาค่าแรง บางคนก็ไม่เอาค่าแรง ก็เรียกว่า ระวานค่าจ้าง

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2489 ก็มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้จอบในการทำนาก็มีการนำควายมาใช้แรงงานช่วยในการทำนา เพราะว่าแปลงนามีขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อมีแปลงนามากขึ้นก็ได้ระวานชาวบ้านมาช่วยทำนา โดยเจ้าภาพเป็นคนเลี้ยงอาหาร ผู้ระวานก็นำข้าวมาด้วยเท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้าเสร็จ การเปลี่ยนแปลงด้านการทำนาก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก แต่เดิมเป็นการระวานเป็นส่วนใหญ่ก็หันมาเป็นการจ้างแรงงานมากขึ้น และการทำนาก็มีการลงทุนเพิ่มมากขึ้น

พ่อใหญ่สัมฤทธิ์บอกว่า จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2526 ได้มีนายถวิล รัตนะ ได้นำรถไถนาเดินตามเข้ามาใช้เป็นคนแรก ก็ทำให้การทำนาเสร็จเร็วขึ้น การใช้ควายเป็นแรงงานก็ลดน้อยลง มีรถไถนาเพิ่มมากขึ้น จนปัจจุบันไม่มีการใช้แรงงานควายในการไถนาเลย ทุกครอบครัวมีรถไถ จนบางคนที่ไถเฉพาะของตนเองก็มีการรับจ้างไถนาคนอื่นด้วย บางครอบครัวไม่มีเงินซื้อรถไถเพียงพอก็ต้องนำที่ดินไปจำนองเพื่อเอาเงินมาซื้อรถไถ ทำให้เกิดการเป็นหนี้เป็นสินขึ้นเป็นจำนวนมาก พ่อใหญ่สัมฤทธิ์บอกว่า ในปัจจุบันนี้การลงทุนทำนาพอๆกับการซื้อข้าวกิน ไม่ว่าจะเป็นการไถนาก็ต้องซื้อน้ำมันเชื้อเพลิง เมื่อปักดำก็ต้องจ้างแรงงานมาปักดำ เมื่อเสร็จปักดำก็ต้องซื้อปุ๋ยและยังมีค่าใช้จ่ายอย่างอื่นอีกมากมายและในภาวะปัจจุบันถือการทำนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญของชาวบ้านโนนอุดมก่อนจะถึงฤดูกาลทำนาต้องเตรียมต้นทุนไว้ต่างจากในอดีต พอถึงหน้าทำนาก็ไม่ต้องเตรียมอะไรมากมายที่แต่สิ่งที่น่าใจหายคือการระวานทำนาเหมือนในอดีตนั้นไม่มีเลย ยิ่งในปัจจุบันก็มีรถไถสี่ล้อที่มีขนาดใหญ่เข้ามา คนที่ซื้อรถไถจากที่เป็นคนไม่มีหนี้สินก็มีหนี้มากมายทำให้ชาวบ้านโนนอุดมจำนวนกว่า 80 เปอร์เซ็นต์เป็นครอบครัวที่มีหนี้สิน เมื่อมีหนี้สินก็ต้องดิ้นรนทำงานเพื่อที่จะหาเงินมาใช้หนี้แต่แทนที่จะเป็นการปลดหนี้กลับเป็นการเพิ่มหนี้สินมากขึ้นเรื่อยๆ จนไม่รู้ว่าจะปลดหนี้ได้อย่างไร ก็ทำให้เป็นปัญหาระดับครอบครัวและในที่สุดก็เป็นปัญหาระดับประเทศดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ควายปักดำ

วันนี้เป็นวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.2553 ข้าพเจ้าได้เดินทางไปที่บ้านของคุณพ่อ สำมา รัตนะ อายุ 80 ปี เพื่อถามถึงเรื่องการทำนาปลูกข้าวท่านได้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ในสมัยก่อนการทำนาไม่ได้ลงทุนอะไร พอฝนตกลงเดือนหก กบ เขียดร้อง ก็เริ่มเตรียมคราดเตรียมไถ แทนเขาควาย คราดไถก็เอาไม้มาทำเอง เชือกค้ำวไถ ค้ำวคราด ก็ไปหาเอาปอสะแนนพัน ปอแดง ปอสามฮวง แต่ที่ชาวบ้านนิยมกันมากคือปอสะแนนพันเพราะมันทน ปุ๋ยก็ไม่ได้ซื้อ เอาขี้วัวขี้ควายไปใส่ก็เพียงพอ พอฝนตกลงอีกที่น้ำออกฝายก็พากันตักกล้า ส่วนที่เป็นแปลงนาที่ไถรูด และคนส่วนใหญ่กลัวข้าวในนาจะไม่พอกินก็เลยพากันทำข้าวไร่เพราะข้าวไร่จะได้กินเร็วกว่าข้าวนาดำ พอกล้าพอดำก็เอาควายมาไถมาคราดแล้วผู้หญิงดำ ส่วนผู้ชายก็เอาควายไปปล่อย แล้วมาขุดนาเพื่อที่จะขยายแปลงนาให้กว้างขึ้นเพื่อที่ข้าวจะได้พอกิน และท่านยังเล่าต่อให้ฟังอีกว่า พอมีควายหนุ่ม พวกเราพ่อก็เอามาฝึกแอมไถ แอมคราด โดยแทงเขาพอฮุดัง(จุมก)มันดีหัดผูกเชือกผูกปอ เชือกก็ไม่ได้ซื้อโดยไปหาปอมาทำเอง พอเป็น

เชือกเป็นปอกก็หัดไถนาโดยให้คนจูงพาไถจนเป็นคราดเป็นไถจึงไถคนเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับควายมีมาก คนขาดควายไม่ได้ ถ้าขาดควายไม่มีอะไรไถก็ควายเป็นปุ๋ยไถนา

ท่านยังเล่าว่าเมื่อท่านอายุได้ 35 ปี ท่านจำได้ว่ามีคนซื้อเชือกปอเลลาเข้ามาทำเชือกคว่ำไถแทนเชือกปอสะแนงพัน ชื่อ 20 บาท ก็ใช้ได้ 2-3 ปี อีกประมาณ 10 ปีต่อมา(พ.ศ.2518) มีคนซื้อเชือกไทรอ่อนมาทำเชือกคว่ำไถแต่ราคาแพงกว่าเชือกเลลา เชือกปอเลลามีข้อเสียคือเปียกน้ำแล้วหนัก

ประมาณ พ.ศ.2519 ได้มีคนนำไถเหล็กมาไถแทนไถไม้ อีกปีต่อมาก็มีคราดเหล็กมาไถแทนคราดไม้ ทั้งคราดเหล็กไถเหล็กไม่หักเร็วเหมือนคราดไม้ไถไม้ ในปีพ.ศ.2526 นายถวิล รัตนะ ได้ไปซื้อรถไถเดินตามมาไถนา เพราะท่านายถวิล รัตนะ เป็นคนที่มีนาเยอะ เอาควายไถมันนานเสร็จ ท่านได้รับแต่งตั้งจากผู้ใหญ่บ้านให้เป็น อ.ส.ม. ประจำหมู่บ้าน ภาครัฐก็ให้ไปอบรม อ.ส.ม. ต่างจังหวัดก็เลยเห็นควายเหล็ก(รถไถนาเดินตาม) เลยมีความคิดที่อยากนำมาใช้เอง พอได้ใช้ไปนานๆก็เห็นว่าใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เพื่อนบ้านก็เลยไปซื้อมาใช้บ้าง จาก 1 คัน ก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆเกือบทุกหลังคาบ้าน ทำให้เกิดภาวะการณ์เป็นหนี้สินเกิดขึ้น โดยกู้จาก ธ.ก.ส. และควายสำคัญของควายบักตู่ก็น้อยลงเหลือแค่เลี้ยงไว้เพื่อขาย ขี้ฝุ่นน้อยลง เกษตรกรหันมาใช้ปุ๋ยเคมีมากขึ้น

พ.ศ.2550 นายสิทธิชัย กางทอง ได้ซื้อรถไถสี่ล้อมาไถนาเป็นคนแรกของหมู่บ้าน ปัจจุบันมีเพิ่มขึ้นเป็น 4 คันแล้ว

ผลดีผลเสียคือ ควายบักตู่ไม่ได้ซื้ออาหารเลี้ยง ไม่ได้เสียค่าบำรุงรักษาทั้งได้ใช้เป็นปุ๋ย เหลือจากใช้ก็ยังได้ขาย

รถไถนาเดินตามได้ซื้อราคาแพงกว่าควายบักตู่ รวมถึงได้ซื้ออาหารให้ทุกครั้งที่ใช้งาน รวมทั้งค่าบำรุงรักษา พอมาถึงรถสี่ล้อค่าใช้จ่ายก็เพิ่มมากขึ้นกว่ารถไถนาเดินตามเป็น 3 เท่า ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มล้นพ้นตัวจนถึงปัจจุบันนี้

เมล็ดพันธุ์ข้าวพื้นเมือง

ข้าพเจ้าได้เดินทางไปที่บ้านของคุณลุงกองมี รัตนะ อายุ 78 ปี อยู่บ้านพร้อมกับคุณป้ามาลัย รัตนะ ภรรยา ข้าพเจ้าได้ถามท่านถึงเรื่องพันธุ์ข้าวในอดีตท่านก็เลยเล่าให้ฟังว่าพันธุ์ข้าวในสมัยนั้นมีทั้งข้าวไร่ ข้าวนา พอถึงเดือน 2 เดือน 3 ก็ไป ก็ไปถางดงเลือกตอนที่เห็นว่าเหมาะสำหรับใส่ ข้าวไร่อยากได้กว้างก็ถางกว้างตามกำลังหรือความต้องการของใครของมัน เดือน 4- 5 ก็ไปจุดไปเผา พอฝนลงเดือน 6 เดือน 7 ก็ไปสักลุ่มหน้าข้าวไร่เลย บดต้องขุดบ่อต้องกัน (สักลุ่มเอาไม้ขนาดเท่ากับด้ามเสียม ด้ามนำมาแหลมปลายข้างหนึ่งเพื่อสักหรือกระทุ้งกับดินให้เป็นรูแล้วหยอดเมล็ดข้าวลงในรูเพื่อไม่ให้มด แลงหรือสัตว์กิน) ถ้ามีหญ้าหรือไม้เล็กไม้น้อยเกิดก็ใช้เสียมด้ามสับออก พันธุ์ข้าวไร่ก็มีข้าวหว่านน้ำไหล ข้าวหว่านปลาชิว ข้าวหอมไร่ ข้าวสังข์ ๆ พอหนึ่งสัปดาห์จะหอม หอมอีหลี ข้าวไร่ได้กินเร็ว แต่ผลผลิตได้น้อยกว่าข้าวนา แล้วคุณป้ามาลัยที่นั่งอยู่ข้าง ๆ จึงพูดขึ้นว่า ข้าวไร่สุดชั่วดาบ่อฮาวข้าวนาเฮ้อหนึ่ง แล้วคุณป้าก็เล่าต่อว่า แล้วจากข้าวไร่ พอฝนลงหลาย ๆ น้ำออกห้วยออกฝายก็เริ่มตกกล้าตักบุง พันธุ์ข้าวนามีข้าวดอก ข้าวจัน ข้าวกลาง เลือกตามนา นาดนนั้นก็ดำข้าวดอก นาที่ได้น้ำฝายก็ดำข้าวกลาง ข้าวจัน (ข้าวดอก คือข้าวที่ไวแสง ข้าวกลางคือข้าวไวแสงขนาดกลาง ข้าวจันคือข้าวที่ไม่ไวแสง) ข้าวดอกก็มี ข้าว

อีโนนคอ ข้าวมันตุ่น ข้าวป้องแอ้ว ข้าวมะเป้ย ข้าวกลางก็มี ข้าวปั้นหิน ข้าวขี้ตมแดง ข้าวขี้ตมขาว ข้าวดอกตัว ข้าวนางอ่าง ข้าวขี้ตมลาย ข้าวหางนก ข้าวหลอดเกี้ยว ข้าวจันก็มี ข้าวขี้ตมงัน ข้าวขี้ตมโหลง (โหลงหมายถึงใหญ่) ข้าวคำผายข้าวเจ้าก็มีข้าวจ้างแดงอย่างเดียว ลุงกองมีได้เล่าถึงสมัยนั้นว่า คนในสมัยนั้นส่วนมากข้าวจะไม่พอกินตลอดปีจึงทำทั้งข้าวไร่และข้าวนา ข้าวแต่ละเม็ดแทบจะไม่ให้เข้าให้เสียเลย กินก็กินแบบประหยัดยามหมดข้าวบางคนกินกอยกินมันแทนข้าวก็มีแต่คนในสมัยนั้นพี่น้องต่างบ้านมาขายจะหาข้าวสุกกินคู่เท่อ(ทุกครั้ง) ไปฟืนกินปลา มาฟืนกินข้าวเป็นคำเช้าของคนแต่ก่อนว่าเดียว

พ.ศ. 2510 นายสุ การ์ชุมได้นำข้าวสันปาดทองเข้ามาแต่ไม่เป็นที่นิยมเท่าใดนัก เพราะปลายเม็กมันเป็นหนามมันปักคน(แทงคน) และคนป๋ามัยได้พูดขึ้นมาอีกว่าข้าวในสมัยนั้นหนึ่งสูกแล้วเอามาอมไว้นาน ๆ จะมีรสจืดออกจะสัมนิด ๆ ต่อมา พ.ศ. 2525 นายแสงจันทร์ ทางทองได้นำข้าว กข6 มาจากบ้านไร่เห็นว่ารวยยาง เม็ดดกและลองกินดูอ่อนนุ่มและหอมจึงนำมาทำพันธุ์และพอดีกับทางราชการหน่วยงานเกษตรอำเภอมาสนัดสนุนปลูกพืชทำอย่างเก็บน้ำและแนะนำให้ปลูกข้าว กข6 และข้าวจำหอมมะลิ 105 เพราะขายได้ราคาดี เม็ดดก รวยยาว แตกกอดีด้วย ชาวบ้านจึงลองปลูกดูและเป็นที่นิยมกันมากทำให้พันธุ์ข้าวในสมัยนั้นหมดไปในที่สุด ข้าพเจ้าได้ถามลุงกองมีอีกว่าข้าวพันธุ์สมัยเก่ากับข้าว กข6 และข้าวจำหอมมะลิ 105 อย่างไหนดีกว่ากัน ท่านตอบว่าตั้งแต่ปลูกข้าว กข6 และได้รับน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำมาทำนา มีข้าวกินตลอดปีและบางปีขายด้วย

ขี้ฝุ่น

ข้าพเจ้าได้เดินทางไปที่บ้านของคุณลุงกองมี รัตนะ อายุ 78 ปี เพื่อที่จะถามเรื่องขี้ฝุ่น พอไปถึงบ้านท่าน ๆ อยู่บ้านพอดีข้าพเจ้าได้ถามเรื่องราวขี้ฝุ่นในอดีตว่าสมัยนั้นไ้เอาตากล้า สวนผักมีขี้ใบ ก็ใส่ฝุ่นอยู่บ่ ท่านได้เล่าว่า ผักมีขี้ใบใส่ขี้ฝุ่นอยู่แต่ใส่ขี้ไก่ขี้กลบ แต่บางคนก็ปลูกไปตามคอกวัวคอกควายเก่า ย้ายคอกวัวคอกควายไปก็ปลูกใส่ ส่วนไ้เอาตากล้านั้นไม่ได้ใส่ พอถึงยามข้าวก็เอาข้าวโหมลานแล้วก็ทำรั้วล้อมลานไว้แล้วก็ไปหาปลาอยู่หน้าบ้านน้ำยามมาไว้กินเสียก่อน พอข้าวโหมลานแล้วก็ปล่อยวัวปล่อยควายลงทุ่งนากลางคืนก็นอนไปตามทุ่งนา พอเอาข้าวขึ้นแล้วแล้ววัวควายก็ยังปล่อยอยู่ทุ่งนานอนไปตามทุ่งนา ตอนแลงก็ลงไปจอบเบ้งว่ามันนอนอยู่ท่งไหน ตามทุ่งนามองไปเห็นแต่ขี้วัวขี้ควายดำทั่วกลางทุ่งนา

ต่อมา พ.ศ. 2500 เริ่มเอาขี้ฝุ่นไปใส่ตากล้า บางคนเดือน 3 ออกใหม่ 3 ค่ำ ก็หาขี้ฝุ่นไปใส่หนักมี และเริ่มทำคอกวัว คอกควายกันบ้างแล้ว เพราะขี้ขโมยลักวัวลักควายบ่อยขึ้น ทำให้วัวควายขี้ใส่ทุ่งนาน้อยลง พอใส่ฝุ่นแล้วข้าวงามก็เริ่มไ้มากขึ้นจากหากก็ใช้เกวียนเกวียนลากลงไปใส่ และข้าพเจ้าได้ถามท่านอีกว่าถ้าปลูกผักหรือปลูกพืชอะไรก็ตามถ้ามีโรคมี่แมลงศัตรูพืชมาทำลายมียาพ่น ยาฆ่าหรือเปลา ท่านตอบอย่างรวดเร็วว่า สมัยนั้นไม่ค่อยมีโรคมี่แมลงมากินจะมีแค่เพลี้ย เอาสบู่ละลายน้ำมาถู ๆ ใส่ทำให้เป็นฟองแล้วเอาไปรดก็หาย ยามข้าวเป็นโรคก็ตากเปลือกไม้ดูมาทิ้งลงแช่ในน้ำก็หาย ท่านได้เล่าต่อไปว่าทำนาในตอนนั้น น้ำท่าไม่ค่อยสมบูรณ์ชุ่มได้น้ำลุ่ม (นาที่อยู่ต่ำมีน้ำเร็ว) ค่อยยังชั่ว แต่น้ำฟ้า(นาที่ใช้น้ำฝน) ถ้าปีไหนฝนไม่ดีก็มีปัญหามาก จนข้าวแห้งตายก็มี

ต่อมา พ.ศ. 2527 อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตามโครงการพระราชดำริ สร้างคลองส่งน้ำเสร็จแล้ว ปล่องน้ำให้เกษตรกรได้ใช้น้ำ และทางเกษตรอำเภอเข้ามาแนะนำและสนับสนุนการปลูกพืชทำอ่างเก็บน้ำได้แนะนำพันธุ์ข้าว พันธุ์พืชต่าง ๆ ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ชาวบ้านเกษตรกรลองใช้ดูและเป็นที่ยอมรับกันมากในเวลาต่อมา ข้าพเจ้าได้ถามอีกว่า การใส่ขี้ฝุ่นและปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืชกับสบูละลายแต่ก่อนนั้นอย่างไหนดีกว่ากัน ท่านได้ตอบว่าใส่ขี้ฝุ่นก็ดียิ่ง แต่มันเห็นผลช้ามากยาก แต่ต้องได้ใส่เป็นจำนวนมากมันจึงงาม แต่ปุ๋ยเคมีใส่แล้วเห็นผลทันตาใสไม่กี่วันมันก็งามแต่ราคาแพง ปุ๋ย ยา มีแต่แนวราคาแพง ๆ ทั้งหมด แต่หาซื้อง่าย คนจึงนิยมใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช ท่านได้เล่าอีกว่าขี้ฝุ่นมันหมดไปกับวัว ควาย ควายก็หมดเพราะคนใช้ควายเหล็ก เกวียนก็หมดไปเพราะใช้รถแทรกเตอร์ คนกับขี้ฝุ่นนั้นวันจะห่างเหินกันออกไปเรื่อย ๆ ชีวิตคนทุกวันนี้จะคลุกคลีอยู่แต่กับสารเคมี ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช

ติข้าว

ข้าพเจ้าได้เดินทางไปที่บ้านของคุณลุงสัมฤทธิ์ มาตาราช เพื่อที่จะถามถึงการตีข้าวในสมัยอดีต ท่านได้เล่าให้ฟังว่า ข้าวโสนั้นไม่ได้ตีแต่ใช้วิธีตำตรงโดยคนตัดคาดกะยังใส่เอว (กะยังหมายถึงอุปกรณ์ที่สานด้วยไม้ไผ่มีรูปร่างทรงกระบอกคล้ายทรงกลม ตรงปากใช้มาทำขอบผูกด้วยหวายแล้วทำหูเป็นที่ร้อยเชือกสำหรับสะพายหรือรัดกับเอว) ใช้เกี่ยวเกี่ยวรวงข้าวใส่ในกะยังกลับบ้านเขาใส่กะดัง (กะดังใช้ไม้ไผ่สานให้เป็นรูปแบนๆ แล้วทำขอบให้ตรงปลายขอบขึ้น ก้นของที่ใช้ตักออก) แล้วเหยียบให้เม็ดข้าวหลุดออกจากรวง แล้วนำไปตำโดยเกี่ยวข้าวตากแดดก่อนแล้วนำมาเก็บไว้ที่ลาน

สำหรับข้าวนาเกี่ยวไว้ให้เป็นฟ่อน ตากแดดพอแห้งใช้ตอกมัด มัดแล้วพากันหาโดยใช้หลาวหาบเข้ามาโฮมลาน (ลานหมายถึงที่รวมรวมมัดข้าวเอาไว้เพื่อรอตีโดยเลือกที่แห้งและไม่เป็นดินทราย ถางหญ้าออกทำความสะอาดไม่ให้มีฝุ่นจนเกินไปแล้วทำขี้ควายมาทา เรียกว่า ทาลานปล่อยทิ้งไว้ให้มันแห้งนำข้าวเข้ามากองได้) และกองอย่างดีทำรั้วล้อมไว้กับวัวควายกินแล้วพากันอาหารมากักตุนเอาไว้เพื่อกินตอนทำงาน พอได้มือสันทัด ก็ทำพิธีปลง นิยมปลงกันในวันพฤหัสบดีและวันศุกร์

อุปกรณ์การตีข้าวสมัยนั้นมี

1. ไม้กระดาน
2. ไม้สำหรับมัดข้าว (ไม้ต้องไม่ตมหมายถึงการนำไม้ไผ่สองอันขนาดพอเหมาะมือ นำเชือกผูก อันหนึ่งผูกตรงปลายสุดอีกอันหนึ่งผูกขยับเข้ามาอีกประมาณ 20 ซม.ความยาวของเชือกพอตีมัดข้าวแน่นเวลาพาด)
3. ขี้ตม หรือหัวเผือกหัวมัน
4. กระตืบข้าวพร้อมข้าวสุก

พอได้อุปกรณ์แล้ว การทำพิธีมีดังนี้ นำไม้กระดานมาวางลานแล้วนำมัดข้าวลงมา 7 มัดมากองรวมกันไว้ข้าง ๆ ไม้กระดานนำตมมัดข้าววางไว้บนไม้กระดาน นำขี้และกระตืบข้าวเปิดฝาดออก

แล้วพูดว่า ผู้ข้าขอเหยียบข่อย่าขอฟาดขอตือยาหื้อผู้ข้าบาปเวร ขอหื้อคุณกันมาไหลหลัง อั้งอั้งชื่อคือ น้ำแหม่นที่แล้วทำการฟาดข้าว 7 มัดที่นำลงมากองไว้แล้วพูดว่า (ตอนฟาด)

ฟาดบาดหนึ่งหื้อได้จัวแม่มาม

ฟาดบาดสองหื้อได้ควายเขาย่อง

ฟาดบาดสามหื้อได้ช้างเก้งก่า

ฟาดบาดสี่หื้อได้คำเก้งหมื่น

ฟาดบาดห้าหื้อได้ข้าวหมื่นมาเยียบ

ฟาดบาดหกหื้อได้ผิวเมียและพี่น้อง

ฟาดบาดเจ็ดหื้อได้ช้างใหญ่มาเหยียบโอง

พอตีเสร็จก็นำเกวียนมาชนโดยการขอแรง (นาวาน) เพื่อนบ้านมาช่วยและครั้งแรกที่ชนข้าวขึ้น ยังต้องนำขวัญข้าวที่เกี่ยวจากข้าวแสดนามาขึ้นยังก่อน ต่อมาพ.ศ. 2536 นายกาวิณ รัตนะได้นำถึงที่ใช้ ปั่นเม็ดข้าวให้หลุดออกจากรวงเข้ามาและได้รับความนิยมนิยมของชาวบ้านอยู่พอสมควรโดยใช้รถไถนาปั่น ถึง ข้าพเจ้าได้ถามคุณลุงว่าการฟาดข้าวกับการใช้ถึงปั่นอย่างไหนดีกว่ากัน คุณลุงตอบว่าใช้แรงคนฟาด เอาประหยัดเงินดีแต่เสร็จช้ากว่าถึงปั่นเอาและเหนื่อยด้วย การใช้ถึงปั่นเร็วดีแต่ได้ซื้อน้ำมันใส่รถไถไม่ เหนื่อยและการทำพิธีปลงข้าวก็เริ่มหมดไปเหลือแต่คนที่ยังมีความเชื่อในการปฏิบัติแบบโบราณไม่กี่คน

พ.ศ. 2540 นายประเสริฐ ได้นำรถสีข้าวเข้ามาทำให้คนเริ่มนิยมหันมาใช้รถสีข้าวและได้รับความนิยมนิยมไม่มีใครปั่นถึงหรือตีข้าว ในเวลาต่อมา ข้าพเจ้าได้ถามลุงต่อว่าใช้รถสีสั้กับการปั่นถึงและ การตืออย่างไหนดี ลุงได้ตอบว่าการสีข้าวเร็วดี ทนใจ พอเกี่ยวเสร็จไม่กี่วันก็ได้ขึ้นแล้ว แต่ค่าใช้จ่ายสูง เกี่ยวก็จ้าง มัดก็จ้าง ชนก็จ้าง สีก็จ้าง ความผูกพันของคนกับข้าวก็น้อยลงสมัยก่อนไถก็มีการไถแสด ดำ ก็การแสด เกี่ยวก็เกี่ยวข้าวแสดก่อน ฟาดก็ทำพิธีปลงข้าว แต่ทุกวันนี้แข่งกันเสร็จ

พ.ศ. 2553 นายอเนก สุราช ได้จ้างรถเกี่ยวข้าวเข้ามาเกี่ยว ไม่ได้เกี่ยวไม่ได้มัดไม่ได้ชนเข้าลาน ไม่ได้ฟาดไม่ได้สี พอเกี่ยวเสร็จก็ชนเข้ากระสอบมัดมาตากไว้เลย

จากคำบอกเล่าของคุณพ่อกองมี รัตนะ ท่านเล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนเมื่อตอนที่ท่านเป็นเด็กอยู่นั้นท่านจำได้ว่าได้เห็นคุณพ่อคุณแม่ของท่านตีข้าว โดยใช้ไม้ตอง ไม้ตองในที่นี้หมายถึง การนำเอาไม้ ฝาสองอัน ขนาดพอเหมาะมือยาวประมาณ 80 เซนติเมตร มาผูกด้านหัวไม้เว้นข้อไม้ประมาณ 20 เซนติเมตร โดยใช้ข้อที่ฟันเป็นเกลียวเป็นเชือกผูกไม้ที่เตรียมเอาไว้ทั้งสองข้าง แต่ข้างหนึ่งนั้นไม่ได้เว้น ข้อผูกเชือกปอจนสุดไม้ เพื่อให้ด้านที่เว้นข้อให้ก๊วกับหัวมัดข้าว แต่ก่อนที่จะเริ่มลงมือตีข้าวนั้นคุณพ่อ กองมี รัตนะ ท่านเล่าให้ฟังอีกว่า ยังมีพิธี “ปลดกองข้าว” ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยก่อนเชื่อกันว่าเป็นพิธีนับ ถือนบุญคุณของข้าวและจะช่วยให้เรามีข้าวเพิ่มมากขึ้นในปีต่อ ๆ ไป ในพิธีปลดกองข้าว ผู้เฒ่าผู้แก่เขาได้ ต้มไข่ลูกหนึ่งพร้อมทั้งข้าวเหนียวหนึ่งกระติบหนึ่ง แล้วนำไปที่กองข้าวที่กองเอาไว้เพื่อตีโดยนำมัดข้าวลง มาจากกอง 7 มัด แล้วนำไปกองไว้กลางลานข้าวนำข้าวกับไข่ที่เตรียมไว้มาตรงกลางลานข้าวที่กองข้าว 7 มัดนั้น แล้วก็เปิดกระติบข้าวเหนียวปั้นข้าวเหนียวขึ้นมาสามปั้นวางลงบนกองข้าว 7 มัดพร้อมกับไข่ แล้วก็ได้พูดขึ้นมาว่า “ได้เวลาฤกษ์ยามยามดีแล้ว ปีนี้ได้เท่านี้ปีหน้าให้ได้มากกว่าเดิม” แล้วก็พากันเริ่ม ลงมือตีข้าว ในการตีข้าวนี้มีวิธีการทำแบบนี้คือ การเอาตองที่ได้พากันเตรียมนั้นมาก๊วมัดข้าว โดย

การเอาตองด้านที่เว้นข้อยาวประมาณ 20 เซนติเมตรมาจับไว้ข้างขวามือด้านที่ไม่ได้ไว้ข้ออยู่ทางด้านซ้ายมือ เอามาคล้องคอมัดข้าว แล้วเกี่ยวด้านที่ไว้ยาวไปทางซ้ายมือ แล้วใช้เท้าเหยียบลงไปให้หัวของมัดข้าวเพื่อหักคอมัดข้าว และที่กลางลานข้าวก็ได้้นำไม้แผ่นใหญ่มาแผ่นหนึ่งไปวางเอาไว้ แล้วก็ได้นำมัดข้าวที่เกี่ยวเอาไว้มาตีลงบนไม้แผ่นใหญ่แผ่นนั้น

แต่โบราณกาลได้มีพิธีเรียกขวัญข้าว โดยมีคาถาเรียกขวัญข้าวดังนี้ เมื่อจะเอาข้าวใส่ลานหรือใส่ยุ้งฉางจะเอาข้าวจากนามาบ้านก็ดีให้ว่าดังนี้

“แม่พระโกลศพ แม่พระนรา แม่สีตานารีศรีสัญชัย”

อาคจเจยย อาคจเจยยหิติ วุตตพัพพะ

ในการตีข้าวในสมัยก่อนนั้นจะมีการนาวานช่วยกันตีหลายครอบครัว และทำให้ชาวบ้านรักใคร่กลมเกลียวช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีอะไรก็แบ่งปันกัน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นภายในหมู่บ้าน

การตีข้าวในสมัยปัจจุบัน

ในปัจจุบันการตีข้าวก็ยังมิให้ลูกให้หลานได้เห็นอยู่บ้าง เป็นบางครั้งคราว ซึ่งจะเป็นการประหยัดรายได้และทั้งยังได้เก็บฟางที่ได้จากการตีข้าวเอาไว้ให้กับวัว ควาย ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงภายในครอบครัว แต่บางครั้งก็เปลี่ยนมาเป็นใช้รถสีข้าวแทนการตีเพราะประหยัดเวลาและรวดเร็ว แต่มีข้อเสียคือ ต้องจ้างรถทำให้เสียเงิน ผิดกับการตีข้าวด้วยตนเองที่ไม่ต้องเสียเงินแต่เสียเวลามากกว่าใช้รถสีข้าวเข้ามาในหมู่บ้านโนนอุดมประมาณปีพ.ศ. 2544 โดยนายประเสริฐ การิชุม เป็นผู้ซื้อนำเข้ามาจนถึงทุกวันนี้ก็ได้มีรถเกี่ยวข้าวเข้ามารับจ้างเพิ่มขึ้นมาอีก แต่ชาวบ้านส่วนน้อยที่จ้างรถเกี่ยวข้าวเพราะต้องเสียเวลาตากข้าวให้แห้งเสียก่อนแล้วค่อยเก็บขึ้นยุ้งฉาง

ปฏิทินการผลิตทางการเกษตร

เดือนที่ ทำการปลูก	ชนิดของพืช	ศัตรูพืช	อื่น ๆ (การใช้ฆ่าแมลง)
มกราคม กุมภาพันธ์	ถั่วลิสง ข้าวโพด พริก มะเขือเทศ แตงโม พืชผักสวนครัว	เพลี้ย ไรแดง หนอน โรคเชื้อรา น้ำค้าง ตั๊กแตน แมลงวันทอง	- โพลิดอน - แลนเนต - อาบาเม็กติน
มีนาคม เมษายน พฤษภาคม	แตงโม	เพลี้ย หนอน ไรแดง	
มิถุนายน กรกฎาคม สิงหาคม กันยายน ตุลาคม	ทำนาปี นาโคก แตงโม	หนอนใบห่อ เพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ตั๊กแตน หนู หอยเชอรี่ ปู โรคเชื้อรา	
พฤศจิกายน	เก็บผลผลิตนาปี		
ธันวาคม	เตรียมแปลงเตรียมดิน เพื่อทำการผลิตรอบ ต่อไป		

1.2 สิ่งแวดล้อม

ห้วยยาง

เวลาประมาณ 05.00 น. ในวันเดียวกันนี้ข้าพเจ้าได้ถามถึงประวัติความเป็นมาของนาห้วยยางจากคุณพ่อใหญ่กองมี รัตน์ะ ท่านเล่าให้ฟังว่าแต่ก่อนเป็นป่าไม้บง ป่าไม้ยาง บุคคลท่านแรกที่เข้ามาตั้งรกรากคือ นายพุด รัตน์ะ ได้เข้ามาเลี้ยง วัว ควาย อยู่ที่ตรงนั้น และมองเห็นว่าที่บริเวณนั้นน่าจะเป็นที่ทำนาได้ เพราะว่ามีหนองน้ำเรียกว่า “หนองคัน” เลยขุดป่าไม้บงจนแบนเป็นที่นาได้ลงมาเป็นที่นาของนายไฮ รัตน์ะ มีหนองน้ำเหมือนกันเรียกว่า “หนองเสื่อตาย” ต่อลงมาก็คือที่นาของนายฮุน รัตน์ะ ได้มี “กุด” อยู่ที่นาของนายฮุน รัตน์ะ ลงมาอีกคือนาของนายจนวนน การิซุม มีหนองน้ำคำอยู่ทางทิศตะวันตกของนาห้วยยางตรงกันข้ามกับนาตาดนาของนายพุด รัตน์ะ นายไฮ รัตน์ะ นายฮุน รัตน์ะ นายจนวนน การิซุม ได้ใช้น้ำในลำห้วยนั้นทำนา น้ำในลำห้วยยางไหลมาจากภูพาน ลำห้วยปุง ห้วยกกก้านเหลือง ห้วยเล่แก้วบวณ ฮ้องชำโคคอน ห้วยกะเทียง ขุดห้วยยาง ลำน้ำ 7 สายไหลมารวมอยู่วังถ้ำ

จากวังถ้าไหลลงสู่ลำห้วยใหญ่ ซึ่งลำห้วยใหญ่นี้ตอนหลังเขาพากันเรียกว่า “ลำห้วยยาง” แล้วที่นาอยู่บริเวณลำห้วยนี้เรียกว่า “นาห้วยยาง” จึงได้พากันเรียกว่านาห้วยยางตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้

ปัจจุบันสภาพของนาห้วยยางหลังจากปีพ.ศ.2526 ที่ได้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้าเสร็จแล้วก็ได้รับน้ำจากอ่างห้วยวังถ้าทำให้การทำนา ทำการเกษตรต่างๆได้รับผลดีตามที่ชาวบ้านต้องการดินดำ น้ำชุ่มฉ่ำ พื้นที่เขียวชอุ่มไปตลอดทุ่ง ทำให้ชาวบ้านกินดี อยู่ดี เป็นไปตามโครงการอ่างเก็บน้ำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

หนองไผ่

หนองไผ่ถ้าผู้ใดได้ยินชื่อแล้วคงจะคิดเหมือนกันว่าคงจะมีกอไผ่เป็นจำนวนมากจึงได้เรียกชื่ออย่างนั้น แต่นั่นก็เป็นความจริงส่วนหนึ่ง จากคำบอกเล่าของคุณพ่อกองมี รัตนะ ท่านบอกว่าแต่เดิมนั้นหนองไผ่เป็นที่ทำนาของนายกาโต้น ทำนารอบๆหนองอยู่ราวปีพ.ศ. 2480 ซึ่งปัจจุบันนายกาโต้น ได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านตาตั่ววง หนองไผ่เป็นแหล่งหากินดินโป่งของสัตว์ป่า รวมทั้งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ด้วย สมัยนั้นชาวบ้านใช้ชื่อนายจันทร์ไหล นายอุดร นายบุญทัย ได้นำควายมาเลี้ยงที่หนองไผ่ พอค้อยบายก็ไล่ลงไว้ที่หนองไผ่แล้วก็กลับบ้านไธ โดยไม่มีใครดูแลตอนกลางคืนเลยจะมีแต่เสือเท่านั้น แต่เมื่อเสือจะกัดวัวควายมันก็จะพากันวิ่งลงแช่น้ำในหนอง เสือก็ไม่กล้าลงไปตังนั้นหนองไผ่จึงเป็นหลบภัยของวัวควายและสัตว์เลี้ยงอื่นๆ หนองไผ่เป็นหนองที่อยู่ห่างจากหมู่บ้านโนนอุดมมากกว่าหนองอื่นๆ ในบรรดาหนองที่ได้กล่าวไว้ในรายงานวิจัย ซึ่งแต่ก่อนนั้นทางเดินไปยังหนองไผ่นั้นเป็นทางเล็กๆใช้เท้าเดินไปเท่านั้น ตามข้างทางไปหนองไผ่ทั้งสองข้างทางปกคลุมไปด้วยป่าไม้หนาทึบและเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่าทั้งดุร้ายและไม่ดุร้ายมากมายหลายชนิด คุณพ่อกองมียังบอกอีกว่าเมื่อราวปีพ.ศ.2490 – 2500 นั้น สัตว์ป่ายังมีจำนวนมากอยู่การจะไปหนองไผ่นั้นต้องไปกันสองคนขึ้นไปและก็ต้องเดินไปตอนกลางวันด้วยเพราะทางที่เดินไปนั้นมีเสือจำนวนมาก ชาวบ้านที่ไปเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย แถวๆหนองไผ่นั้นได้เวลาบ่ายสองโมงหรือสามโมงก็พากันไล่ต้อนฝูงวัวฝูงควายกลับหมู่บ้าน คุณพ่อกองมียังบอกให้ทีมงานวิจัยทราบอีกว่าระยะทางจากหมู่บ้านไปยังหนองไผ่สมัยก่อนนั้นไกลมาก ถ้าเดินเท้าก็ใช้เวลาประมาณสามชั่วโมงกว่าจะถึง หนองไผ่เป็นหนองที่ใหญ่ที่สุดสมัยก่อนๆนั้นมีกอไผ่ล้อมรอบเต็มไปหมด บริเวณหนองมีต้นกก ต้นผือ มีหญ้าปล้องหญ้าไทรเต็มไปหมดอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำ ปู ปลา กบ เขียด และอื่นๆอีกมากมาย หนองไผ่เป็นแหล่งอาศัยหากินของสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่เช่น ช้างป่า วัวป่า กระตัง กวาง เสือ เป็นต้น สาเหตุที่มีกอไผ่มากก็เพราะว่าช้างได้กินใบและเมล็ดไม้ไผ่จากที่อื่นมาแล้วมากินน้ำที่หนองไผ่และได้ถ่ายขี้ลงในหนองน้ำลมนพัดคลื่นเข้าหาฝั่งทำให้เมล็ดไม้เกิดขึ้นในบริเวณรอบหนองเต็มไปหมดจึงเรียกกันว่า “หนองไผ่” และเมื่อ10 -20 ปีก่อนชาวบ้านได้ไปจับกบ จับเขียด จับปลา ปละอึ่งอ่าง รอบๆหนองในยามที่ฝนตกใหม่ซึ่งพ่อใหญ่บอกว่าได้กันมาเป็นเยอะมากจนเป็นที่โจทษ์ขานกันว่าหนองไผ่นั้นเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยปลาเล็ก ปลาใหญ่ กบ เขียด อึ่งอ่าง และสัตว์อื่นๆนานาชนิด การจะไปจับปลาในหนองไผ่ก็จะนัดกันไปพร้อมๆกันหลายๆคน ซึ่งพ่อใหญ่ก็มีบอกว่าผู้ชายก็หาจับปลา ผู้หญิงที่กลัวปลิงก็หาหนองไผ่มาไว้กินที่เหลือกินก็จะนำมาเป็นหน่อไม้ดองไว้เพื่อไว้เป็นอาหารในหน้าแล้งต่อไป

จากคำบอกเล่าของคุณพ่อใหญ่กองมี รัตน์ ในหน้าแล้งนั้นน้ำแถบอื่นหรือหนองเล็ก ๆ แห่งหมดยังเหลือแต่หนองไผ่เท่านั้น ดังนั้นในหน้าแล้งหนองไผ่จึงเป็นแหล่งหากินน้ำของสัตว์ป่านานาชนิด หนองไผ่ก็เลยเป็นเป้าหมายของนายพรานทั้งหลายที่จะไปดักยิงสัตว์ป่า ซึ่งการดักยิงสัตว์ป่าก็จะทำห่างอยู่บนต้นไม้ใหญ่และสูงพอสมควรจะต้องขึ้นไปนั่งบนห้างก่อนล่าด้วย จะนำอาหารและน้ำรวมทั้งกระบอกเยียวขึ้นไปด้วยจะไม่ให้เยียวลงข้างล่างเพราะกลัวสัตว์ป่าได้กลิ่นแล้วจะไม่มาใกล้และเมื่อขึ้นนั่งบนห้างแล้วจะลงไม่ได้จนกว่าจะสว่างและก็เมื่อมีการยิงสัตว์ป่าก็จะปล่อยทิ้งไว้อย่างนั้นจนตอนเช้าวันใหม่ถึงจะลงไปดูและนำกลับมาเป็นอาหารต่อไป

ต่อมาในปีพ.ศ. 2526 ในสมัยของนายทองม้วน สุรราช เป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีนโยบายจากภาครัฐให้มีการขุดลอกห้วย ขุดลอกหนอง จึงได้เสนอโครงการของงบประมาณมาขุดลอกและได้งบประมาณมาจำนวนหนึ่ง สมัยนี้เรียกว่างบคึกฤทธิ์ได้ทำการขุดลอกประมาณ 4 ไร่ ทางทิศตะวันตกของหนองหรือเรียกว่าหนองไผ่น้อยให้ลึกกว่าเดิมเพื่อกักเก็บน้ำและเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งในช่วงนี้เองสัตว์ป่าที่เคยชุกชุมก็เริ่มหายไปหมด ทั้งจากการล่าของนายพรานและการอพยพย้ายถิ่นฐานด้วย คุณพ่อกองมี บอกว่าหนองไผ่นั้นไม่ค่อยได้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรเลยแต่เป็นแหล่งหากินของชาวบ้านและเป็นที่เลี้ยงวัว ควาย ของชาวบ้านเท่านั้นในช่วงที่มีการขุดลอกหนองนั้น ก็มีการทำลายกอไผ่บริเวณรอบๆ หนองไปด้วยทำให้กอไผ่ลดเหลือน้อยลงไปด้วยรวมทั้ง ปู ปลา กบ เขียด และอึ่งอ่างที่ชาวบ้านได้อาศัยไปจับมากินเป็นอาหารก็น้อยลงไปตามกัน

ในปีพ.ศ. 2550 เป็นสมัยของนายเกรียงศักดิ์ รัตน์ เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ได้มีการของงบประมาณจากภาครัฐคือ งบประมาณ SML ได้งบประมาณมา 250,000 บาท ได้มีการขุดลอกหนองไผ่เพิ่มเติมจาก 4 ไร่ เป็น 9 ไร่ ด้วยเหตุนี้เองทำให้หนองไผ่กลายเป็นสระขนาดใหญ่และมีคันคูดินล้อมรอบหนองทุกทิศทุกทางจากเดิมที่มีกอไผ่ล้อมรอบทุกวันนี้ไม่มีกอไผ่เหลืออยู่เลย ทำให้ชาวบ้านที่ไปหาหนองไผ่มาไว้เป็นอาหารหาไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องจักรสานหรือประโยชน์อื่นจากไม้ไผ่ก็ไม่ได้กินและไม่ได้ใช้อีก กบ เขียด อึ่งอ่าง รวมทั้ง นก หนู และแมลงต่างๆ ที่เคยพึ่งพาไม้ไผ่เป็นอาหารและเป็นที่อยู่อาศัยก็ได้หายไปหมดเช่นกัน และปัจจุบันนี้สัตว์ป่าทั้งหลายและสัตว์น้ำตามธรรมชาติก็ไม่มีให้จับกันจำนวนมาก แต่ก็ยังพอมีให้จับได้ก็เฉพาะปลาที่นำมาปล่อยเท่านั้น แต่เมื่อจับขึ้นมาแล้วก็เหมือนปลาไม่ได้กินอาหาร ปลาที่มีอยู่ก็น้อยมาก ส่วนใหญ่แล้วจะตายเพราะขาดอาหารหรือไม่ตัวที่แข็งแรงดีหนีไปอาศัยตามแหล่งน้ำอื่นๆ เดียวนี้ที่หนองไผ่เมื่อไปดูแล้วเป็นหนองที่ไม่มีอาหารของสัตว์น้ำเหมือนแต่ก่อนเลยมีแต่ความว่างเปล่า ชาวบ้านก็ไม่ค่อยได้ไปอาศัยหากินที่หนองนั้นเลยเพราะเท่าที่มีชาวบ้านไปหาเมื่อปีก่อนนั้นบางคนก็ไม่ได้เลยสักตัวเดียวอย่างได้มากที่สุดก็หนึ่งถึงสองตัวเท่านั้น ฉะนั้นแล้วหนองไผ่ทุกวันนี้ก็เป็นเพียงหนองที่มีแต่คำล่ำลือเท่านั้นที่จะเล่าให้ชนรุ่นหลังได้ฟังรวมทั้งสัญลักษณ์ของหนองไผ่ก็คือกอไผ่ไม่มีให้เห็นแม้แต่ด้านเดียวจนทุกวันนี้ชาวบ้านโนนอุดมก็แทบจะไม่ได้พึ่งพาอาศัยอะไรจากหนองไผ่ แม้แต่น้ำที่เก็บกักไว้ใช้ในการเกษตรก็ไม่มีใครได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร คนเฒ่าคนแก่ของชาวบ้านโนนอุดมบอกว่านโยบายการขุดลอกหนองไผ่นั้นน่าจะเป็นความผิดพลาดมากกว่า ถ้าปล่อยให้อยู่ในสภาพเดิมก็ยังเป็นแหล่งหากินของชาวบ้านโนนอุดมไปได้อีกนานและความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับหนองไผ่ก็จะไม่ห่างเหินเหมือนที่เป็นอย่างเช่นทุกวันนี้

หนองกุง

ตั้งแต่สมัยโบราณจะว่าอย่างนั้นก็ได้เพราะว่าตั้งแต่ปีพ.ศ.2460 แล้วที่มีคนค้นพบหนองกุงแรกเริ่มเดิมทีนายบุตรดาเป็นชาวบ้านไร่ได้เข้ามาทำนารอบๆหนองกุง ซึ่งช่วงนั้นก็ในปีพ.ศ. 2484 จากการบอกกล่าวของพ่อใหญ่กองมีบอกว่า คนสมัยโบราณมักจะทำตามบริเวณใกล้ๆหนองน้ำเพื่อจะอาศัยน้ำในหนองทำนา หนองกุงก็เช่นกันนายบุตรดาได้เข้ามาจับจองทำที่นา ซึ่งบางปีก็ฝนดีบางปีก็ฝนแล้งในหน้าแล้งก็แทบจะไม่มีน้ำหลงเหลืออยู่เลยและน้ำที่จะใช้ดื่มก็แทบจะไม่มีเช่นกันต้องเดินไปตักน้ำกินที่วังตาดซึ่งอยู่ไกลพอสมควร นายบุตรดาจึงย้ายไปทำนาที่คำผักเฒ่าแทน และหลายปีต่อมาจึงได้ตั้งหนองกุงเป็นหนองสาธารณะท่านบอกว่าคงจะเป็นสมัยของนายสังข์ รัตนะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งหนองกุงจะอยู่ห่างจากหมู่บ้านโนนอุดมไปไม่ไกลเส้นทางไปหนองกุงเป็นเส้นทางเล็กๆพอสำหรับคนเดิน แต่หลังๆมาก็เป็นทางเกวียนมีดินทรายเยอะมาก หนองกุงสมัยก่อนก็เหมือนกับหนองอื่นๆ มีป่าไม้ล้อมรอบอยู่อย่างสมบูรณ์ส่วนใหญ่แล้วจะเป็น ต้นกุงมีทั้งต้นเล็กและต้นใหญ่ขึ้นเต็มไปหมด ในหนองน้ำก็อุดมไปด้วยสัตว์น้ำ ปู ปลา กบ เขียด และอึ่งอ่าง ตลอดจนสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ หนองกุงมักจะเป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์และแหล่งหากินของชาวบ้านโนนอุดมเพราะอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนั่นเอง ในหน้าฝนปลาตามธรรมชาติมีจำนวนเยอะมาก พ่อใหญ่กองมียังบอกอีกว่าเวลาฝนตกใหม่ น้ำจะไหลมากชาวบ้านโนนอุดมมักจะไปตักจับปลาบริเวณรอบๆหนองเนื่องจากปลาจะทอเลนน้ำไหล พอตกเย็นก็จะพากันจุกกระบองใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วไปหาจับกบจับเขียดต่างๆ และปลามาเป็นอาหาร พ่อใหญ่บอกว่าแต่ละคนก็ได้กับมาเต็มตะข้องเหลือจากการใส่ตะข้องก็ถอดเสื้อรัดแขนแล้วก็จับกบจับเขียดใส่เพื่อเอามาขายไว้กินก่อนจะลงทำอะไรทำนา แต่บางคนก็มักจะไปจับตอนใกล้รุ่งเพราะว่ากบเขียดกำลังจะขึ้นมาจากหนองหลังจากลงไปทำกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อใหญ่บอกว่ามันเยอะมากจนจับกันไม่หมด ซึ่งในปัจจุบันจะหาмаกนั้นยังหายากเลย ในหน้าแล้งน้ำแห้งชาวบ้านก็จะพากันไปหาขุดปู ขุดกบ ขุดเขียด และกาเก็บผักชีส้ม ผักชีขม มาเป็นอาหารพื้นบ้านที่นิยมกินมากที่สุด ในเทื่อหนองกุงเป็นหนองสาธารณะประจำหมู่บ้านแล้ว ดังนั้นในแต่ละปีก็จะมีนัดกันเป็นมติของหมู่บ้านให้ไปหาปลาที่หนองกุงพร้อมกัน ซึ่งใครมีอะไรที่จะจับปลาได้ก็เอาไป เช่น แห จมวก สุ่ม ยกยอ สวิง เป็นต้น ซึ่งก็เป็นที่สนุกสนานของชาวบ้านหาปลาไปคุยกันไปด้วยในเรื่องสัพเพเหระสนุกสนาน ขำขัน เสียงดังเจียวจ้าวไปทั่วหนองซึ่งก็ถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมา

ในปีพ.ศ. 2514 สมัยของนายเทพ ทางทองเป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีการขุดสระเพื่อเก็บกักน้ำขึ้นบริเวณทิศเหนือของหนองกุง ซึ่งแต่ก่อนนั้นหนองกุงมีพื้นที่ 9 ไร่ แต่ก่อนที่จะทำการขุดสระเป็นครั้งแรกนั้น นายทองม้วน สุราราช ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้สละที่ดินให้เพื่อจะทำการขุดสระครั้งแรกทำให้ที่ดินหนองกุงมีพื้นที่เป็น 13 ไร่ ในส่วนที่ขุดสระครั้งแรกนั้นขุดเพียง 2 ไร่ โดยใช้งบประมาณจากภาครัฐและใช้รถแทรกเตอร์ขุด หลังจากนั้นมาราวพ.ศ. 2528 ซึ่งเป็นสมัยของนายทองม้วน สุราราช เป็นผู้ใหญ่บ้านได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเสร็จแล้ว และได้รับนโยบายจากภาครัฐให้ปลูกพืชท้ายอ่างก็ได้ใช้บริเวณรอบๆหนองกุง เป็นแหล่งดำเนินโครงการและในขณะนั้นมีชาวบ้านได้ไปปลูกพืชผักสวนครัวใกล้กับบริเวณรอบหนองเต็มไปหมดแต่สภาพของหนองกุงก็ยังคงเดิมและยังมีสัตว์น้ำชุมชุมอยู่แต่ที่เห็นเปลี่ยนไปจากเดิมก็คือ พื้นที่ของชาวบ้านโนนอุดมที่อยู่ติดกับหนองกุง

นั้นได้ถูกถางโดยใช้รถไถมาปรับพื้นที่จนโล่งเตียนกลายเป็นทุ่งนาไปจนหมดไม่มีสภาพเป็นป่าให้เห็นหลงเหลืออยู่เลยและทางทิศใต้และทิศตะวันตกของหนองกุ้งได้มีคลองชลประทานผ่านมาและก็ได้เป็นเส้นแบ่งเขตที่ของชาวบ้านและหนองกุ้งจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาในปีพ.ศ. 2536 ได้งบประมาณจากภาครัฐมาขุดลอกเพิ่มเติมจากเดิมและขุดเพิ่มพื้นที่ 13 ไร่ ลึก 2 เมตร ในขณะนั้นมีหน่วยงานของภาครัฐเป็นผู้ขุดคือหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 32 ขณะนั้น (นพค. 32) และได้มีการขุดเพิ่มเติมให้มีความลึกเป็น 4 เมตรในเวลาต่อมา คุณพ่อกองมีบอกอีกว่าหลังจากได้มีการขุดสระเพิ่มเติมให้เต็มพื้นที่หนองแล้วชาวบ้านโนนอุดมก็ไม่ได้ไปหาจับปลาที่หนองกุ้งอีกเลยเพราะน้ำมีความลึกมาก หลังจากการขุดเสร็จในช่วงแรกๆ ชาวบ้านก็ได้ใช้น้ำในหนองกุ้งเพื่อการเกษตรอยู่บ้างเล็กน้อย และชาวบ้านก็ไม่กล้าเข้าไปที่หนองอีกและต่อมาก็มีการสร้างรั้วลวดหนามล้อมรอบไม่ให้สัตว์เข้าไปเลย

ต่อมาในปีพ.ศ. 2548 ก็ได้รับความอนุเคราะห์จากพระอาจารย์เคี่ยม เจ้าอาวาสวัดถ้ำขามได้สร้างน้ำประปาให้ชาวบ้านโนนอุดมโดยใช้สระหนองกุ้งเป็นที่ก่อสร้างจนถึงทุกวันนี้ และทุกวันนี้หนองกุ้งก็เป็นหนองน้ำที่เลี้ยงชาวบ้านโนนอุดมในด้านการบริโภคและอุปโภคสิ่งที่หายไปจากวัฒนธรรมดั้งเดิมคือ ประเพณีการจับปลาประจำปี ทุกวันนี้หนองกุ้งก็เลยเป็นหนองหวงห้ามไม่ให้ชาวบ้านลงหากิน แม้กระทั่งสัตว์เลี้ยงก็เข้าไปเลี้ยงที่หนองกุ้งไม่ได้ แต่ปีไหนน้ำที่หนองกุ้งมีปริมาณน้อยก็ต้องอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำมาสนับสนุนเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคของชาวบ้านโนนอุดมตลอดไป

นาตาด

และเวลานี้มองดูนาฬิกาแล้วก็ เป็น เวลา 09.00 น. แล้ว ก็เลยเดินทางไปยังบ้านของพ่อใหญ่กองมี รัตนะ เพื่อจะให้ท่านเล่าความเป็นมาของ นาตาดให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้และศึกษาต่อไป และท่านก็ได้บรรยายให้ทีมงานวิจัยของชาวบ้านโนนอุดม ได้บันทึกไว้เป็นเรื่องราวดังต่อไปนี้

แต่เดิมนาตาดเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่ป่าและอุดมสมบูรณ์มาก พุฒาชาวบ้านก็เป็นป่าดงดิบที่หนึ่งซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของลำห้วยยางและเป็นที่ราบลุ่ม พ่อใหญ่บอกว่าสมัยก่อนๆดินแดนแถบนาตาดเป็น ที่สำหรับการล่าสัตว์ป่าของนายพราน ซึ่งมีสัตว์ป่าจำนวนมาก มีทั้งสัตว์ใหญ่ สัตว์เล็ก นก หมู และอื่นๆ อีกหลายชนิด และหลายปีต่อมาก็มีสองพี่น้อง คือ นายสิม รัตนะ และ นายสังข์ รัตนะ ได้มาอาศัยอยู่บ้านโนนอุดมตั้งแต่ยังเด็กๆ ซึ่งมาทำกินอยู่ที่นาห้วยยาง เมื่อทำกินกันมาหลายปี ต่างคนต่างก็มีครอบครัว นายสิมซึ่งเป็นพี่ชายก็เลยบอกน้องชายคือ นายสังข์ว่าสมควรที่จะขยับขยายที่นาเป็นของตัวเองได้แล้ว เมื่อปรึกษากันแล้ว ก็ได้เดินเลาะลำห้วยยางลงมาทางทิศเหนือ เพื่อหาที่ที่จะบุกเบิกทำนา และได้เดินลงมาถึง ตาดไฮ และได้มองเห็นว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำนา เมื่อเห็นว่าพื้นที่ตรงตาดไฮเหมาะสมแล้ว ก่อนที่จะทำเป็นพื้นที่นา ก็ได้พิจารณาหาเส้นทางที่จะผันน้ำจาก ลำห้วยยางขึ้นมาทำนา แรกๆก็คิดว่าจะทำการกันฝายตรงตาดไฮ แต่เมื่อปรึกษากันหลายคนก็เห็นว่าตรงตาดไฮเป็นพื้นที่กว้าง ไม่เหมาะสมแก่การบ้านฝาย หลังจากนั้น นายสังข์ รัตนะ จึงได้ชักชวน นายใจ การิษฐ์ นายกาสอ บิดร ได้เดินย้อนจากตาดไฮขึ้นมาประมาณ 500 เมตร ก็ตกลงว่าจะทำการบ้านฝายตรงนี้ และในขณะนั้นนายสังข์ รัตนะ ก็ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านด้วย จึงได้ทำโครงการของงบประมาณจากภาครัฐ

เมื่อได้งบประมาณก็ทำการบ้านฝ่ายขึ้น ซึ่งเป็นฝ่ายตัวแรกทีกัน ลำห้วยยาง เรียกว่าฝ่าย “วังตอ” ซึ่งมีความยาวประมาณ 50 เมตร เมื่อทำการบ้านฝ่ายเสร็จทั้งสามคน คือ นายสังข์ รัตน์ นายใจ การ์ชุม และนายกาสอ บิดร ก็พากันจับจองที่ทำนาซึ่งการแบ่งพื้นที่ขณะนั้น ได้มีการแบ่งแบบใช้เสียงเรียกดังที่คนสมัยก่อนกล่าวว่า “จองไร่สุดแสงตา จองนาสุดเสียงร้อง” ซึ่งทั้งสามคนเมื่อแบ่งกันแล้วก็ได้อยู่คนละประมาณเกือบ 900 ไร่ เลยทีเดียว หลังจากนั้นก็พากันถากถางทำนากัน ซึ่งอยู่ติดกับตาตไฮและได้เรียกที่นาแถบนี้ว่า “นาตาต” อยู่ต่อมาอีกหลายปี เมื่อเห็นว่าฝ่ายวังตอให้น้ำได้ไม่เพียงพอแก่การจะขยายที่นาเพิ่มเติม จึงปรึกษาเพื่อนๆ ที่มีที่นาอยู่แถบนั้นว่าจะทำการบ้านฝ่ายขึ้นมาใหม่อีก และได้พากันเดินหาแหล่งที่จะทำการบ้านฝ่ายตัวที่สอง และได้ตกลงจะบ้านฝ่ายตัวที่สองซึ่งอยู่ห่างจากฝ่ายวังตอมาทางทิศใต้ประมาณ 1,000 เมตร ใช้ชื่อเรียกว่าฝ่ายคันบ้านเชิง (ฝ่ายบน) เมื่อบ้านเสร็จแล้วทำให้มีการขยายที่นาได้เป็นจำนวนมาก และได้ประโยชน์อย่างมากมาย

ต่อมาพ่อใหญ่กองมีเล่าว่า ต่อจากนั้นมาก็ทำให้พื้นที่ป่าแถบตาตไฮถูกถางไปเป็นจำนวนมาก เพื่อทำไร่ทำนาและก็พอจะบอกได้ว่า บริเวณของนาตาตนั้นถูกยึดครองด้วยคนสามตระกูล คือตระกูล รัตน์ ตระกูลการ์ชุม และตระกูลบิดร ซึ่งที่นาของแต่ละตระกูลนั้นมองสุดลูกหูลูกตาสมกับสุภาษิตที่ว่า “จองไร่สุดแสงตา จองนาสุดเสียงร้อง” นาตาตนั้นนับว่าเป็นแหล่งอยู่อาศัยของชาวบ้านโนนอุดมอีกที่หนึ่ง ดินแถบนี้อุดมสมบูรณ์มากจะเห็นได้ว่าการปลูกข้าวนาปี แต่หน้าแล้งก็ใช้เป็นไร่เลี้ยงสัตว์เท่านั้น นอกจากนั้นก็เป็นที่ทำนาขุดกับ ขุดปุ ขุดเขียด ของชาวบ้าน หน้าแล้งจึงไม่เคยได้ปลูกพืชเลย แต่หลังจากสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้าเสร็จ ชาวบ้านก็เริ่มมีการปลูกพืชในหน้าแล้งบ้างเล็กน้อย

ต่อมาเมื่อนับย้อนหลังจากปัจจุบันไปอีก 4-5 ปี ชาวบ้านก็เริ่มต้นทำการปลูกพืชหน้าแล้งแถบทุ่งนาตาตกันเป็นจำนวนมาก เป็นเพราะนาตาตเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำพืชที่ปลูกก็มี แตงโม พริก มะเขือเทศ ข้าวโพด ถั่วลิสง และอื่นๆ ทุกวันนี้นาตาตก็ยังเป็นแหล่งหาได้ของชาวบ้าน จากการเพาะปลูกพืชที่นอกเหนือจากการทำนาแล้ว ปัจจุบันนี้นาตาตได้ถูกแบ่งให้ลูกหลานได้ทำอยู่ทำกินกันหลายสิบครอบครัว ซึ่งเดิมมีเพียงสมครอบครัวเท่านั้น แต่ก่อนนี้นาตาตก็ยังเป็นที่ลุ่มๆดอนๆ เดียวนี้ นับพื้นที่ถูกปรับสภาพให้เรียบเสมอกันหมดแล้วจึงสะดวกสบายต่อการผันน้ำเข้านา ปัจจุบันนาตาตก็กลายเป็นทำเลทองไปแล้ว

นาห้วยยาง

ท่านผู้อ่านที่เคารพรักทุกท่าน ทีมงานวิจัยก็จะขอเล่าความเป็นมาของนาห้วยยาง ดังต่อไปนี้แต่ก่อนจะเล่าถึงความเป็นมาก็ขออธิบายถึงเส้นทางของการเดินทางจากบ้านโนนอุดมไปนาห้วยยางซะก่อนซึ่งพอจะอธิบายได้ดังนี้ เมื่อเริ่มเดินทางออกจากบ้านโนนอุดมผ่าน หนองขี้ทูตหรือวัดรัตนมงคล ก็จะเป็นทางคนเดินและทางเกวียน ทั้งสองเส้นทางนี้ บางช่วงก็แยกจากกันบางช่วงก็ใช้ร่วมกัน ที่แยกจากกันก็เพราะว่าทางเกวียนนั้นจะมีดินทรายมากลำบากแก่การเดินเท้า การจะไปนาห้วยยางนั้นสองทาง คือ เส้นทางหนึ่งจะผ่านหนองขี้ทูตเข้าสู่หนองแขงจากหนองแขงก็จะเข้าสู่โนนอีโส ซึ่งตามลายเส้นทางนั้นจะมีแต่ป่าไม้หนาที่บิไปหมด ขณะที่เดินไปนั้นจะมีความเจ็บสบมาก ส่วนเสียงที่ได้ยินก็มีแต่เสียงจักจั่น เรไร และเสียงนกเท่านั้น ใครที่กลัวความเจ็บสบสักก็ไม่กล้าเดินไปคนเดียวหรือเรียกง่าย ๆ

ว่า “กล้วยนั้นแหละ” เมื่อผ่านโนนอีโสแล้วก็จะถึงนาช่างตีเหล็ก หรือนาของนายวัน การี่ชุม ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งของนาห้วยยางเช่นกันแต่เป็นช่วงล่างสุดของนาห้วยยาง นาของนายวัน การี่ชุมนี่จะเป็นที่พักอาศัยของคนผ่านไปผ่านมาแวะกินน้ำ กินข้าว หรือ ตีมีด ตีจอบ ตีเสียม ตีพรั หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวกับของใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่า นายวัน นั้นท่านเป็นคนใจดี จิตใจโอบอ้อมอารีมากเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้านโนนอุดมหรือบ้านไฮ่ บ้านไร่และหมู่บ้านอื่นที่มาใช้บริการให้ท่านทำโน่นทำนี่ให้ นายวันเป็นผู้ครอบครองนาห้วยยาง ส่วนล่างซึ่งต่อมาจากนายฮุน พื้นที่ก็ประมาณ 70 ไร่ นาของท่านนั้นในแต่ละปีข้าวตามท้องนาจะงามมาก ผลผลิตแต่ละปีก็ได้หลายเกวียน นาห้วยยางวงนี้จะอยู่ฝั่งทิศตะวันตกของลำห้วยยางและทิศตะวันตกของนาตาด และอาศัยน้ำจากลำห้วยยางเช่นกันในการทำนา

ส่วนเส้นทางที่สองของการออกไปสู่นาห้วยยางก็คือ ออกจากบ้านโนนอุดมผ่านหนองขี้ทูตแล้วจะเข้าสู่เขตของหนองกุง ทางเส้นนี้จะเส้นทางเกวียน ซึ่งว่ากันว่าเป็นเส้นทางขึ้นสู่เขาภูพาน แต่ชาวบ้านโนนอุดมที่ใช้เกวียนเส้นนี้ประจำก็คือ พ่อใหญ่สิม รัตน์ ซึ่งนาท่านนั้นจะอยู่ส่วนบนของนาห้วยยางก็มีพื้นที่ประมาณ 60 ไร่ จากคำบอกเล่าของคุณลุงกองมี รัตน์ บอกว่า พ่อใหญ่สิม นั้นท่านจะขี่เกวียนไปนาของท่านเป็นประจำ ตอนเช้าตรูหลังจากได้เตรียมอาหารใส่ยามแล้ว ก็เอาวัวเทียมเกวียนก็ไปนาของท่าน ขณะที่นั่งเกวียนไปนั้น เมื่อนั่งเกวียนไปได้สักระยะหนึ่งท่านก็กลับ วัวก็ลากเกวียนไปจนถึงเถียงนา เมื่อวัวหยุดเดินท่านก็จะตื่นทันทีเป็นกิจวัตรอย่างนี้เป็นประจำ คุณลุงกองมีก็บอกอีกว่า พ่อใหญ่สิม รัตน์ นั้นท่านไม่เคยกลัว เสือ และ ผีसाงใดๆ ท่านไปนาก็จะเอาปืนแก๊ปคู่ชีพไปด้วย ซึ่งปืนแก๊ปกระบอกนี้มีลำกล้องใหญ่มาก ใหญ่กว่าของทุกคนที่เป็นนายพราน และท่านเคยยิง ช้าง ควาย มานับไม่ถ้วน ที่สำคัญเสือที่ว่าดุร้ายกัดควายบักตัวใหญ่ได้ ท่านก็สังหารมาแล้วมากมายเช่นกัน ซึ่งนาห้วยยางของพ่อใหญ่สิม รัตน์ จนได้ชื่อว่า นาหนองเสือตายเพราะท่านได้ใช้ปืน “อีกุ่ม” ของท่านสังหารไอ้เสือพาดลายมังกรตัวใหญ่ที่มากินควายของนายไฮ รัตน์ ซึ่งเป็นบิดาของท่านนั่นเอง

และมาถึงความเป็นมาของนาห้วยยางนั้น คุณลุงกองมี รัตน์ บอกว่าแต่เดิมนั้นพื้นที่นาห้วยยางก็เหมือนที่อื่นๆ คือเป็นป่าดงดิบ มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด รวมทั้งสัตว์ป่าด้วย ผู้ที่เข้ามาตั้งรกรากก่อนเพื่อนคือ นายพุต รัตน์ ได้เข้ามาเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย อยู่ตรงแถบนี้ก็ได้มองเห็นว่าที่บริเวณนี้เหมาะแก่การทำนา จึงมีการสับสวไปทีละเล็กทีละน้อย จนเป็นแปลงใหญ่และต่อลงมาจากเขตของนายพุต ก็เป็นที่จับจองของ นายไฮ รัตน์ ซึ่งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน สองท่านนี้ได้ทำนาบริเวณ “หนองคัน” แต่ต่อมาเรียกว่า “หนองเสือตาย” และต่อลงมาอีกช่วงหนึ่ง คือ นาของนายฮุน รัตน์ ซึ่งตรงนาของ นายฮุน รัตน์ นี้ก็มีประวัติความเป็นมาในอดีตซึ่งคุณลุงกองมี ท่านก็ได้รับฟังมาจาก คนเฒ่าคนแก่สมัยก่อนเช่นกัน บอกว่าตรงบริเวณนาของนายฮุนหรือนาห้วยยางนี้ สงสัยว่าเป็นที่อยู่ของพวกขอมมาก่อน สมัยก่อนนั้นพวกขอมที่อพยพลงมาเพื่อที่จะไปสร้าง พระธาตุพนม พระธาตุภูเพ็ก ได้มาพักอาศัยอยู่บริเวณนี้ ตั้งแต่เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมามีเหตุที่ว่า พวกขอมจะอพยพไปไหนจะพักที่ไหนแล้วจะหาที่พักอาศัยใกล้ๆ แหล่งน้ำเป็นสำคัญและตรงนาห้วยยางนี้ก็เช่นกัน โดยเฉพาะตรงนาของนายฮุนนั้น บริเวณป่าต้นตาลนั้นจะเป็นแหล่งป่าช้ามาก่อน เพราะเคยขุดพบโครงกระดูกมากมาย และตรงทุ่งนาของนายฮุน ก็เช่นกันได้ขุดพบเหรียญกระสาบและภาชนะของใช้หลายอย่างทั้งยังสมบูรณ์และเป็นชิ้นส่วน ซึ่งหลักฐานนะปัจจุบันก็ยังมียู่ ว่าเมื่อปีที่แล้วมาลูกหลานได้มาจ้างรถไถมาปรับสภาพที่นาก็ยัง

ได้พบเหรียญสมัยก่อนหลายชิ้นเหมือนกัน ดังนั้นก็จะเป็นหลักฐานได้ว่าบริเวณนาห้วยยางนั้น จะต้องมีคนเคยมาอาศัยอยู่ก่อนแล้วในสมัยหลายร้อยปีที่ผ่านมา ต่อจากนายฮุน ลงมาก็เป็นที่นาของนายจันหน การี่ซุมซึ่งก็เป็นบิดาของนายรัน การี่ซุม นั่นเอง

และจากอดีตถึงปัจจุบันพื้นที่นาห้วยยางที่มีพื้นที่นาไม่มากเท่าไร แต่เมื่อมาถึงสมัยลูกหลานของนายพุต รัตนะ นายไฮ รัตนะ นายฮุน รัตนะ และนายจันหน การี่ซุม ก็ได้ทำการบุกเบิกขยายพื้นที่ทำนาให้กว้างขึ้นอีกหลายเท่าตัว และปัจจัยที่ทำให้มีการบุกเบิกมากขึ้นก็คือ การได้นำเอารถแทรกเตอร์มาป่านฝ่ายตรงลำห้วยยางนั่นเอง ซึ่งมีการป่านฝ่ายดังนี้คือ ฝ่ายของนายตาทิต รัตนะ ฝ่ายของนายสิม รัตนะ ฝ่ายของนายดี รัตนะ และฝ่ายของนายหงส์ รัตนะ จนทำให้พื้นที่ป่าบริเวณนี้ลดเหลือน้อยลง และกลั้บกลายเป็นที่ทำนากันหมด

ต่อมาเมื่อปีพ.ศ. 2526 ได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเสร็จและมีการสร้างคลองส่งน้ำผ่านบริเวณที่ดินของ นายสิม นายดี นายหงส์ และนายวัน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของนาห้วยยาง ก็ได้มีการบุกเบิกพื้นที่ป่ากันอย่างมากมายเพื่อจะให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรจน ณ ปัจจุบันป่าไม้แทบจะไม่เหลือให้เห็นเลย และนับจากนี้ได้อีกไม่กี่ปีป่าไม้บริเวณนี้ก็คงจะหมดไป และทุกวันนี้นาห้วยยางนั้นนอกจากจะปลูกข้าวอย่างเดียวเหมือนในสมัยก่อน ก็หันมาปลูกพืชด้วยในยามที่ว่างจากการทำนา เช่น พริก มะเขือเทศ ข้าวโพด แตงต้ม และอื่นๆ อีกจะเห็นได้ว่าพื้นที่นาห้วยยางนั้นเป็นแหล่งที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชทุกชนิด ชาวบ้านจึงไม่ค่อยได้ปล่อยให้พื้นที่ทางการเกษตรว่างเปล่า จึงมีการปลูกพืชหมุนเวียนอยู่เป็นประจำทั้งในหน้าฝนและหน้าแล้ง หน้าฝนก็ได้รับประโยชน์จากน้ำฝนและน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำส่วนหนึ่ง ส่วนหน้าแล้งนั้นได้รับประโยชน์จากน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำทั้งหมด ส่วนพื้นที่ที่ว่างเปล่าจากการปลูกพืชก็จะเป็นที่เลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านโนนอุดม ส่วนการเปลี่ยนแปลงนั้นก็จะค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปทุกปี มากบ้าง น้อยบ้าง ตามการเกื้อหนุนของเงินทุน และก็คงจะมีการบันทึกการเปลี่ยนแปลงกันอีกต่อไป

นาห้วยน้ำคำ

จากคำบอกเล่าของคุณพ่อกองมี รัตนะ ท่านเล่าให้ฟังว่าแต่ก่อนเป็นป่าไม้ทุ่ง ป่าไม้ยาง คล้ายกับป่าดงดิบในป่ามีทั้งเสือ หมูป่า แล้วก็สัตว์น้อยใหญ่อาศัยอยู่มากกลางป่ามีห้วยขนาดกลางไหลลงมาจากหนองไผ่บริเวณลำห้วยยางที่จะชานลำน้ำเล็กๆน้อยๆมีน้ำขังและต้นไม้เล็กคล้ายกับใบเฟิร์น แต่ชาวบ้านเขาเรียกว่าป่าผักกูด มีกอไม้บง กอไม้ไร่ ขึ้นอยู่เต็มบริเวณนั้น น้ำที่ขังอยู่นั้นชาวบ้านเรียกว่าน้ำคำ คุณพ่อกองมี รัตนะ ท่านเล่าให้ฟังว่าผู้มาถางป่าทำนาคนแรกนั้นท่านจำไม่ได้ว่าชื่ออะไร แต่ท่านบอกว่า เป็นแม่ของยายทองดีไม่ทราบนามสกุล แล้วมีชาวบ้านอีกหลายคนมาร่วมช่วยกันบุกเบิกป่า ซึ่งบุคคลเหล่านั้นมีนายพา รัตนะ นายฮ้อยสีระวงศ์ ศรีสวัสดิ์ นายตัน กางทอง นายวงศ์ รัตนะ นายสียา รัตนะ เวลาถางป่าต้องทำพร้อมกันหลายคนเพราะกลัวเสือ พอได้บริเวณพื้นที่กว้างแล้วก็แบ่งแยกออกเป็นทำนาของใครของมัน ลำห้วยขนาดกลางที่ไหลมาจากหนองไผ่นั้นมีไม้ใหญ่ ไม้เล็ก ขึ้นอยู่บริเวณข้างลำห้วยจะมีน้ำซึมตลอด ส่วนบริเวณที่นาของชาวบ้านที่ได้ถางป่าออกมานั้นก็ยังมีน้ำขังลักษณะของน้ำเป็นน้ำสีเหลืองเป็นมันอยู่เหนือน้ำซึ่งเขาต่างพากันเรียกว่าน้ำคำ ส่วนที่นาแถบนั้นเขาพา

กันเรียกที่นาบริเวณนั้นว่า “นาห้วยน้ำคำ” นาห้วยน้ำคำนี้อยู่ห่างจากนาห้วยยางประมาณ 3 กิโลเมตร ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน

ปัจจุบันนาห้วยคำได้กลายเป็นที่ทำกินของชาวบ้านโนนอุดมซึ่งมีการทำนาและทำการเกษตรต่าง ๆ และได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเหมือนกับนาห้วยยางเช่นเดียวกันมาจนถึงปัจจุบัน

นาห้วยน้ำคำนั้นแต่สมัยก่อนนั้นแถบนี้เป็นป่าดงดิบ ซึ่งว่ากันว่าบรรดา ป่านาตาด ป่านาห้วยยาง ในสมัยก่อนนั้นไม้หนาทึบเท่าป่าห้วยน้ำคำ พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่แล้วเป็นแหล่งน้ำซับ ซึ่งจะมีการไหลซึมอยู่ตลอดปี พืชส่วนใหญ่แล้วจะเป็นต้นไม้ที่ชอบอยู่กับน้ำคำโดยเฉพาะพวกตระกูลเฟิร์นและผักเม็ก ท่านจำชื่อไม่ได้จำได้แต่เพียงว่าเป็นพ่อแม่ของยายทองดี ซึ่งต่อมาก็มีผู้เข้ามาร่วมจับจองก็คือนายพา รัตนะ นายสีระวงศ์ ศรีสวัสดิ์ นายตัน กางทอง นายวงศ์ รัตนะ และนายสียา รัตนะ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้เข้ามาจับจองพร้อมกันเพราะมองเห็นว่านาห้วยน้ำคำนั้นชุ่มน้ำตลอดปีเหมาะแก่การปลูกข้าว นาห้วยน้ำคำนั้นเป็นพื้นที่อาศัยน้ำจากน้ำฝน ซึ่งต่างจากนาตาดและนาห้วยยางที่อาศัยน้ำและยังได้รับน้ำจากเทือกเขาภูพาน แต่หน้าแล้งนั้นนาห้วยน้ำคำจะมีน้ำซึมน้ำซับตลอดปี แต่นาห้วยยางและนาตาดในหน้าแล้งกลับแห้งแล้งไปหมด ซึ่งนาห้วยน้ำคำนั้นก็จะมีน้ำเริ่มต้นมาจากหนองไผ่ทอดยาวลงมาจากทิศตะวันตกของหมู่บ้านโนนอุดมซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางมากพอๆกับนาห้วยยางและนาตาดรวมกัน ทางทิศเหนือก็จรดที่นาของชาวบ้านไฮ่ ดินแดนแถบนี้หลังจากมีการแบ่งกันตามที่ทำนาในสมัยอดีตแล้วก็ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร

คุณลุงกองมี บอกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนนก็คือ ช่วงที่มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำเสร็จแล้ว นาห้วยน้ำคำจะมีลักษณะที่ราบลุ่มทั้งสองฝั่งของนาห้วยน้ำคำจะเป็นพื้นที่โนนสูงไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ ยกเว้นปีไหนฝนมากเท่านั้นก็พอจะทำนาได้บ้าง ส่วนพื้นที่ทางทิศตะวันออกของนาห้วยน้ำคำนั้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2526 มีการขุดคลองชลประทานผ่านมาก็ทำให้เกิดการบุกเบิกเป็นที่นาเกือบทั้งหมดจะสามารถมองเห็นหมู่บ้านโนนอุดมก็เรียกได้น้ำคลองถึงไหนที่นาถึงนั้นเช่นกัน แต่สิ่งที่ยังคงสภาพเดิมก็คือน้ำคำที่ยังทำหน้าที่ของมันอยู่ต่อไป และในปัจจุบันก็มีการขุดคลองเพิ่มเติมขึ้นก็ทำให้พื้นที่ป่าน้อยลง แต่พื้นที่ทำนากลับมากขึ้นเป็นเงาตามตัวและสิ่งที่ชาวบ้านได้รับคือมีน้ำให้ใช้ในเวลาต้องการมีและมีการปลูกข้าวทำสวนมากขึ้น ผลผลิตก็มากขึ้นด้วย ปัจจุบันนาห้วยน้ำคำได้รับอิทธิพลจากน้ำคำแล้วยังได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำด้วยซึ่งมีความเป็นอยู่ของชาวบ้านก็ดีขึ้นตามลำดับ

ห้วยยางใหญ่

จุดเริ่มต้นของลำห้วยยางเกิดจากน้ำบนเทือกเขาภูพานไหลมารวมกันหลายร่องน้ำหลายทิศทางมารวมกัน ซึ่งข้าพเจ้าได้ฟังจากคำบอกเล่าของคุณพ่อกองมี รัตนะ ท่านเล่าว่าสายแรกคือเขาจ้อก้อยอยู่ทางทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำไหลลงมารวมอยู่อ่าวห้วยบึงซึ่งเป็นอ่าวที่ใหญ่กว่าอ่าวอื่นๆ ออังกก้านเหลืองซึ่งมาจากภูพานแต่ชาวบ้านเรียกว่า เล่าก้วยญวน อ่าวหนองแดงซึ่งไหลลงมาจากอ่าวนาบุญไท ออวก้าไคคอนไหลมาจากด้านใต้ ห้วยกะเทียงไหลมารวมที่นาตาบุญไท ห้วยคำน้อยลงทาง

นาตาไวไหลลงมารวมที่ห้วยวังถ้ำ อังกุฎำพระไหลมายังวังถ้ำ ห้วยคานแห่ไหลลงมาห้วยวังถ้ำรวมทั้งหมดมี 9 อังสายน้ำที่ไหลลงมารวมกัน ณ จุดเดียวคือห้วยวังถ้ำ

เริ่มต้นลำห้วย เริ่มจากนายนายพุต รัตน์ ลงมาเป็นห้วยยางมีวังมนอยู่ตรงอ้งหนองคันคือ นายนายพุต รัตน์ อ้งหนองเลื้อยตายอยู่นายไฮ รัตน์ ลงมาถึงนายนายฮุน รัตน์ เป็นลำห้วยยาง มาตลอดสายลงมายังนายจันน่น การีซุม คนละฟากนาเป็นของนายสังข์ รัตน์ มีชื่อเรียกว่า อ้งกกกระเดา ลงมานายนายสังข์ รัตน์ คือวังตอยาวลงมาคือวังตาดมีลักษณะเป็นหินดานใหญ่กลางห้วยมี น้ำโตนตาดเสียงดังถึงหมู่บ้าน วังตาดนี้อยู่ระหว่างนาของนายใจ การีซุม นายกะสอ บิดร ซึ่งอยู่ในลำ ห้วยยางต่อลงมาเป็นของนายหนูแก้ว กางทอง นายนอ รัตน์ เมื่อมาถึงตรงที่นาของนายนอ รัตน์ ก็มีสายน้ำอีกสายหนึ่งแยกออกมา ชาวบ้านเรียกว่า “ห้วยยางน้อย” ซึ่งได้รับน้ำจากเทือกเขาภูพาน เช่นเดียวกันกับห้วยยางใหญ่ คำไหให้เป็นอ้งน้ำอีกสายหนึ่งที่ไหลลงมาสู่ห้วยยางน้อย คำไหก็เป็นอ้ง น้ำจากนายเหิน ไม่ทราบนามสกุล เป็นราษฎรชาวบ้านไร่ไหลลงสู่หานายที่ ไม่ทราบนามสกุล เป็น ราษฎรชาวบ้านไร่เหมือนกันสุดอ้งคำไหให้ก็เป็นที่นาของนายที่ ต่อจากนั้นมาเป็นร่องน้ำที่ใหญ่ซึ่งเริ่ม จากนายสุ การีซุม นายคันถา การีซุม เป็นห้วยยางน้อยไหลลงสู่หานายกะสี บิดร นายกะสอ บิดร และนายนอ รัตน์ ได้มาบรรจบกันเป็นลำห้วยยางใหญ่ ไหลรวมกันลงมาสู่หานายรุน บิดร ซึ่งเป็นลุง ของนายสน บิดร ในปัจจุบันนี้ และได้ผ่านถนน ร.พ.ช. ลงมายังนายนายแก้ว กางทอง และนายนายสี ทา มาตราข ลงสู่หานายเหลา กางทอง ไหลลงสู่ที่นาของชาวบ้านไร่ บ้านไฮ และเป็นบ้านวังยางลงสู่ น้ำอูน

หนองขี้ทูต

แหม ! ฟังชื่อแล้วมันก็น่าขะแซงด้วยคำว่า ขี้ทูต ซึ่งทางภาษาไทยก็ให้ความจำกัดความว่า เป็นโรคเชื้อราประเภท กลาก เกลิ้น นั้นเองแต่ชาวบ้านโนนอุดมเรียกว่า ขี้ทูตเพราะว่ามันกลายจาก กลากเกลิ้นมันรุนแรงกว่ากลากเกลิ้น หนองขี้ทูตเป็นหนองที่อยู่ติดกับบ้านโนนอุดมมากที่สุดในอดีต สมัยที่บ้านโนนอุดมมีประชากรน้อย หนองขี้ทูตก็เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ กบ เขียด ตลอดจนพวก นก สัตว์ป่าทั้งหลายได้อาศัยกินน้ำทั้งในหน้าฝนและหน้าแล้ง หนองขี้ทูตจากการที่ทีมวิจัยได้ไปหา ข้อมูลจากผู้ที่สูงวัย หรือพ่อใหญ่แม่ใหญ่แล้วก็ได้ข้อมูลไม่ค่อยจะตรงกันเท่าไร แต่พอจะเรียบเรียงได้ว่า บางท่านก็บอกว่าเหตุผลที่เรียกว่า หนองขี้ทูต ก็คือ มีคนเป็นโรคขี้ทูตไปตายที่หนองนั้นจึงเรียกแบบนั้น แต่บางท่านก็ให้เหตุผลว่า ในหนองขี้ทูตนั้นมีหอยคันเยอะมาก เมื่อชาวบ้านโนนอุดมไปจับปลา หากบ หาเขียด ในหนองนั้นจะโดนน้ำลายหอยคันทำให้เป็นตุ่มเต็มไปหมดเมื่อเอามือเกลาตุ่มหอยคันจะทำให้ เป็นแผลน้ำหนองคล้าย ใกับการเป็นขี้ทูต เมื่อใครลงไปในหนองก็จะเป็นอย่างนั้นทุกคนจึงเรียกว่า “หนองขี้ทูต” จากการบอกเล่าดังกล่าวข้างต้นก็ยังไม่มียหลักฐานที่แน่ชัดว่าการเรียกว่าหนองขี้ทูตนั้น มา จากเหตุใดแต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันนี้ก็ยังมีคนเรียกว่าหนองขี้ทูตอยู่ โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่แต่คนใน สมัยปัจจุบันก็ได้เรียกชื่อเปลี่ยนไปแล้วและจะได้กล่าวในบทต่อไป จากคำบอกเล่าของคุณยายไสว กา รีซุม ซึ่งท่านก็อายุมากแล้วแต่ความจำของท่านก็ยังดีอยู่ท่านบอกว่าหนองขี้ทูตไม่ทราบที่เกิดมาจากการกระทำของสัตว์หรือคนกันแน่แต่ท่านบอกว่าหนองขี้ทูต จะอยู่ติดกับทางไปนาตาดสมัยนั้นยังเป็น

เส้นทางคนเดิน ตามทางเดินบางช่วงก็เป็นดินทราย บางช่วงก็เป็นดินร่วน แต่ก่อนหนองขี้ทูตจะอยู่นอกหมู่บ้านเล็กน้อยแต่ปัจจุบันบ้านเรือนขยายออกไปทำให้หนองขี้ทูตอยู่ติดกับหมู่บ้านเลย หนองขี้ทูตก็ไม่ใช่ว่าเป็นหนองใหญ่โตเป็นหนองขนาดกลาง ๆ รอบ ๆ หนองมีป่าไม้หนาที่มากเป็นแหล่งที่มีความเงียบสงบมาก เป็นหนองที่มีลักษณะตื้น ท่านบอกว่าเป็นที่ราบลุ่มมีน้ำขังเท่านั้นเองแต่ต่อมาควายของชาวบ้านที่นำไปเลี้ยงได้อาศัยนอนแช่น้ำและขี้โคลน ขี้ตม ในเวลาอากาศร้อนเลยทำให้กลายเป็นหนองกว้างขึ้นเรื่อย ๆ พอเป็นหนองก็มีสัตว์น้ำ ปู ปลา กบ เขียด มาอาศัยชาวบ้านก็ได้ไปจับมาเป็นอาหารอยู่เป็นประจำ คุณยายไสว บอกว่าหนองขี้ทูตเป็นสถานที่ที่ให้ชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์และเชิดขวงที่สุด (ผีเชิด ผีขวง) ชาวบ้านที่จะเดินทางไปนาตาดเมื่อเดินผ่านบริเวณหนองขี้ทูตจะไม่มีการพูดจากันเลย เพราะกลัวเรื่องผีเจ้าที่เจ้าทางจะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ถ้าเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วจะรักษายากมากหาของนาเช่นไหว่ก็ยาก ซึ่งคุณยายไสวบอกว่า เมื่อเดินผ่านตรงนี้แล้วเกิดอาการขนลุกทุกครั้งไป เพราะตรงหนองขี้ทูตจะมีอากาศเย็นกว่าที่อื่นอาจจะเนื่องมาจากมีต้นไม้ปกคลุมมากนั่นเอง

ต่อมาได้มีพระภิกษุซึ่งเป็นชาวบ้านโนนอุดมแต่ไปบวชที่วัดอื่นมาชื่อว่า พระอาจารย์สาย การิษุม ได้มาสร้างวัดขึ้นที่หนองขี้ทูต ท่านบอกว่าราวปีพ.ศ. 2490 ต่อมาได้ชื่อว่า วัดรัตนมงคล แต่เมื่อมีวัดรัตนมงคลแล้วเวลามีงานบุญประเพณีต่าง ๆ จะทำพิธีเช่นไหว่ที่หนองขี้ทูตทุกครั้งไป จนทำให้หนองขี้ทูตขึ้นชื่อว่าเป็นหนองที่มีความร่มรื่นพอสมควร ตามความเชื่อของชาวบ้านโนนอุดม ถ้าจะทำอะไรแล้วไม่จุตรูปเทียนบอกกล่าวก็จะมีอันเป็นไปจนระยะหลัง ๆ ต่อมาไม่มีใครกล้าลงจับปลาในหนองเลยยกเว้นจะทำพิธีบอกกล่าวก่อนและไปหากันที่ละหลาย ๆ คน ต่อมาเมื่อมีพระภิกษุชื่อ พระอาจารย์ปาว ไม่ทราบนามสกุลได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดรัตนมงคล จึงได้สร้างสิมขึ้นที่หนองขี้ทูต (ที่พักอาศัยของพระ) และได้ขุดบ่อน้ำอยู่ใกล้ ๆ หนอง และท่านได้อาศัยสิมที่อยู่บริเวณหนองขี้ทูตทำกิจภาวนาตลอดมา จนทุกวันนี้ก็ยังมียิมอยู่กลางน้ำอยู่ เมื่อหลายปีต่อมาตาเพ็งได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดรัตนมงคลได้มองเห็นว่า หนองขี้ทูตมันตื้นเขินเก็บกักน้ำไม่ได้มากในหน้าแล้งก็จะแห้ง จึงได้ประชุมร่วมกับชาวบ้านโนนอุดมให้เสนอโครงการขุดลอกเป็นบางส่วน และได้งบประมาณมาจำหนวนหนึ่งเป็นงบประมาณที่ชาวบ้านโนนอุดมมาขุดให้ค่าจ้างคิวละ 25 บาท คุณยายไสวยังบอกเล่าอีกว่า วันแรกที่ทำกรขุดเป็นสระน้ำนั้นพอดกเย็นมีคนป่วยเป็นไข้กันหลายคนพร้อม ๆ กัน และผื่นคล้าย ๆ กันด้วยว่าเจ้าที่ยากไ้ของเช่นไหว่จนวันใหม่จึงได้มีการนำของมาเช่นไหว่แล้วจึงทำการขุดจนแล้วเสร็จ และต่อมาราวปีพ.ศ. 2537 ผู้ใหญ่บ้านได้ทำเรื่องเสนอขอของบประมาณจากสมาชิกสภาจังหวัดสมัยนั้นคือ นายสมยศ ศรีสะอาดได้จำนวนหนึ่ง ได้ว่าจ้างรถแบคโฮมาขุดลอกหนองให้เต็มพื้นที่และลึกกว่าเดิมเพื่อจะเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง แต่สิ่งที่ยังคงไว้อย่างเดิมคือ สิม และปัจจุบันก็ยังอยู่

ผลจากการขุดลอกหนองขี้ทูตก็เลยทำให้หนองขี้ทูตกลายเป็นสระน้ำขนาดใหญ่อีกสระหนึ่งและพื้นที่ของหนองขี้ทูตก็กลายเป็นสระน้ำของวัดรัตนมงคลไป และไม่มีสภาพความเป็นหนองอยู่เลยพวกสัตว์น้ำและกบเขียด ตามธรรมชาติก็ไม่สามารถเข้าไปได้เพราะรอบ ๆ หนองมีมูลดินล้อมรอบในสระก็มีแต่ปลาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่านั้นที่นำมาปล่อยและหนองขี้ทูตได้กลายเป็นสระน้ำแล้วและเป็นที่เขตหวงห้าม หรือเขตอภัยทานแล้ว ชาวบ้านโนนอุดมก็ไม่มีใครไปใช้หาจับปลา จับกบ จับเขียดที่สระน้ำนั้นอีก จะมีการจับก็ต่อเมื่อมีงานขอความร่วมมือจากทางวัดหรืองานพัฒนาวัดเท่านั้น ทุกวันนี้หนองขี้ทูตก็ยังเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านโนนอุดมยังให้ความเกรงกลัวอยู่เหมือนเดิม ในเรื่องของทางไสย

ศาสตร์และไม่ค่อยมีใครไปที่บริเวณนั้น และปัจจุบันเมื่อมีงานทำบุญที่วัดรัตนะมงคลก็จะมีการทำพิธีบอกกล่าวอยู่เป็นประจำ แต่สิ่งหนึ่งที่ค่อย ๆ จางหายไปก็คือ ลูกหลานแทบไม่รู้จักเลยและนับจากนี้ไปอีกไม่กี่ปีเมื่อคนรุ่นเก่าจากไปหมดแล้วชื่อของหนองขี้ทุตก็คงจะหายไปด้วยก็จะยังคงมีชื่อเรียกกันว่าสระวัดรัตนะมงคลต่อไป

ป่าโนนบกคำ

ในสมัยเมื่อปี พ.ศ. 2470 ป่าโนนบกคำเป็นป่าผืนเดียวกันกับป่านาตาลเพียงแต่โนนบกคำนั้นจะเป็นที่ราบสูงกว่านาตาล และน้ำจากลำห้วยยางก็ขึ้นไม่ถึงป่าโนนบกคำจึงไม่ถูกแปรสภาพเป็นพื้นที่นา ป่าโนนบกคำจึงสภาพเป็นป่าที่สมบูรณ์ และอยู่ได้นานกว่าป่าอื่นจนถึงปัจจุบันก็ถูกแบ่งตามเพียง 40 เพอร์เซ็นต์เท่านั้น และในปัจจุบันนี้ป่าโนนบกคำนั้นมีชาวบ้านเข้าจับจองเป็นที่ส่วนตัวไปหมดแล้วแต่ก็ยังเหลือเป็นป่าไม่ให้เห็นอยู่บ้าง ก็จะกล่าวถึงความเป็นมาของป่าโนนบกคำได้พอสังเขปดังนี้แต่เดิมนั้นก็จะเรียกกันว่า ป่าโนนนาตาล เพราะเป็นส่วนหนึ่งของนาตาล เป็นป่าที่บวมและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้หนานาชนิด และสัตว์ป่าอีกมากมาย ไม่มีใครเป็นเจ้าของเป็นที่ว่างเปล่า จากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่กองมี รัตนะท่านบอกว่าท่านก็ได้ยินคำบอกเล่าจากปู่ตายายสมัยก่อนแล้วว่าโนนบกคำนั้นเป็นดินแดนที่ลี้ลือว่าน่ากลัวที่สุด และเป็นป่าที่เคยมีพวกขอมเคยมาอาศัยอยู่ตั้งแต่เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมา เพราะว่ามีชาวบ้านเคยไปขุดพบของใช้สมัยโบราณหลายอย่าง เช่น ถ้วย ชาม ไห มีด และเครื่องประดับ จึงกล่าวได้ว่าป่าโนนบกคำนั้นเคยมีผู้คนมาอาศัยอยู่ พ่อใหญ่กองมี รัตนะบอกว่า ตั้งแต่มีผู้เข้ามาบุกเบิกทำนาตาลแล้ว เวลามีกินตายก็มักจะเอาไปฝังที่ป่าโนนบกคำ พ่อใหญ่กองมี บอกว่าคนตายส่วนใหญ่แล้วมักจะเป็นคนตายโง่ หรือเรียกว่าตายจากการเกิดอุบัติเหตุหรือ ฆ่าตัวตาย ฉะนั้นแล้วป่าโนนบกคำจึงเป็นป่าที่ลี้ลือพอสมควร เมื่อเวลามีใครไปหาจับสัตว์ป่า หรือหาเห็ดในบริเวณ ป่าโนนบกคำก็มักจะพบกับสิ่งที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นเสมอ เช่นอยู่ดีๆ ฝนก็ตก หรือมีลมกระโชกพัดต้นไม้อย่างแรงจนกิ่งไม้หักให้เห็น หรือมีเหมือนกิ่งไม้หักหล่นลงมา แต่พอไปดูแล้วก็ไม่มีกิ่งไม้เลย

ต่อมาหลังจากปี 2480 เมื่อนายสังข์ รัตนะ และชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งทำการบุกเบิกนาตาลแล้วก็ได้เข้ามาจับจองที่ป่าโนนบกคำเป็นของตนเอง นายสังข์ รัตนะ ได้บุกเบิกนาตาลเพื่อทำนาที่นาของท่านมีมากทำเฉพาะครอบครัวไม่ไหว จึงมีการนำลูกจ้างมาช่วยทำคือ นายคำ คนบ้านขามเหียน จังหวัดกาฬสินธุ์ และนายคำเป็นลูกจ้างของนายสังข์ รัตนะ อยู่หลายปี เมื่อปี พ.ศ. 2486 บักคำได้เกิดมีความรักกับอีโสแต่เนื่องด้วยถูกผู้ใหญ่กีดกันจึงทำการฆ่าอีโสตายพออีโสตายแล้ว บักคำเกิดกลัวความผิดจึงเอามีดปาดคอตัวเองที่เถียงนาของนายสังข์ รัตนะ ซึ่งอยู่นาตาล แต่ยังไม่ตายจึงพยายามดิ้นรนลงจากเถียงนาของสังข์ รัตนะ เดินขึ้นมายังโนนบกคำพอพ้นจากท้องนาได้ระยะหนึ่งก็มานั่งอยู่ตรงขอนไม้จิกโค้งลำหนึ่ง จึงทำการปาดคอตัวเองอีกครั้งหนึ่งทกให้หลอดลมขาดและตายตรงนั้น เมื่อชาวบ้านตามหาพบจึงนำเอาบักคำมาฝังที่ป่าโนนบกคำ จึงได้เรียกชื่อเป็นป่าโนนบกคำจนถึงทุกวันนี้ และในปัจจุบันตรงที่บักคำตายก็เป็นนาของนางทันสมัย สุราราช และป่าโนนบกคำทุกวันนี้ก็ถูกแบ่งทางทำสวนมัน พริก มะเขือ เป็นบางส่วน แต่ก็ยังหลงเหลือสภาพความเป็นป่าอยู่บ้าง แต่ต้นไม้ใหม่ก็ถูกตัดมาสร้างบ้านเรือนกันเกือบหมดแล้ว และอาจจะบอกได้ว่าทุกวันนี้ป่าโนนบกคำนั้นกลายเป็นป่าเสื่อม

โทรมไปแล้ว และอีกไม่กี่ปีข้างหน้าคงจะไม่เหลือสภาพป่าให้เห็นอีกและคงจะเหลือแต่คำบอกเล่าไว้ให้ลูกหลานได้ฟังเท่านั้น

ป่าโนนอีโส

ด้วยดินแดนแห่งนี้ก็ยังไม่มีการเรียกชื่ออะไรเพราะเป็นโนนที่อยู่ระหว่างหนองงูง นาห้วยยางและนาตาด ซึ่งแต่เดิมถ้าได้เดินอยู่และต่ำลงด้านไหนก็จะเรียกว่าโนน ถ้าอยู่ใกล้หนองงูงก็จะเรียกโนนหนองงูง ใกล้นาตาดก็จะเรียกว่านาตาด ถ้าจะบอกอาณาเขตของโนนอีโสก็มีอาณาเขตกว้างขวางพอสมควร ทิศเหนือจรดบ้านโนนอุดม ทิศใต้ก็จรดนาห้วยยาง ทิศตะวันออกก็จรดกับนาตาด ทิศตะวันตกจรดหนองงูง โนนอีโสตามคำบอกเล่าแล้วก็เป็นป่าที่สมบูรณ์เมื่อ 20 ปีก่อนมีทั้งสัตว์ป่า นก หมี หมูป่า เสือ ช้าง ตามคำบอกเล่าของคุณยายไสว การีซุม ท่านบอกว่าสมัยก่อนนั้นถ้าจะจับสัตว์ป่าก็ออกมาแค่โนนอีโสก็ได้ไปเป็นอาหารแล้ว ยังเป็นโนนที่มีเห็ดมาก เช่น เห็ดละโงก เห็ดปลวก เห็ดดิน เป็นต้น เป็นแหล่งหากินของชาวบ้านโนนอุดม โนนอีโสที่ว่ากันว่าเป็นโนนสามเพ่ง คือ เป็นทางแยกไปสามทาง ทางแรกไปนาตาด ทางที่สองไปนาห้วยยางตอนล่าง คือ นาของนายวันหรือช่างตีเหล็ก ทางที่สามก็ไปนาห้วยยางตอนบนไปนาของนายสมกับนายอุทิศ

จากคำบอกเล่าของคุณยายไสว การีซุม บอกว่าเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2498 นายสังข์ รัตนะขณะนั้นเป็นผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีที่นาอยู่นาตาดที่นาของท่านมีจำนวนหลายไร่เมื่อถึงฤดูทำนาก็พาครอบครัวทำตามปกติแต่เนื่องจากที่นามากจึงใช้เวลามากกว่าจะเสร็จอาจใช้เวลาสองเดือนถึงสามเดือน และสมัยทำแรกๆนั้นท่านมีแต่ลูกผู้หญิงจึงได้เอาลูกจ้างมาช่วยทำ จึงได้ลูกจ้างมาหนึ่งคนชื่อ “บักคำ” เป็นคนบ้านขาบเขื่อนจังหวัดกาฬสินธุ์ ก็มาทำอยู่ได้ 3 ปีและในปีที่สาม คุณยายไสว การีซุม ได้เล่าช่วงเดือนสิบสองขณะนั้นก็อยู่ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวพอดีก็เกิดเรื่องที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้น คือ วันที่นายสังข์ รัตนะ ไม่ได้อยู่ที่เถียงนาโดยมาประชุมชาวบ้านที่หมู่บ้านโดยปล่อยให้บักคำนอนอยู่ที่ทุ่งนาคนเดียวและนาที่อยู่ใกล้ๆกันนั้นเป็นที่นาของนายใจ การีซุม ซึ่งมีลูกสาวอยู่สองคนคือ อีโสกับอีซ้อน สองพี่น้องนอนอยู่กบับิดาที่เถียงนา ซึ่งมีคนหนึ่งที่บักคำเกิดชอบพอหมายมั่นไว้ว่าจะแต่งงานด้วยคืออีโสนั่นเอง แต่เนื่องจากอีโสยังเด็กอยู่ยังเรียนหนังสือไม่จบผู้ใหญ่จึงห้ามปรามเอาไว้ไม่ให้คุยกัน และวันนั้นเองที่นายใจ การีซุมผู้เป็นบิดาของอีโสและอีซ้อนไม่ได้อยู่ที่เถียงนาปล่อยให้ลูกสาวนอนกันอยู่สองคนเท่านั้น จึงทำให้บักคำเกิดความคิดที่ไม่ดีหมายจะปลุกปล้ำเอาอีโสเป็นเมียให้ได้ พอคำลงจึงได้ไปที่เถียงนาของสาวทั้งสองคนที่อาศัยอยู่เมื่ออีโสและอีซ้อนเห็นท่าไม่ดีจึงได้พากันวิ่งหนีออกมาเพื่อจะกลับมายังหมู่บ้านโนนอุดม เพื่อจะได้ให้คนช่วยเมื่อบักคำเห็นดังนั้นจึงหิบบั่นไม้ไล่ตาม เมื่อเลยตาดไฮมาระยะหนึ่งบักคำก็ตามมาถึงใช้ค้อนตีอีซ้อนที่อยู่ข้างหลังจนอีซ้อนนอนสลบลงกับพื้น บักคำก็นึกว่าอีซ้อนตายแล้วจึงได้วิ่งตามอีโสอีกเมื่อตามทันอีโสก็ลงมือปลุกปล้ำอีโสแต่อีโสไม่ยอมบักคำจึงฆ่าอีโสจนตายจึงกลับย้อนมาดูอีซ้อนแต่เดชะบุญที่อีซ้อนฟื้นก่อนที่บักคำจะกลับมาถึงจึงได้พยายามกระเสือกกระสนไปหาที่ซ่อนในป่า บักคำกลับมาถึงพยายามหาอีซ้อนอยู่พักใหญ่แต่ก็ไม่พบเพราะเป็นเวลากลางคืนคุณยายไสว บอกว่าก็ราวๆประมาณ 3 – 4 ทุ่ม เมื่อหาอีซ้อนไม่พบจึงได้กลับไปเถียงนานายสังข์ รัตนะ ซึ่งเป็นนายเจ้าของตัวเองได้นอนครุ่นคิดอยู่สักระยะหนึ่งเกิดกลัวความผิดจึงเอามีดปาดคอตัวเองหวังจะตาย

ตามอีโสะ เมื่อปาดถูกเส้นเลือดแต่ไม่ถูกหลอดเลือดฝอยเลือดออกจึงเดินผ่านทุ่งนาตาดขึ้นมายังโนนบั๊กคำ ซึ่งจะได้อีกต่อไปในความเป็นมาของโนนบั๊กคำต่อไป ต่อจากนั้นมาก็จะกล่าวถึงตอนต่อมาที่อีซอซึ่งยังไม่ตายเมื่อเห็นว่าบั๊กคำกลับไปแล้วและคิดว่าปลอดภัยจึงออกมาจากที่ซ่อนตัวรีบวิ่งเข้ามายังบ้านโนนอุดมเพื่อบอกแก่ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านได้ทราบข่าวจึงพากันออกตามหาอีโสะ แต่ก็น่าเสียดายว่าอีโสะได้ถูกบั๊กคำฆ่าตายแล้วพอรุ่งเช้าจึงพากันนำศพอีโสะฝังบริเวณนั้นเลยและก็เป็นที่มาของชื่อโนนอีโสะจนถึงปัจจุบัน

ราวพ.ศ. 2526 กรมชลประทานได้สร้างคลองส่งน้ำผ่านโนนอีโสะจึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กับดินแดนของโนนอีโสะ กล่าวคือ ได้เกิดการบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้เพื่อจะให้เป็นพื้นที่นาจากนั้นมาไม่กี่ปีสภาพป่าของโนนอีโสะก็หมดไปไม่มีสภาพของการเป็นป่าหลงเหลืออยู่เลย จากการบอกเล่าของพ่อใหญ่กองมี รัตนะ ท่านบอกว่าที่ฝ่งศพอีโสะทุกวันนี้ก็อยู่ตรงที่นาของนายสังข์ รัตนะ แต่จำไม่ได้ว่าอยู่ตรงจุดไหนเพราะทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงสภาพไปหมดแล้ว และปัจจุบันนี้บริเวณดังกล่าวก็เป็นที่ทำกินของลูกหลานนายสังข์ไปแล้ว สิ่งที่เคยไปก็คือสภาพพื้นที่ป่า สัตว์ป่าทุกชนิดรวมทั้งระบบนิเวศของป่าและแหล่งอาหารของชาวบ้านโนนอุดม ซึ่งสมัยก่อนนั้นใครจะไปหาอาหารบริเวณนั้นก็ได้แต่ทุกวันนี้ได้กลายเป็นที่ส่วนบุคคลไปแล้วคนอื่น ๆ ก็เข้าไปไม่ได้แต่สิ่งที่ได้มาต่อจากนั้นคือเป็นที่ทำนาปลูกข้าวและ พืชสวนต่อไป

1.3 การบริโภค

ข้าวตอกแตก

การทำขนมข้าวตอกแตก และวิธีการทำ ผมได้ไปถามแม่เฒ่าบัวพา ทิพชาติ ว่าแต่ก่อนเขาทำขนมอะไรกินบ้าง แม่เฒ่าบัวเลยบอกว่ามีแต่ขนมข้าวตอกแตกที่เขาพากันทำกิน และเพื่อแบ่งพี่แบ่งน้องกินกัน และผมได้ถามต่อไปอีกว่าการทำขนมข้าวตอกแตกเขามีวิธีทำกันอย่างไร แม่เฒ่าบัวก็เลยอธิบายการทำให้ผมฟังว่า

ขั้นตอนที่ 1 นำข้าวเปลือกมาผัดเอาเม็ดที่สีออกเอาแต่เม็ดที่เต็มเท่านั้น

ขั้นตอนที่ 2 ก่อไฟขึ้นแล้วนำโหนดมาตั้งไฟ นำเมล็ดข้าวเปลือกที่เตรียมไว้มาข้าวจนเมล็ดข้าวแตกออกจากเปลือกเป็นคล้ายดอกมะลิแล้วก็ยกลงจากเตา

ขั้นตอนที่ 3 พอยกลงจากเตาแล้วก็ปล่อยให้เย็นก่อนนำไปผัดเอาเปลือกข้าวออกเอาส่วนที่แตกเป็นสีขาวคล้ายดอกมะลิมาทำขนม

ขั้นตอนที่ 4 พอได้ข้าวตอกแตกตามที่ต้องการแล้วก็ให้นำน้ำอ้อยมาเคี่ยวจนได้ที่หรือจนเหนียวจึงนำข้าวตอกแตกลงคลุกให้เข้ากันกับน้ำอ้อยและชิมดูว่าหวานหรือยังเมื่อได้ความหวานตามที่ต้องการแล้วจึงยกลงใส่ถาด

ขั้นตอนที่ 5 นำข้าวตอกแตกที่คลุกกับน้ำอ้อยมาปั้นเป็นก้อนใหญ่หน่อยตามความต้องการและใช้ใบตองกล้วยห่อไปรับประทานมีรสชาติอร่อยมากและเมื่อได้ขนมข้าวตอกแตกแล้ว ผมยังถามแม่เฒ่าบัวได้พูดต่อไปอีกว่าพอถึงบุญห่อข้าวผู้เฒ่าผู้แก่จะทำลงวัด เพื่อบูชาบรรพบุรุษและเทวดา

เมื่อได้รู้เรื่องการทำขนมข้าวตอกแตกแล้ว ผมเลยถามแม่เฒ่าบั่วอีกว่านอกจากเขาใช้ข้าวเปลือกแล้วยังใช้อะไรทำขนมข้าวตอกแตกบ้าง แม่เฒ่าบั่วว่าประมาณปีพ.ศ. 2517 เขาเริ่มใช้ข้าวฟ่างมาข้าวแทนข้าวเปลือก เพราะง่ายกว่าการใช้ข้าวเปลือกอีกอย่างไม่ต้องผัดเอาข้าวที่ลืบออกเลย จากนั้นก็นำมาข้าวเลยใส่น้ำตาลแทนน้ำอ้อย ขั้นตอนการทำเหมือนกัน แต่มีการซื้อขายสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

(ได้รับข้อมูลจากแม่เฒ่าบั่วพา ทิพชาติ)

ขนมข้าวพอง

พอรุ่งขึ้นวันต่อมาผมได้ไปที่บ้านแม่สุดสะออน ทางทอง ไปถามเรื่องการทำขนมข้าวพอง พอไปถึงบ้านแม่สุดสะออน ผมเรียกถามว่าการทำขนมข้าวพองว่าเขาทำอย่างไร แม่สุดสะออนบอกว่าการทำขนมข้าวพองมีวิธีการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำข้าวเหนียวมาหนึ่งให้สุกก่อนแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง

ขั้นตอนที่ 2 พอได้ข้าวที่แห้งแล้วใช้มือขยี้ให้เม็ดแตกแตกออกจากกันเป็นเม็ดเฝะเม็ดมัน

ขั้นตอนที่ 3 ก่อกองไฟแล้วนำไผ่ดินมาตั้งไฟ เอาทรายมาข้าวให้เดือดแล้วจึงเทข้าวที่ตากแห้งลงคนด้วยกัน พอเม็ดข้าวถูกดินทรายที่ร้อนจัดก็จะพองขึ้นทันที พอเมล็ดข้าวพองเต็มที่แล้วจึงยกลงจากเตาปล่อยให้เย็นก่อน

ขั้นตอนที่ 4 นำเอากะตังเข่งมาร่อนเอาดินทรายออกให้เหลือแต่ข้าวพอง

ขั้นตอนที่ 5 นำน้ำอ้อยมาเคี่ยวให้เหนียวได้ที่แล้วนำข้าวพองลงคลุกให้เข้ากับน้ำอ้อยแล้วนำมารับประทาน บางทีก็แบ่งกันกินและขายเป็นบางส่วน

แม่สุดสะออนพูดว่าในปีพ.ศ. 2597 ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ดินทรายข้าวเปลี่ยนมาเป็นน้ำมันพืชและน้ำมันสัตว์แทน ทุกวันเขาทำข้าวพองแบบเป็นชั้นๆ ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อจากข้าวพองมาเป็นข้าวแต่นและทำเพื่อการค้า พอผมถามวิธีการทำข้าวพองเสร็จแล้ว ผมก็ถามวิธีการทำ ข้าวเขปแม่สุดสะออนบอกว่าพอรู้วิธีข้าวเขปบ้าง แต่ไม่รู้ว่ามีมาแต่พ.ศ.ไหน แม่สุดสะออนบอกว่าเกิดมาก็ได้กินแล้วเพราะพ่อกับแม่ทำให้กินแม่สุดสะออนได้บอกวิธีการทำข้าวเขปดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำข้าวมาหนึ่งให้ห่านๆจนเหนียวแล้วนำมาผึ่งให้เย็นก่อน

ขั้นตอนที่ 2 นำข้าวมาตำกับครกมองจนแหลกเหนียว

ขั้นตอนที่ 3 นำเกลือตดหามาทุบนำไปแช่น้ำขาวข้าว แล้วไปนำไปพรมใส่เวลาตำนานๆจนเหนียวได้ที่แล้วตึงแบ่งจนมันขาดออกจากกันนำไปปั้นแบนๆเป็นชั้นๆ แล้วเอาไปตากแดดให้แห้ง จากนั้นนำไปปิ้งให้พองออกโดยไม่ต้องใส่น้ำตาลหรือน้ำอ้อยเพราะว่าเกลือตดหามีความหวานในตัว

ช่วงการเปลี่ยนแปลง แม่สุดสะออนได้บอกว่าประมาณปีพ.ศ. 2518 ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ครกตำเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องไม้แทนครกและใส่ผงฟูผสมลงกับข้าว ใส่น้ำตาลอีกด้วยอีกทั้งยังได้ทำแผ่นใหญ่กว่าเดิมนำออกมาขายเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว

น้ำส้าง

ข้าพเจ้าได้เดินทางไปที่บ้านของนายกองมี รัตนะ อายุ 78 ปี เพื่อจะได้ถามเรื่อง บ่อน้ำในอดีต พอไปถึงข้าพเจ้าได้พบทั้งคุณลุงกองมีและคุณป้ามาลัย รัตนะ ภรรยา อยู่พร้อมหน้ากัน ข้าพเจ้าจึงได้ถามถึง เรื่องบ่อน้ำในอดีต คุณลุงกองมี ท่านได้เล่าว่า ตั้งแต่สมัยท้าวสุทนต์ อดีตกษัตริย์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ได้ทรงสร้างบ่อน้ำขึ้นที่วัดป่าสัก (วัดป่าสัก) เพื่อเป็นบ่อน้ำสำหรับชาวบ้านใช้ดื่มกิน และใช้รดน้ำข้าวไร่ (บ่อน้ำนี้หมายถึง อุปลักษณ์ตักน้ำชนิดหนึ่งทำด้วยไม้ไผ่ วิธีทำตัดไม้ไผ่ 2 ปล้องตัดให้มีข้อข้างหนึ่งแล้วทะลุข้อที่อยู่ตรงกลางแล้วเจาะรูที่ปลายทั้งสองข้างใช้เชือกร้อยรูทั้ง 2 ข้างไว้สำหรับสะพายหรือหามน้ำส้างตาดไฮเป็นน้ำส้างหามาจะ (น้ำส้างหามาจะเป็นน้ำส้างที่ขุดตามที่มีน้ำออกบ่อตามผิวดิน แล้วใช้มีดหรือเสียมขุดให้เป็นหลุมใหญ่และลึก พอตักแล้วไม่ขุ่น ที่เรียกว่าน้ำส้างหามาจะ เพราะในสมัยนั้นคนไปป่าหาล่าสัตว์ จะมีหมาไปด้วยพอน้ำหมดก็เดินไปตักน้ำที่น้ำส้างที่ขุดเอาไว้ พอใกล้ไปถึงหมาจะลงกินน้ำก่อนคน จึงพากันเรียกว่าน้ำส้างหามาจะ)

น้ำส้างตาดไฮอยู่ไกลจากหมู่บ้านประมาณ 1 กม. ต้องเดินด้วยเท้าเปล่าไปตักน้ำมาไว้กินไว้ใช้ โอ่งแต่ละโอ่งก็มีไม่มากนักแต่ดินเอาไว้สำหรับรับแขกอยู่ในบ้านต่อมาน้ำส้างตาดไฮมันไกลจึงพากันหาบ่อน้ำแห่งใหม่ นายตัน กางทอง ได้ชวนเพื่อนบ้านที่อยู่ฝั่งบ้านทางทิศตะวันตกของบ้านไปขุดน้ำส้างที่ห้วยหินแฮ่ ซึ่งอยู่ใกล้บ้านโดยใช้จอบขุดโดยขุดเป็นน้ำส้างหามาจะแต่ลึกและมีขนาดใหญ่กว่า แล้วเอาไม้พาดตรงปากบ่อพอเหยียบถึงไว้เพื่อเหยียบเวลาไปตักน้ำ ยามแล้งต้องใช้ไม้คันขอ (ไม้คันขอ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ตักน้ำส้างที่มีมือเอี่ยมตักไปไม่ถึง โดยใช้ไม้ไผ่ยาวตามต้องการเจาะรูตรงปลายทำเดือยใส่เพื่อห้อยคู้) และได้เอาไม้ไผ่มาสานให้เป็นรูปคล้ายกะทอแล้วนำเอาขี้ขี้ (ขี้) มาบดให้ละเอียด เรียกว่าคู้ขี้ใช้ตักน้ำแทนบั้งที่ แต่บั้งก็ยังใช้อยู่ ได้นำเอามากินน้ำเข้ามาจะเอาเม็ดออกแช่น้ำไว้ พอข้างในหมากน้ำเข้าสะอาดก็สานตะแคงใส่สะพายน้ำไปกินเวลาไปป่าหรือเลี้ยงสัตว์ ผมเลยถามว่าคู้ขี้มีใช้ประมาณ พ.ศ. เท่าใด ท่านบอกว่าโตจำความได้ก็เห็นเลย และท่านได้คุยว่าคนในสมัยนั้นใช้น้ำอย่างประหยัดไม่ได้ฟุ่มเฟือยใช้น้ำก็ไม่มีก็ใช้เฉพาะล้างถ้วยล้างจาน ยามเป็นการเป็นงานข้าวก็ห่อใส่ใบตอง อาหารส่วนที่ไม่มีน้ำก็ใส่ใบตอง ถ้ามีน้ำแบบแฉก แบบต้มก็ใช้กะลามาพรวน ถ้วยมีน้อย เอือน (บ้าน) ก็มีเอือนไฟ และชานน้ำ ใช้น้ำจะอยู่ในชานน้ำ น้ำกินส่วนมากจะตั้งไว้ติดเสาบ้านหรือ เสาที่อยู่ใกล้ๆ ห้วยน้ำไคเอือน เวลาอาบน้ำก็ไปอาบน้ำที่น้ำส้างไม่มีสบู่ไม่มีแชมพู หากบังพุ่มบังเครืออาบน้ำเลย ชักเสื้อซักผ้าก็ไปซักแต่ห้วยแต่ช่อง ผงซักผ้าก็ไม่มีใช้หมากหนามแทน โดยนำมาทุบเอาข้างในมาทาตรงที่มันเปื้อน แล้วเอามือขยี้ใส่น้ำก็เสร็จ พวกผู้ชายไปป่าไปดงก็จะกลับบ้านพอมมาถึงห้วยก็อาบน้ำแล้วกลับบ้าน

ต่อมานายสังได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ขุดน้ำส้างห้วยหินแฮ่ให้ โดยขุดให้ลึกแล้วตรงปากบ่อขุดกว้างกว่าข้างล่างแล้วทำเสา 4 ต้น แล้วไม้กระดานตอกติดกับเสาเพื่อกันดินทรุดพังลงถมน้ำส้าง และได้ใช้ไม้คันขอตัก และมีคูเหล็กเข้ามาตักน้ำ คุณตาเชียงแก้ว กางทอง มาใช้ก่อนเพื่อนประมาณ พ.ศ.ท่าน ได้เล่าต่อไปว่า คนในสมัยนั้นตื่นตีลูกเข้าไก่ขันนกกลูกตำข้าว เสียงครกตำข้าวเอือนนั้นเอือนนี้ เอือนเลอตื่นก่อนเอือนเลอตื่นตามหลัง ตำข้าวแล้วยังมีทันได้แจ้งไปตักน้ำต่อ หนึ่งข้าวแล้วเอ็ดอยู่เอ็ดกินแจ้งไปหา

เวะหางานแต่เช้า ยามเป็นการเป็นงานมีได้อัยมิตัววานก็ช้อยกัน (ช่วย) จิตใจแข็ง ชื่อไม่ได้ลักไม่ได้เล็ม เด็กน้อยกะเชื่อฟังผู้ใหญ่ ลูกก็ฟังความพ่อฟังความแม่

ต่อมา พ.ศ. 2520 มันแล้งหลายน้ำสร้างแห้ง ผู้ใหญ่เทพ กางทอง ขอสนับสนุนจาก กรป.กลาง นพค. 32 มาเจาะน้ำบาดาลให้ ข้าพเจ้าได้ถามว่าน้ำสร้างกับน้ำบาดาลอย่างไหนดีกว่ากัน ท่านตอบว่า น้ำสร้างมันได้ตักแต่น้ำบาดาลน้ำมันเขื่อง (น้ำมีสีออกเหลืองๆ) เพราะบ่อบาดาลตอนนั้นเป็นท่อเหล็กเกิดสนิมจึงไม่ค่อยมีคนใช้

ต่อมา พ.ศ. 2527 ไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ด.ต.ประกอบ เสือประโคน ได้นำตู้เย็นมาใช้ และมีคนนิยมใช้กันมาก การใช้น้ำรับแขกจากใช้น้ำเต้าดิน หันมาใช้น้ำในตู้เย็นแทน พ.ศ. 2525 นายมองม้วย สุราราช ก็นำโถงแดงเข้ามาใช้กักน้ำฝนไว้ดื่มและเป็นที่นิยมกันมาก

พ.ศ. 2535 ได้รับงบประมาณพัฒนาจังหวัดสร้างน้ำประปาหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ต่อท่อน้ำเข้าถึงโถงน้ำเลย ข้าพเจ้าได้ถามท่านว่าน้ำสร้างกับน้ำประปา ท่านก็บอกว่าน้ำประปาสะดวกสบายต้องการใช้เปิดใช้ได้เลยไม่ได้หายไม่ได้ตักแต่ได้เสียค่าน้ำ น้ำกินก็ไปเปิดเอาอยู่โถงแดง ต้องการอาบก็เปิดน้ำประปาอาบเลย เป็นการเป็นงาน เอากระตักน้ำ เอาคลุ่ล่อใส่น้ำให้คนกิน น้ำล้างถ้วยก็ต่อสายยางน้ำประปาไปล้างเลย

พ.ศ. 2546 ยามเป็นการเป็นงาน เอาน้ำขวดมาบริการแขกในงานและเป็นที่ยอมรับกันในทุกวันนี้ ทำให้เสียเงินเพิ่มขึ้นอีก

เหล้าไห (สาโท)

วันนี้ ข้าพเจ้า ได้เดินทางไปยังบ้านของคุณพ่อสำมา รัตนะพบคุณพ่อท่านกำลังนั่งฟังแดดอยู่ที่ลานบ้าน อากาศวันนี้รู้สึกว่าย่นมากท่านได้เอ่ยทักขึ้นว่าไปไหนมาถึงได้มาถึงบ้านของท่าน ข้าพเจ้าก็เลยบอกกับท่านว่า มาหาคุณพ่อนี้แหละเพราะอยากให้คุณพ่อได้เล่าถึงการทำเหล้าไหให้ฟังท่านก็เลยบอกว่าการทำเหล้าไห ในสมัยแต่ก่อนนั้น มักทำขึ้นในตอนที่มีงานเทศกาลหรือ งานบุญ เช่นงานบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบุญแจกข้าว งานแต่งงาน และบางครั้งก็ทำขึ้นกินเฉพาะในหมู่เพื่อนฝูงเดียวกัน แต่จะไม่ทำกันมากมายนักเพราะสมัยก่อนจะไม่นิยมซื้อขายกัน คุณพ่อสำมา รัตนะท่านเล่าว่าสมัยก่อนท่านก็ทำเมื่อครั้งที่ยังเป็นหนุ่มๆ อยู่ พอพูดเสร็จท่านก็หัวเราะขึ้นมาเสียงดัง อย่างมีความสุข แล้วคุณพ่อสำมา รัตนะท่านยังพูดอีกว่าก่อนที่จะทำเหล้าไหเป็นนั้นต้องทำแป้งเหล้าก่อน ส่วนวิธีการทำแป้งเหล้านั้นก็รู้สึกว่าย่นยากเล็กน้อย เพราะส่วนประกอบสามสื่อย่าแล้วคุณพ่อสำมา รัตนะท่านก็ได้เริ่มเล่าถึงวิธีการทำแป้งเหล้าให้ฟังดังนี้

วิธีทำแป้งเหล้า

ส่วนประกอบมี

1. รากหวายแห้ง
2. รากหมากเคี้ยว
3. อ้อยสามสวน
4. ข้าวเจ้า

คุณพ่อ สำมา รัตน์เล่าว่า เมื่อหาส่วนประกอบทั้งหมดได้ครบแล้วก็ลงมือตั้งนี้ โดยบดข้าวเจ้าให้ละเอียดโดยการตำแล้วก็ล่อนอกเอาส่วนที่ล่อนออกมาตำกับ รากหมากเคี้ยว หวายแห้ง อ้อยสามส่วน ตำให้เข้ากันให้เป็นแป้ง หลังจากนั้นนำน้ำ 1 แก้ว หยอดลงไปทีละนิดจนรู้สึกว่แป้งเหนียวและปั้นเป็นก้อนได้แล้ว จึงนำมาม้วนเป็นก้อนเล็ก ๆ ขนาดตามความต้องการ เสร็จแล้วนำไปตากแดดให้แห้ง เพื่อจะนำไปบดละเอียด ผสมกับข้าวเพื่อทำเหล้า สาโทต่อไป

สิ่งที่ต้องเตรียมหะครับ คือ

- 1 .ลูกแป้งสาโท (ยั่วว่าแป้งสาโทนะ แป้งข้าวหมากก็พอได้แต่ไม่ดี ส่วนที่มานั้นหาเอา เท่าที่เคยสัมผัสมา แป้งจากโซนอีสานจะค่อนข้างดีนะ แถว อุดร หนองบัวฯ)
- 2 .ข้าวเหนียว(ให้หาข้าวใหม่หะครับ ข้าวเหนียวค้างปีไม่อร่อย)
3. กะละมัง สำหรับไว้คลุกแป้งสาโท กับข้าวเหนียว
4. ผ้าใบ หรืออะไรก็ได้ สำหรับผึ่งข้าวเหนียว
5. โอง่ หรือถังสำหรับหมัก
- 6 .พลาสติกสำหรับปิดผนึก พร้อมเชือก

ขั้นตอนการทำหะครับ

ขั้นแรกให้เอาลูกแป้งมาบด ๆ ให้ละเอียดหะครับ สำหรับลูกแป้ง แนะนำว่าให้ถามคนขายก่อนว่า จะต้องให้เท่าไรก็ลูกต่อข้าวเหนียวก็หวด (กรณีทำน้อย ๆ) หรือก็ลูกต่อข้าวเหนียวหนึ่งกิโลกรัมหรือกระสอบ การบดลูกแป้งนั้น แนะนำว่าให้ใส่ครกตำทีละน้อยอย่างตำหลายลูกประวามันจะไม่ละเอียดพอใจเย็น ๆ ค่อยบดไป อย่าตำแรงเพราะมันจะฟุ้งเข้าจมูกได้ จากนั้นก็นึ่งข้าวเหนียวหะครับ (จริง ๆ อาจจะนึ่งข้าวไว้ แล้วหันมาบดลูกแป้งก็ไม่ผิดกติกา) ข้าวเหนียวที่นึ่งควรจะนึ่งให้สวยอย่าให้ละเกินไป พอหนึ่งเสร็จแล้วให้เอามาผึ่งให้เย็นหะครับ ยั่วว่าให้เย็น เพราะว่าไม่จันเชื้อจะตายหมด ผลคือทำให้ได้สาโทที่หมักบูด หรือทำให้มันได้ไม่เต็มทีกินแล้วท้องเสียได้ พอเย็นแล้วก็ให้เอาข้าวเหนียวใส่กะละมังคลุกกับแป้งสาโทหะครับ แนะนำว่าให้คลุกทีละน้อย ๆ อย่าเยอะเกินไป และให้บี้ ๆ ให้ข้าวเหนียวแตกออกจากกัน ไม่เป็นก้อน ๆ อาจจะพรม ๆ น้ำเป็นระยะ ๆ เพื่อไม่ให้ข้าวเหนียวกลับมาติดกันและติดมือด้วยหะครับ อย่าให้น้ำเยอะจนข้าวละนะ สาเหตุที่ต้องให้บี้หรือแยกออกมาไม่ให้เป็นก้อน ๆ เพราะว่าไม่อย่างนั้นเชื้อจะเข้าไม่ทั่ว และทำให้หมักไปอาจจะไม่อร่อย ไม่แรงเท่าที่มันควรจะเป็น (Trick : แนะนำให้บี้หรือขยี้ข้าวเหนียวก่อนใส่แป้งลงไป อาจจะขยี้ ๆ แล้วแผ่ให้เต็มกะละมัง แล้วค่อยโรยแป้งให้ทั่ว) คลุกเคล้ากันไปเรื่อย ปริมาณแป้งที่ใส่ให้พอดีกันหะครับ ในกรณีที่ทำเยอะแนะนำให้แยกกันให้ดีไม่จันบางอันได้แป้งสาโทมาก น้อยไม่เท่ากัน กลายเป็นว่าบางโอง่อร่อย บางโอง่ไม่อร่อย พอคิดว่าคลุกทั่วไปแล้วให้จัดการบีบ ๆ ข้าวเหนียวให้แน่นนะ ให้ทำเป็นก้อน ๆ ก่อน แล้วจากนั้นกดให้เป็นรูตรงกลางขนาดก็คิดว่าพอที่จะเอาแก้วลงไปตักน้ำสาโทมาชิมได้นั้นละ อีกอย่างหนึ่งคือเป็นการเพิ่มชั้นที่ผิวให้ทุกส่วนได้สัมผัสอากาศทั่ว ๆ กันด้วย เพราะอย่าลืมนะว่าเชื้อต้องใช้อากาศในการย่อยสลายแป้งให้เป็นน้ำตาลหะครับ เสร็จเรียบร้อยแล้วให้ทำการปิดผนึกอย่าให้อากาศเข้านะ ริดให้แน่นให้มั่นใจว่าไม่รั่ว พลาสติกที่ปิดปากแนะนำให้หาหน้อยกันแตกด้วย ส่วนสิ่งที่เอามาใส่สำหรับหมักนั้น แนะนำให้เป็นพวกเครื่อง

ดินเผาจะทำให้หอมกว่า กลิ่นจะไม่กระด้างแสบจมูกมากนัก เมื่อเทียบกับถังพลาสติกนะครับ แต่ต้องไม่รั่วหรือซึมออกไม่งั้นอดไม่ได้กินหรอก บางโถ้งรั่วโดยที่เราไม่เห็นก็มีนะ จากนั้นเอาไปไว้ในที่ร่ม อย่าให้โดนแดด เพราะอาจจะทำให้อากาศภายในร้อนเชื้อตายได้อีกนั่นละ ให้หมักไว้ประมาณอาทิตย์หนึ่ง หรือหากใครต้องการแรง ๆ หน่อยก็ยาวไปถึง 11 – 12 วันก็ได้ซึ่งในระหว่างนั้นหากต้องการเช็คก็เปิดฝามาชิมได้แต่อย่าบ่อยไม่งั้นจะเสียได้

ขั้นสุดท้ายคือ การผ่านน้ำ

การผ่านน้ำคือการใช้น้ำต้มสุกมาเทใส่ซึ่งใครต้องการให้เข้มข้นจะใสไม่ต้องเติมโถ้งก็ได้ แต่ถ้าหากใครต้องการให้กินเรื่อย ๆ ก็ใส่น้ำเกือบ ๆ เติมโถ้ง แล้วปิดฝาทิ้งไว้ถ้าต้องการกินด่วน วันเดียวก็เอาได้แล้ว ถ้าต้องการให้แรงหน่อยก็ซักสองสามวันทีนี้ละเมามันกันแน่ ถ้าใครต้องการสูตรให้หวานกินง่าย เมiapลิ้นก็ให้ใส่น้ำน้อยหน่อยไม่ต้องเติมโถ้งนะ แต่น้ำต้มที่ใส่ให้ผสมน้ำตาลลงไปจะช่วยให้หวานกินง่ายจริง ๆ แล้ว แต่ละสูตรจะต่างกันตรงปริมาณน้ำตาลที่ใส่ลงไปเพิ่มเติมนี้ละ เพราะว่าแต่ละคนชอบไม่เหมือนกัน ถ้าเอาแบบลูกทุ่งสุดเค้าไม่เติมน้ำตาลกันเลยละ แต่ถ้าเอาให้กินกันหลาย ๆ คน กินง่ายก็เติมน้ำตาลลงไปทีละนิดหน่อย หลายคนพบว่ากินสาโทแล้วมีอาการท้องเสีย เพราะคนที่ทำมักง่ายจ้วงน้ำต้มเทลงไปไม่ระวัง ทำให้เศษข้าวเหนียวมันแตกกระจายออกมา มันคือกากที่มักจะทำให้ท้องเสียได้ง่าย ดังนั้นควรระวังไว้ด้วยนะครับ ต่อมาในการผ่านน้ำถ้าต้องการให้สาโทหอม ก่อนปิดฝาแนะนำให้หาไฟหรือใบข้าวใส่ลงไปนิดหน่อยจะช่วยให้หอมขึ้นไป ถ้าเป็นใบไผ่น้ำสาโทจะมีสีออกเขียว ๆ นะ แต่ถ้าใบข้าวน้ำออกสีขาวนวล ๆ แต่อย่าใส่เยอะไม่งั้นมันจะฝาด ๆ ไม่อร่อยใส่สักสี่ห้าใบก็พอเป็นพิธี ประมาณนี้ล่ะก็พอได้กินแล้วครับกับสาโททำเอง ครั้งแรก ๆ แนะนำให้ทำน้อย ๆ ก่อนพอลองวิชาเพราะเสียไปจะได้อะไรไม่เสียหายเพราะผมเองก็ไม่ค่อยได้ทำนานแล้ว เท่าที่นี้บอกก็ประมาณนี้

ปัจจุบันเหล้าสาโทเป็นสิ่งผิดกฎหมายถ้าบุคคลใดทำก็ต้องลักลอบทำกินตามในหมู่เพื่อนฝูง แม้แต่แบ่งที่ใช้ทำเหล้าสาโทก็ยังคงมีการลักลอบซื้อขาย แบ่งในการทำเหล้าสาโทหายาก คนรุ่นปัจจุบันทำไม่เป็นแล้วก็ไม่รู้จักสูตรในการผสมแบ่ง คนสมัยก่อนที่ทำแบ่งก็เสียชีวิตหมดแล้ว ความรู้ในการผสมแบ่งก็หายไป ปัจจุบันถ้าจะทำเหล้าสาโทจัดตั้งกลุ่มไปจดทะเบียนการค้าจากทางภาครัฐจึงมาประกอบเป็นอาชีพได้ ชาวบ้านก็เลยคิดว่าเป็นความยุ่งยากก็เลยหันมาซื้อเหล้าสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาดทั่วไป ซึ่งราคาก็โหละ 100 – 150 บาท แล้วแต่ไหเล็กไหใหญ่ ซึ่งปัจจุบันก็เป็นที่นิยมของคนในเมืองที่ซื้อเพื่อเป็นของฝากเยี่ยมญาติตามต่างจังหวัดซึ่งรสชาติก็หาเลือกได้ตามใจชอบ

การต้มเกลือ

ข้าพเจ้าได้สอบถามจากคุณยายสีดา การุณ ซึ่งท่านเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่เคยต้มเกลือมาแล้วในสมัยเมื่อ 20 ปีผ่านมา ปัจจุบันท่านอายุ 74 ปีแล้ว ซึ่งท่านความจำยังดีอยู่และยังเล่าให้ข้าพเจ้าฟังถึงวิธีการต้มเกลือให้ฟังดังนี้

เริ่มแรก ท่านต้องเตรียมसानซุงไว้ก่อนแล้วก็ได้ไปเอาซีทา (ดินเค็ม) แล้วได้เดินทางด้วยเท้าไปยังทุ่งนาเรียง บ้านไฮ่ บ้านไร่ ระยะทางไปกลับประมาณ 10 กิโลเมตร เมื่อไปถึงก็ได้มองหาดินดาน

ลักษณะมีคราบเกลือที่เกิดตามธรรมชาติ เมื่อท่านพบแล้วก็เอาไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นซีกยาวประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร งอให้โค้งให้มีลักษณะเป็นครึ่งวงกลม ขุดเอาดิน ณ บริเวณนั้นใส่กระท่อมมีลักษณะมีหูหิ้วคล้ายกับถังน้ำในปัจจุบัน หาบกลับขึ้นมาถมที่บ้านโนนอุดม คุณยายสีดา การุณ เล่าให้ ฟังว่าบางท่านก็นอนตมอยู่ที่นี่เลย

ขั้นตอนการทำ

1. เอาฟางข้าวมารองตรงกันซุงให้ทั่วกันซุง
2. เอาขี้เทาที่ได้มาเทลงในซุงให้เต็ม เกลี่ยหน้าขี้เทาให้เรียบ
3. เอาน้ำสะอาดเทลงไปให้เต็มซุง
4. เอาภาชนะไปรองรับที่กันซุง เพื่อนำน้ำที่ซึมลงมาในซุงนำมาตม

ขั้นตอนการตม

เตรียมไม้ไผ่บ้านที่ตัดมายาว 3 ปล้อง ผ่าไม้ไผ่บ้านออกเป็น 1 ใน 4 ส่วน ของไม้ไผ่บ้าน ไม้ไผ่ บ้านต้องเป็นไม้ดิบ เอาข้อที่ขึ้นระหว่างปล้องออกให้เป็นรางยาว นำดินเหนียวจอมปลวกมาทำเป็นเตา ตมโดยลักษณะเป็นเตายาวเท่ากับรางไม้ไผ่ ตรงที่จะวางไม้ไผ่บ้านต้องนำดินผสมน้ำให้เหนียวเพื่อปั้น เป็นเตาลักษณะสี่เหลี่ยม นำไม้มาเสียบตรงขอบโครงเตาสี่เหลี่ยมให้เป็นระยะแล้วเอาดินเหนียวผสมน้ำ ให้เหนียวนำมาโอบไม้ที่เสียบไว้ลักษณะคล้ายฉาบปูนเรียบในสมัยปัจจุบัน เมื่อทำเตาเสร็จก็นำไม้ไผ่ บ้านที่ผ่ามาวางลงบนเตาแล้วนำเกลือที่ได้จากการกลั่นจากขี้เทาออกมาได้ซุง แล้วนำมาเทลงในรางไม้ไผ่ ที่ตั้งเรียงกันประมาณ 4 – 5 ราง ก็นำเข้ากันเตาเพื่อตมเกลือตมจนน้ำแห้งเป็นเม็ดเกลือ แล้วนำไม้ไผ่ที่ สานเตรียมไว้มาตักขึ้นใส่กระท่อไว้ หลายปีต่อมาการตมเกลือ และวิธีการทำก็ยังคงเหมือนเดิม เปลี่ยนแปลงก็เพียงรางตมจากเดิมที่ใช้ไม้ไผ่บ้านเห็นว่าผู้พ่วง่ายก็เลยหันมาใช้รางสังกะสีแทน ปัจจุบัน การตมเกลือก็ได้หายไปหมดแล้วเหลือคงไว้แต่ความทรงจำของคุณยายสีดา การุณ ที่เล่าให้ลูกหลาน ได้ฟังและเป็นความรู้ต่อไปทุกรุ่นทุกสมัย

คุณตากองมี รัตน์ได้เล่าว่าตอนยังน้อย คือตอนยังเล็กพ่อได้พาไปกวาดขี้เทาที่บ้านไฮ้ ไปกวาด ขี้เทานั้นไปกวาดเอาที่ทุ่งนาเรียง บ้านไฮ้ ต้องไปกวาดก่อน 1 วัน แล้ววันต่อมาจึงเอาเกวียนไปแถมหรือ ขนมา ไปขนมาตั้งแต่เข้ามาถึงบ้านก็สายคือประมาณ 3 โมงเช้า ก็เอาขี้เทาจากเกวียนเสร็จเรียบร้อย ค่อยกินข้าว ระยะทางจากบ้านโนนอุดมไปทุ่งนาเรียงก็ประมาณ 3 กิโลเมตร

คุณตากองมี รัตน์ได้เล่าว่า วิธีการตมเกลือเอาไม้ไผ่บ้านมาจักตอกมาสานเป็นที่กรองน้ำจาก ขี้เทาเขาเรียกว่า “ซุงตอง” ซุงตองนั้นปากจะกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร ยาว 80 เซนติเมตร สูง ประมาณ 60 เซนติเมตร กันจะแหลม พอสานซุงตองเสร็จแล้วให้น้ำห้างขึ้นเท่าเอวหรือสูงประมาณ 1 เมตร เอาไม้มาตั้งเป็นเสาสูงประมาณ 1 เมตร กว้าง 1 เมตร หรือประมาณ 80 เซนติเมตรใช้เสา 6 ต้น แล้วเอาไม้เอนลำคือไม้ที่มันตรงเท่าแขนมาเป็นคานบนยาวประมาณ 2 เมตร แล้วเอาซุงตองมามาวัดใส่ บนห้าง แล้วเอาใบไม้มาแปะไว้ไม่ให้ขี้เทารอดออกมาจากซุงตอง ต่อมาให้ขุดหลุมด้านหน้าของห้างซุง ตอง แล้วเอาโอ่งหินลงไปวางไว้ที่หลุมแล้วเอาไม้ไผ่มาผ่าครึ่งทำเป็นราง แล้วเอามาวางไว้ใต้ซุงตอง ตรงที่กันแหลมของซุงตองเอาขี้เทามาใส่ซุงตองแล้วใส่ให้เต็มแล้วเอาน้ำท่าหรือน้ำเป่ล่าเทใส่ขี้เทาแล้วน้ำ จะผ่านขี้เทาไหลลงไปใส่ปลายแหลมของซุงตองแล้วไหลลงไปที่รางไปลงโอ่งหินที่หลุมได้เป็นน้ำขี้เทา

ต่อไปคุณตากองมีได้เล่าวว่า แต่ก่อนไม่มีหม้อต้ม พ่อขอคุณตากองมี ได้พาเอาไม้ไผ่มาทำเป็นหม้อต้ม โดยใช้ไม้ไผ่มาตัดโกมป้องคือเอาไม้ไผ่มาตัดให้มันเป็นท่อนๆเหลือป้องกันไว้ทั้งสองข้างแล้วนำมาผ่าให้ไม้ไผ่เหลือครึ่งลำ ใช้ไม้ไผ่ประมาณ 10 ป้องต่อเตาต้ม 1 เตา เตาต้มนั้นคุณตากองมีได้เล่าวว่าให้ชุดหลุมลงดินลึกประมาณ 1 ศอก หรือประมาณ 50 เซนติเมตร กว้างเท่ากับป้องไม้ไผ่ยาววงกว่า หงายไม้ไผ่ขึ้นวางเรียงกัน ไปจนสุดเตาคือเท่าเตาที่ชุดนำดินเหนียวมาปั้นทับไม้ไผ่บริเวณขอบหลุมทั้งสองข้างกัน ไม้ให้ไม้ไผ่ล้มแล้วนำขี้ทาเทลงบนไม้ไผ่ที่ผ่าครึ่งแล้วก่อไฟต้มได้เลย โดยการต้มสุ่มไฟขึ้นพอน้ำขี้ทาร้อน มันจะเป็นคราบเกลือสีขาว ๆลอยอยู่แล้วเอากะแต้มาช้อนออกจากรางต้มโดยกะแต้ที่วานั้นคือเอาไม้ไผ่มาจักตอกสานเอาทำแบนๆเท่ากับทัพพีทุกวันนี้ พอช้อนออกมาแล้วนำไปใส่กระทะหรือกระบุงไว้ให้น้ำออกจากเกลือจนหมดก่อนแล้วนำไปใส่กระทะ ท่อนกะทอนั้นเอาไม้ไผ่มาจักตอกแล้วสาน กระทะนั้นสูงประมาณ 1 ศอก เส้นผ่าศูนย์กลาง 15 เซนติเมตร กระทะนั้นให้เอาใบตองมารองด้านในใบตองที่เขาใช้มารองนั้นเป็นใบตองชาด เอาเกลือใส่กระทะแล้วนำไปเก็บไว้กินฤดูฝน คุณตากองมีว่าเกลือนั้นต้มได้เฉพาะฤดูแล้ง เพราะฤดูฝนไม่มีขี้ทา

คุณตากองมีได้เล่าวว่าอยู่มาสู่กระยะหนึ่งประมาณปี พ.ศ. 2550 ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากการต้มใส่กระทะบอกไม้ไผ่มาเป็นการต้มใส่สังกะสี ส่วนสังกะสีที่วานั้นได้มาจากบีบน้ำมันก๊าด ที่เขาเอาน้ำมันก๊าดออกหมดแล้วยัดบีบออกก็หักริมมันขึ้นทั้ง 4 ด้านประมาณด้านละ 5 เซนติเมตรแล้ว เอาไปวางบนเตา ส่วนเตานั้นยังชุดหลุมเหมือนเดิมเปลี่ยนเฉพาะหม้อต้ม เพราะว่าหม้อสังกะสีนั้นต้มได้กว่ากระทะบอกไม้ไผ่ ต่อมาอีกสู่กระยะหนึ่งคุณตากองมีได้เล่าวว่ามีการต้มขายที่อื่นหรือเริ่มมีการต้มเกลือขายแล้ว โดยมีการขายเป็นกะทอหรือบางที่ ชาวบ้านก็ไปหาของป่าไปแลกเปลี่ยนกับเกลือที่บ้านอื่นบ้างแต่ก็ยังมีการหลังคาเรือนยังต้มกินเองอยู่ คุณตากองมียังเล่าวอีกว่าหลังจากนั้นมาอีกประมาณปี พ.ศ. 2518 ก็มีการนำเกลือเข้ามาขายภายในหมู่บ้าน โดยมีสามล้อเครื่องนำเกลือมาขาย ต่อมาปี พ.ศ. 2535 ก็ได้มีการนำเอาเกลือเข้ามาขายโดยใช้รถยนต์มาจนถึงปัจจุบันนี้

เมื่อผมได้ข้อมูลของเกลือแล้วพอวันต่อมาผมได้ไปถามยายมาลีเกี่ยวกับเรื่องของ การนำปลาแดกหรือปลาร้า พอผมไปถึงบ้านคุณยายมาผมเลยถามยายมาลีว่าแต่ก่อนนอกจากใช้เกลือปรุงอาหารแล้วเขาใช้ทำอะไรบ้าง ยายมาลีบอกผมว่าใช้ทำปลาแดกซึ่งทำมาจากปลาและได้ถามอีกว่าปลาแดกหรือปลาร้านั้นมีมาตั้งแต่ปีพ.ศ.ใด ยายมาลีบอกไม่รู้เกิดมาก็เห็นแล้วผมถามไปอีกว่าเขาไปปลามาจากที่ใด มาทำปลาแดก ยายมาลีบอกว่าเอามาจากลำห้วยยางถ้าเป็นฤดูฝนจะทำเป็นหลีหรือซั้งตากเอาปลาเพราะแต่ก่อนยังไม่มีอุปกรณ์การจับปลาเหมือนทุกวันนี้ ถ้าเป็นฤดูแล้งจะไปหาสะโดยใช้กะโซ่เพราะฤดูแล้งน้ำจะแห้งเป็นวัง เมื่อได้ปลามาแล้วนำปลามาทำความสะอาดให้เรียบร้อยจึงค่อยนำไปหมักเกลือ ใส่กระเทียมทิ้งไว้นานประมาณ 1 ปี ถึงนำออกมาปรุงอาหารได้ ดังนั้นเมื่อได้ปลาแดกแล้วผมเลยถามยายมาลีต่อไปอีกว่าแล้วน้ำปลามีหรือยัง ยายมาลีบอกว่ายังไม่มี ผมถามอีกว่าน้ำปลามีตอนไหน ยายมาลีตอบว่าน้ำปลามีเมื่อตอนอายุราว 50 ปี ประมาณปี พ.ศ. 2510 ตอนนั้นน้ำยังไม่ได้บรรจุขวดแต่เป็นน้ำไหกระเทียมตราแมวดำ ยายมาลียังพูดต่อไปอีกว่าประมาณ พ.ศ. 2530 ได้มีหน่วยงานทางภาครัฐได้เข้ามาสอนการทำน้ำปลาจากปลาแดกที่หมู่บ้านโนนอุดมและได้ทำน้ำปลากินเองอีก ยายมาลีก็ได้ตั้งร้านขายของจึงนำเอาน้ำปลา ผงชูรส มาขายที่บ้าน คนที่บ้านโนนอุดมเลยไม่ซื้อน้ำปลาจากบ้านยายมาลีมากินเองและได้เลือกทำน้ำปลากินเองเพราะน้ำปลาที่ทำกินเองเก็บไว้ได้ไม่นานและหลายขั้นตอน ตอน

ยายมาลีบอกน้ำปลาที่นำมาขายนั้นราคาขวดละ 1 สลึงเอง ถ้าเป็นไหราคาขวดละ 10 บาท ผู้ที่นำน้ำปลาเข้ามาเป็นคนแรกคือ ยายมาลี มาตราข ซอสได้เข้ามาในหมู่บ้านโนนอุดมประมาณปี พ.ศ. 2524 โดยนายสายทอง การิซุม นำเข้ามาขายขวดละ 5 บาท ซึ่งอ้าวก็นายสายทอง การิซุมเป็นผู้นำเข้ามายาในปี พ.ศ. 2524 ส่วนรสดีได้เข้ามาสู่บ้านโนนอุดมประมาณปี พ.ศ. 2540 โดยร้านค้าของหมู่บ้านคือศูนย์สาริตการตลาด

ปฏิทินอาหาร

เดือน	เนื้อสัตว์	พืชผัก	ผลไม้	หมายเหตุ
มกราคม	เนื้อวัว เนื้อหมู ปลา ปู หอย ไก่ เป็ด กุ้ง ไข่ไก่ เขียดนา	ผักกาดดอก กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม หน่อไม้ อืดปื๊บ สะก๊อต เห็ด ถั่วฝักยาว แตงกวา สะเดา เห็ดฟาง นางฟ้า เห็ดขาว	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า มะขามหวาน แตงโม ส้มโอ ข้าวโพด	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
กุมภาพันธ์	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ ปลา ปู กุ้ง หอย ไข่ไก่ เขียดนา ไข่มด แดง	ผักกาดดอก กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม พริก มะเขือ สะก๊อต แตงกวา หน่อไม้ อืดปื๊บ ผัก ผักกาดขาว ปลี และผัก อื่น ๆ	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า มะขามหวาน แตงโม ส้มโอ ฝรั่ง	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
มีนาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ ปู ปลา กุ้ง หอย ไข่ไก่ เขียดนา ไข่ มดแดง	กะหล่ำปลี ต้นหอม พริกผักชีหอม มะเขือ แตงกวา ถั่วฝักยาว บวบ ฟักทอง ผักหวาน เห็ดขาว ผัก	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า ส้มโอ ฝรั่ง	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
เมษายน	เนื้อหมู เนื้อวัว ไข่ไก่ ไก่ เป็ด ปู ปลา กุ้ง หอย ไข่มดแดง กบ เขียด	กะหล่ำปลี ผักชี ต้นหอม พริก มะเขือ แตงกวา ถั่วฝักยาว หน่อไม้สด ผักกาดขาว ปลี ผักหวาน กระเทียม หอมหัวแดง ผักดီး ผัก ชีเหล็ก	มะม่วง ส้ม กล้วย หอม กล้วยน้ำว้า เงาะ ทุเรียน ลองกอง ส้มโอ ละมุด มะขามหวาน	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
พฤษภาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ ปู ปลา กบ เขียด	แตงกวา ถั่วฝักยาว กะหล่ำปลี ต้นหอม	แตงโม กล้วยน้ำว้า ลำไย เงาะ ทุเรียน	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก

	อึ่งอ่าง ลูกฮวก กุ้ง หอย ไข่	พริก ผักกาดขาว ปลี หน่อไม้สด มะเขือ ผักชี เห็ดฟาง เห็ดขาว ฟัก บวบ ฟักทอง	ส้ม ส้มโอ มะม่วง กล้วยหอม แก้วมังกร ละมุด ฝรั่ง	การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
มิถุนายน	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ ปู ปลา กบ เขียด กุ้ง หอย ไข่	แตงกวา พริก ต้นหอม มะเขือ หน่อไม้สด ถั้วฝักยาว บวบ เห็ด ขาว ฟักทอง กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ปลี	กล้วยน้ำว้า แตงโม ลำไย เงาะ ทุเรียน ส้ม มะม่วง กล้วย หอม ละมุด ส้มโอ แก้วมังกร	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
กรกฎาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ไข่ไก่ กบ เขียด ไข่ ไก่	พริก มะเขือ แตงกวา ต้นหอม ผักชี ผักกาดขาว กะหล่ำปลี ถั้วฝักยาว หน่อไม้สด บวบ และผักอื่นๆ	มะม่วง ส้ม ลำไย กล้วยหอม ละมุด ส้มโอ เงาะ ทุเรียน แก้วมังกร สับปะรด ข้าวโพด	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
สิงหาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด ไข่ไก่	พริก มะเขือ แตงกวา ต้นหอม ผักชี ผักกาดขาว กะหล่ำปลี ถั้วฝักยาว หน่อไม้สด บวบ และผักอื่นๆ	ข้าวโพด สับปะรด ส้มโอ ส้ม	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
กันยายน	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ หอย ปู ปลา กุ้ง กบ เขียด ไข่ไก่	หน่อไม้สด แตงกวา ต้นหอม ผักชี บวบ กะหล่ำปลี ฟักทอง พริก มะเขือ ถั้วฝักยาว	กล้วยน้ำว้า ข้าวโพด สับปะรด	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
ตุลาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ไข่ไก่ กบ	กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ต้นหอม มะเขือ พริก ฟัก หน่อไม้สด แตงกวา บวบเห็ดต่าง ๆ ฟักทอง	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า สับปะรด แตงโม แตงไทย	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
พฤศจิกายน	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ไข่ไก่	กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ต้นหอม มะเขือ พริก ฟัก หน่อไม้สด แตงกวา บวบ	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า แตงโม สับปะรด	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจาก การปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง

ธันวาคม	เนื้อวัว เนื้อหมู เป็ด ไก่ กุ้ง หอย ปู ปลา ไข่ไก่	กะหล่ำปลี ผักกาดขาว ต้นหอม มะเขือ พริก พัก หน่อไม้ปิ้ง แดงกวา บวบ สลัด ถั่วฝักยาว	ส้ม กล้วยหอม กล้วยน้ำว้า สับปะรด ข้าวโพด	เนื้อสัตว์พืชผัก เหล่านี้ได้มาจากการปลูกและซื้อ มาจากตลาด บ้างเป็นบางครั้ง
---------	---	---	--	--

ปฏิทินอาหารที่ได้เขียนขึ้นมานี้สามารถบอกได้ว่าชีวิตการกินอยู่ของชาวบ้านโนนอุดมได้เป็นไปตามคันคลอง โอยอาหารต่าง ๆ ตามปฏิทินนั้นบางอย่างก็จะได้มาจากการเลี้ยงสัตว์ภายในครอบครัว และมีการปลูกพืชผักสวนครัวประกอบไปด้วย และเนื้อสัตว์บางอย่างก็ได้มาจากการซื้อขายจากตลาด และชาวบ้านมาขายภายในท้องถิ่นของชาวบ้านโนนอุดม และภาคพื้นทีการเกษตร เช่น การปลูกผักก็ได้รับน้ำมาจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังเก่าตามโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นผลดีต่อชาวบ้านโนนอุดมเป็นอย่างมากที่สุดมาจนถึงปัจจุบันนี้

1.4 เศรษฐกิจ

การสร้างบ้าน

เมื่ออดีตกาลหลายสิบปีที่ผ่านมา ได้มีชาวบ้านเ้าเข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบนี้ ผู้นั้นคือนายสีหามাত্রา และนายสุทธา อนุชาติ เดิมๆก็เป็นเถียงนาขนาดเล็กๆ ซึ่งมีเสาไม้ต้นทำเพื่อกันแดดและฝนเท่านั้น ทำเป็นเถียงนาเพื่อเป็นที่พักในเวลากลางวันเลี้ยงสัตว์ในตอนกลางวัน พอเย็นลงก็ถอนฟุ้งวัว ควาย กลับบ้านเ้าเหมือนเดิมเพราะจะพักค้างคืน แถบนี้ไม่ได้เพราะแถวนี้มีสัตว์ป่าเยอะ มีทั้งดุร้ายและไม่ดุร้าย หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2460 ก็ได้มีการสร้างบ้านเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย ในสมัยนั้นการสร้างบ้านก็จะเป็นการระวาน ต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่คิดค่าจ้างแต่ประการใด เมื่อสอบถามพ่อใหญ่จันทร์โท ท่านก็บอกว่าเงินในสมัยนั้นหายากมากบางครอบครัวก็ไม่มีเลย วิธีชีวิตก็ไม่มีการค้าขายเหมือนทุกวันนี้ ฉะนั้นการสร้างบ้านก็ต้องระวานเพื่อนบ้านเลี้ยงอาหารแค่นั้นเอง อาหารก็ยกพอสัตว์ป่าแถบนั้นได้อยู่ แต่ก่อนๆ การสร้างบ้านมักจะสร้างแบบเสา 6-9 ต้น ยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ 3 เมตร ใต้ถุนบ้านก็จะนำไม้มาล้อมทำเป็นคอกวัว คอกควาย เพื่อป้องกันสัตว์ป่า พ่อใหญ่เล่าว่าใต้ถุนบ้านนั้นจะต้องก่อเป็นกองไฟไว้ตลอดไม่ให้ไฟดับ เมื่อถามหาสาเหตุท่านก็ตอบว่า เมื่อมีไฟติดอยู่พวกเสือจะไม่เข้ามากินสัตว์เลี้ยง เพราะสัตว์ป่ามันกลัวไฟ หรืออีกอย่างหนึ่งก็คือก่อไฟเพื่อเอาควันไฟไว้ใส่แมลงที่จะมากินเลือดสัตว์ที่เลี้ยงไว้รวมทุกคนด้วย พ่อใหญ่จันทร์โทกล่าวว่า การสร้างบ้านในสมัยก่อนนั้นจะใช้เกวียนเป็นตัวยึดไม่ให้ติดกับส่วนเสานบ้านนั้นก็จะตัดไม้ที่เป็นง่ามมาทำเพื่อจะรองรับน้ำหนัก ส่วนบันไดบ้านก็จะทำเป็นเก้าคั่นท่านบอกว่าจะทำเป็นเลขคี่มากกว่าบันไดคู่ ส่วนเครื่องมือที่นำมาทำนั้นจะใช้เครื่องมือแน่ เครื่องยานาง และเครื่องมือ ส่วนพื้นบ้านก็ใช้เปลือกไม้ค้ำโชหรือไม้ไผ่ผ่าสับๆทำเป็นฝาหรือแผ่นพื้นหลังคาก็มุงด้วยหญ้าคา

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2476 มีผู้คนได้อพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นก็ได้มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรกขึ้นคือ นายพา รัตนะ การเปลี่ยนแปลงของการสร้างบ้านก็เริ่มเปลี่ยนแปลงมากขึ้นจากการยึดด้วย

เครื่องมือก็มายึดด้วยสลักไม้ โดยการเจาะเป็นรูตรงที่จะยึดติดกันแล้วก็เหลาไม้ทำสลักตีสลงไป ต่อจากนั้น การมุงหลังคาด้วยหญ้าก็มีการนำไม้มาใช้บ้าง โดยการผ่าไม้เป็นแผ่นซึ่งพ่อใหญ่บอกว่า “มุงแป้น” และในช่วงนี้เองเมื่อมีการสร้างบ้านขนาดใหญ่ขึ้นไม้ที่นำมาทำก็ใช้ไม้ต้นใหญ่ขึ้นจึงจำเป็นจะต้องระวานคน มาช่วยทำเพราะถ้าทำเพียงคนในครอบครัวคงจะไม่ไหว การระวานในขณะนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าพูดว่าจะ ระวานแล้วจะต้องมาช่วยทุกคน ในสมัยนี้ก็มีความเปลี่ยนแปลงคือเริ่มมีการนำเอาเครื่องมือมาแปรรูปไม้ บ้าง เช่น การผ่าไม้ การทำเสาเป็นหลายๆเหลี่ยม การเจาะร่องไม้เพื่อจะยึดให้ติดดิน เมื่อถามพ่อใหญ่ จันทรโทว่าเครื่องมือเอามาจากไหน ท่านก็กล่าวว่าได้มาจากคนที่ไปทำงานที่เขาสูงมา เมื่อกลับมาจากการไปทำงานที่เขาสูงก็นำเครื่องมือติดมาด้วยหรือไม่ก็นำเอาประสบการณ์ที่ได้มาใช้ทำเองบ้าง ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2503 พ่อใหญ่บอกว่าได้มีการนำเอาสังกะสีมามุงหลังคาเป็นครั้งแรก โดยนำไปมุง ศาลาโรงธรรม หรือภาษาพื้นบ้านเรียกว่า “มุงหัวแจก” แต่สมัยนี้ก็ยังมีการระวานกันอยู่ยังมีการจ้าง แรงงานเพิ่มคือพวก “แกว”(เวียดนามอพยพ) ซึ่งมีเครื่องมือเครื่องมือนำมาสร้างบ้านโดยเฉพาะ พออย่างเข้า มาปีพ.ศ.2511-2512 พ่อใหญ่บอกว่าในช่วงนี้ได้มีการนำเครื่องมือสมัยใหม่เข้ามาทำการแปรรูปไม้แล้ว เช่น ขวาน เลื่อย ซึ่งท่านพ่อใหญ่บอกว่าในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงของการสร้างบ้านไปอย่างรวดเร็ว ไม้ที่จะนำมาสร้างบ้านจะติดมาทำการแปรรูปเป็นตัวก่อนโดยให้ความยาวของไม้ตามต้องการของเจ้า บ้านที่จะให้ภูขนาดไหน ในช่วงนี้มีการสร้างบ้านแบบสองชั้น ไม้ผ่าทำเป็นแผ่นไม้พื้นก็ทำเป็นแผ่นมุง สังกะสียึดด้วยตะปู มีความเป็นทรงไทยมากขึ้น เพราะช่วงนี้ได้รับอิทธิพลการสร้างบ้านจากพวก เวียดนามอพยพ ซึ่งการสร้างบ้านมีการจ้างแกวเฉพาะผู้ที่มีเงินเท่านั้นคนไหนไม่มีเงินก็ระวานกันเอา หลังจากนั้นมาประมาณปี พ.ศ. 2524 เป็นช่วงเดียวกันกับการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า การสร้างบ้านก็ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น เพราะช่วงนี้ชาวบ้านเริ่มมีรายได้จากการไปเป็นลูกจ้างของการสร้างอ่าง เก็บน้ำห้วยวังต้า การสร้างบ้านในช่วงนี้ก็เริ่มมีการนำเอาเหล็กและอิฐมาเป็นส่วนประกอบของการสร้าง บ้านมากขึ้น สิ่งที่เปลี่ยนไปที่มองเห็นได้ชัดเจนก็คือ การสร้างบ้านด้วยเสาปูนซีเมนต์ต่อท่อนบนด้วยเสา ไม้ ซึ่งแต่ก่อนใช้เสาไม้ยาวจากพื้นล่างจนถึงส่วนบนของหลังคาบ้านเลยบ้านเรือนก็จะเปลี่ยนแปลงจาก ทรงเล่าและบันไดขั้นตรงส่วนใดส่วนหนึ่งของตัวบ้านชั้นบนก็จะมีส่วนประกอบเป็นไม้เป็นส่วนใหญ่ ชั้น ล่างก็จะก่อด้วยอิฐและปูน ส่วนการก่อสร้างบ้านก็จะจ้างช่างไม้มารับเหมาก่อสร้างเลย ส่วนใหญ่จะเหมา หันเป็นช่วงๆ ก่อนถ้าใครมีเงินมากก็จะเหมาทำทั้งหลังเลย ซึ่งราคการรับเหมาก็ขึ้นอยู่กับเจ้าของบ้าน และช่างไม้ตามที่ได้ตกลงกัน ต่อจากนั้นมาการสร้างบ้านก็จะเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยๆ ตามยุคตามสมัยแต่ สิ่งสำคัญของการเปลี่ยนแปลงก็คือ ทุนทรัพย์ที่จำนำมาสร้างบ้านนั่นเองและอีกอย่างก็คือ การที่ชาวบ้าน ได้เป็นแรงงานในต่างจังหวัดหรือในเมืองใหญ่ๆ ได้เห็นรูปแบบการสร้างบ้านแบบใหม่ๆ ก็นำมาเป็น รูปแบบในภูมิลำเนาของตัวเอง ฉะนั้นรูปแบบการสร้างบ้านในปัจจุบันจึงมีรูปแบบใหม่ๆ เข้ามา เปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำ ดังจะเห็นได้ทุกวันนี้

แต่ในปัจจุบันมีสิ่งหนึ่งที่สำคัญได้หายไปจากประเพณีของชาวบ้านโนนอุดม ก็คือ ประเพณีการ ระวาน ซึ่งในปัจจุบันลูกหลานแทบจะไม่รู้จักเลยว่าการระวานนั้นเป็นอย่างไร สำคัญไฉน มีผลต่อ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างไร ยากที่จะเปรียบเทียบกับสังคมของชาวบ้านในปัจจุบัน

2. ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงหมู่บ้านโนนอุดม ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน พ.ศ. 2490 - 2554

เป็นดงเป็นป่ามีอาหารอุดมสมบูรณ์คนพึ่งพาป่าเป็นแหล่งหาอาหารและที่อยู่อาศัยเริ่มแรกมีครัวเรือนอยู่อาศัย 100 ครัวเรือน อาศัยในหมู่บ้านและต่อมามีการขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆแบบเครือญาติ นอกจากนี้ยังมีการอพยพประชากรจากต่างถิ่นมาทำไร่และอยู่อาศัยเรื่อยมา

พ.ศ.2490 เป็นสมัยของนายสังข์ รัตนะ เป็นผู้ใหญ่บ้าน สภาพของป่าไม้อุดมสมบูรณ์มากและน้ำท่าก็อุดมสมบูรณ์ (ฝนตกตามฤดูกาล) มีพื้นที่ทำการเกษตรจำนวนน้อยอีกทั้งยังใช้แรงงาน คน วัว ควายในการทำการเกษตรส่วนการทำมาหากินนั้นก็หากินเองตามธรรมชาติ เศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังไม่มี การซื้อขายจะมีแต่การแลกเปลี่ยนและแบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันด้านวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็จะเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พ.ศ. 2500 ป่าไม้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นแต่ยังไม่มากพอการเกษตรจะอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติในการทำการเกษตรโดยทำนาเพียงครั้งเดียว การทำการเกษตรก็ยังคงใช้แรงงานคน วัว ควาย เหมือนเดิมโดยยังไม่มีเครื่องจักร

พ.ศ. 2510 นายสัมฤทธิ์ มาตราช เป็นผู้นำเอารถยนต์คันแรกเข้ามาสู่บ้านโนนอุดมและมีการบุกรุกป่าไม้มากขึ้น อีกทั้งยังมีเครื่องจักรและใช้แรงงานคน วัว ควายเข้ามาช่วยในการทำการเกษตร มีการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรมากขึ้น สมาชิกในครอบครัวก็เริ่มมีการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองหลวง หลังจากนั้นชาวบ้านก็เริ่มรู้จักปลูก ปลูก กล้วย ฝรั่ง เพื่อนำมาเป็นแปรรูปให้เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน อีกทั้งยังเป็นช่วงเสียงปืนแตกโดยมีคอมมิวนิสต์เข้ามาบอบช้ำชาวบ้าน

พ.ศ.2520 เป็นการเริ่มต้นจุดเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในปีพ.ศ.2526มีการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น พอปี พ.ศ. 2524 – พ.ศ.2525 ก็มีการสร้างฝายห้วยวังต้าเพื่อเก็บกักน้ำเพื่อทำการเกษตร เนื่องจากชาวบ้านได้ทำการขยายพื้นที่นาที่มีการจ้างแรงงานจากญาติโยมเดินทางมาตามที่มีคนนำเข้ามาเป็นครั้งแรก แล้วก็ยังมีการซื้อขายมากขึ้นและมีการตั้งสหกรณ์ขึ้นเป็นแห่งแรกภายในหมู่บ้าน และสิ่งที่น่ายินดีมากกว่านั้นคือมีไฟฟ้าเข้ามาในหมู่บ้านเกิดมีรายได้สู่ครอบครัวทำให้มีการส่งลูกหลานไปเล่าเรียน

พ.ศ. 2530 พื้นที่ป่าไม้เริ่มเป็นป่าเสื่อมโทรมกลายเป็นพื้นที่ทางการเกษตรให้กับชาวบ้านเพิ่มมากยิ่งขึ้น สืบเนื่องมาจากการทำการเกษตรโดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้าและน้ำตามธรรมชาติ เป็นบางส่วน ในการทำนาส่วนใหญ่แล้วจะใช้รถไถนาเดินตามและใช้แรงงานควายน้อยลงจนเหลือแค่ 10 เปอร์เซ็นต์ ชาวบ้านมีการซื้อขายกันมากขึ้นและหากินตามธรรมชาติกันน้อยลง ส่วนการเกษตรที่ชาวบ้านทำการเพาะปลูกกันคือปลูกข้าว แตงโมขายเมล็ด มะเขือเทศขายเมล็ดเช่นกันโดยขายให้บริษัทเอกชนเพราะมีราคาสูง ส่วนทางด้านเศรษฐกิจนั้นมีพ่อค้าคนกลางเข้ามามีบทบาทในการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรมากยิ่งขึ้น

พ.ศ. 2540 ป่าไม้กลายเป็นแปลงการเกษตรถึง 80 เปอร์เซ็นต์ทำให้น้ำที่ใช้ในการเกษตรนั้นเริ่มไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกจึงทำให้เกิดปัญหาแย่งน้ำกันเกิดขึ้นเป็นอย่างมาก ส่วนการดำรงชีวิตในชุมชนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปมีการทำเกษตรเพื่อจำหน่ายเป็นส่วนมากเกิดจากภูมิหนี้สินจนกลายเป็น

หนี้สินมาก ในการกู้แต่ละครั้งนั้นชาวบ้านกู้เพื่อความอยู่รอด ด้านวัฒนธรรมนั้นก็มีการเลียนแบบสังคมในเมืองโดยอาศัยอยู่ใครอยู่ในไม่สนใจซึ่งกันอีกต่อไป

พ.ศ. 2550 – 2554 ป่าไม้มีลดน้อยลงส่วนมากจะกลายเป็นพื้นที่ทางการเกษตรและสร้างปัญหาให้แก่ชาวบ้านในการแย่งพื้นที่การเพาะปลูกซึ่งกันและกันอีกทั้งยังมีส่วนทำให้เกิดปัญหาแย่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรส่งผลทำให้น้ำในอ่างเก็บน้ำมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกร อีกทั้งการเพาะปลูกพืชก็เริ่มมีปัญหาเรื่องศัตรูพืชอย่างมากมายส่งผลให้มีการใช้ยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านก็หันมาทำการเกษตรเพื่อจำหน่าย เกษตรกรมีหนี้สินมากมายจากการกู้ยืมเงินจาก ธ.ก.ส. มาลงทุนและซื้อความสะดวกรสบายให้กับครอบครัวส่งผลให้การดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยอยู่แบบเห็นแก่ตัวมากขึ้น

สถานการณ์ภายในประเทศและต่างประเทศที่เกิดขึ้น

เหตุการณ์ภายในประเทศ

พ.ศ. 2490 ไทยเป็นองค์การอาหารโลก (WHO)

พ.ศ. 2491 น้ำมันสำปะหลังเข้ามาปลูกในประเทศ

พ.ศ. 2509 กำเนิด ธ.ก.ส. เป็นครั้งแรก

พ.ศ. 2504 – 2509 แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ส่งเสริมการปลูกอ้อย มัน ประเทศไทยมุ่งเป็นประเทศอุตสาหกรรมในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

พ.ศ. 2512 เปิดอุตสาหกรรมยานยนต์

พ.ศ. 2516 นักศึกษาเรียกร้องประชาธิปไตยและเข้าป่าเป็นคอมมิวนิสต์

พ.ศ. 2510 เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2-3

พ.ศ. 2515 มีการสร้างโรงงานปุ๋ยเคมีคนชนบทมุ่งเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม ในสมัย นายคึกฤทธิ์ ปราโมทย์ มีการขยายพันธุ์ข้าว กข6

พ.ศ. 2526 เปิดสัมปทานป่าไม้ กำเนิด BOI ยกเว้นภาษีนำเข้าอุตสาหกรรม เช่น เครื่องจักร ในสมัยของนายเกรียงศักดิ์ ชมนันท์

พ.ศ. 2535 จัดตั้ง สปก. สมัยนายอนันต์ เปิดเสรีทางการเงินสมัยนายชวน หลีกภัย ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 4 – 7 กำเนิดโครงการอีสานเขียว รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ได้เปิดโครงการเสรีทางการเงิน (BIBF)

พ.ศ. 2540 เกิดวิกฤติต้มยำกุ้ง (ฟองสบู่แตก) ใช้แผนพัฒนาฉบับที่ 8-10 เกิดเหตุการณ์คนตกงานบริษัทปลดคนงานอย่างมากมาย

พ.ศ. 2544 บริษัท ปตท. เข้าตลาดหุ้นไทยเป็นครั้งแรกในยุคนายทักษิณ ชินวัตร มีการลดค่าเงินบาทจาก 25 บาทเป็นค่าเงินบาทลอยตัวจนกลายเป็น 45 บาทต่อดอลลาร์ มีการกู้เงินจาก IMF

พ.ศ. 2549 เกิดการปฏิวัติของทหาร

พ.ศ. 2553 ใช้แผนพัฒนาฉบับที่ 11 เก็บรายได้จากภาษีแพง หารายได้จากการส่งออกมากขึ้น น้ำมันแพงเกิดภาวะสังคมแตกแยกโดยปัญหามาจากนักการเมืองแย่งผลประโยชน์กัน

เหตุการณ์ต่างประเทศ

พ.ศ. 24498 อเมริกาสร้างถนนมิตรภาพ

พ.ศ. 2503 องค์การอาหารโลกให้ไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารโลก

พ.ศ. 2513-2518 เกิดสงครามเวียดนามในสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร

พ.ศ. 2529 เปิดเสรีทางการเงิน (G2ATS) ในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์

พ.ศ. 2542 ยุคโลกาภิวัตน์

พ.ศ. 2550 – 2553 เกิดวิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ในสหรัฐอเมริกา

การบริหารจัดการน้ำ ตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน

ประวัติการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

ตามหลักฐานคำบอกกล่าวของผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่า ได้มีแนวความคิดการสร้างมาจากการที่ นายสังข์ รัตนะ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ทำการกั้นฝายวังตอ (กกสะเตา) เพื่อผันน้ำเข้าสู่แปลงการเกษตร และเก็บกักน้ำไว้ให้สัตว์เลี้ยงในหน้าแล้ง จึงมีการริเริ่มที่จะทำการกั้นฝาย “โหลง” หรือที่เรียกว่า “ฝายใหญ่” ราวปี พ.ศ. 2490 นายสังข์ รัตนะ ผู้ใหญ่บ้านได้เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อขอคำชี้แนะจากชาวบ้านในเรื่องตำแหน่งในการกั้นฝายและงบประมาณและมีมติว่าจะกั้นฝายตรงนาของนายทิศบุญตา รัตนะ และงบประมาณนั้นก็ให้เก็บจากชาวบ้านรายละ 300 บาท ถ้าใครจ่ายเงิน 300 บาท แล้วก็จะจัดสรรที่ดินให้เป็นการตอบแทน ซึ่งก็ได้มาจำนวนหนึ่ง แต่เมื่อจะทำการก่อสร้างก็มีชาวบ้านไร่เข้ามาคัดค้าน เพราะเหตุผลที่ว่าเมื่อทำการกั้นแล้วจะทำให้น้ำท่วมนาของเขา เพราะอยู่เหนือฝาย และเนื่องด้วยชาวบ้านไร่ได้รับอิทธิพลหนุนหลังจากกำนันบรรหาร จึงทำให้โครงการกั้นฝายชะงักลงไประยะหนึ่ง แต่นายสังข์ รัตนะ และชาวบ้านก็ประชุมปรึกษากันอยู่เป็นระจำเพื่อหาทางออก และได้ข้อสรุปว่าให้นายสังข์ รัตนะ ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านไปทำความสนิทสนมและผูกเสี่ยวกับนายเพิ่ม ไม่ทราบนามสกุลซึ่งเป็นหัวหน้าป่าไม้ อำเภอพรรณานิคม ในขณะนั้นและก็มีอิทธิพลต่อกำนันและผู้ใหญ่บ้านพอสมควร เมื่อนายสังข์ รัตนะ ผูกเสี่ยวกับนายเพิ่มเสร็จแล้วนายสังข์ก็ให้นายเพิ่มไปเจรจากับกำนันบรรหาร ซึ่งก็เป็นผลสำเร็จและได้ดำเนินการกั้นฝายในปลายปี พ.ศ. 2490

ในการกั้นฝายนั้นได้มีการระดมชาวบ้านและได้ว่าจ้างแกวหรือพวกเวียดนามอพยพมาทำการกั้นด้วยโดยจ้างในราคาหลาละ 35 สตางค์ ใช้ระยะเวลาสร้างฝายวังถ้ำอยู่ 4 เดือนก็เสร็จได้รับคำบอกเล่าจาก นายจันทร์โท ทิพชาติ ว่าเมื่อสร้างฝายกั้นน้ำห้วยวังถ้ำเสร็จแล้ว มีขนาดเล็กมากทำนบกว้างสันคันดินนั้นเล็กมากจนคนเดินผ่านไม่ได้กว้างประมาณ 15 เซนติเมตร สูงประมาณ 20 เมตร ยาวประมาณ 80 เมตร โดยก่อสร้างให้สูงเท่ากับหน้าผาฝั่งทางทิศตะวันออกและให้ใช้หน้าผาเป็นทิศตะวันออกนั้นเป็นฝายน้ำล้น(สปริงเวย์) ฝายกั้นน้ำห้วยวังถ้ำสร้างเสร็จอยู่ได้ประมาณสามเดือนกว่า ๆ พอเดือนสิงหาคมในปีเดียวกันเมื่อฝนตกลงมามากทำให้ฝายกั้นน้ำรับปริมาณน้ำไม่ไหวก็ทำให้ฝายแตกและจากนั้นมาหลายสิบปีก็ไม่ได้ทำอะไรอีกเลย อาจจะเนื่องด้วยงบประมาณหรืออะไรก็ไม่ทราบเหตุผลซึ่งนายสังข์ รัตนะ ก็ได้เสนอโครงการไปยังภาครัฐแต่ก็ไม่มีคำตอบใด ๆ เลย แต่ก็ได้เสนอโครงการอยู่เรื่อย ๆ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 ในสมัยของนายเทพ กางทอง ผู้ใหญ่บ้าน นายทองม้วน สุราราช ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายสีทอง กางทอง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ก็ได้เสนอโครงการไปยังนายอำเภออีกครั้งในขณะนั้นคือ นายวิสิทธิ์ วรรณศิริ เป็นนายอำเภอ ซึ่งนายวิสิทธิ์ วรรณศิริ ก็ได้เรียกทั้งสามคนเข้าไปหาเพื่อจะดำเนินการอย่างไรต่อไป ก็ได้ข้อสรุปว่าจะต้องทำเป็นหนังสือถวายฎีกาต่อในหลวง และได้ร่างเป็นหนังสือฎีกาขึ้น เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2523 ก็ได้ไปยื่นฎีกาที่อ่างเก็บน้ำห้วยหินลาด โดยมีคณะผู้เข้า ยื่นฎีกาดังนี้

1. นายเทพ	กางทอง	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายทองม้วน	สุราราช	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
3. นายสีทอง	กางทอง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
4. นายจันทร์โท	ทิพชาติ	ผู้ทรงคุณวุฒิ
5. นายสัมมา	รัตน์ะ	กรรมการหมู่บ้าน
6. นายสน	บิตร	กรรมการหมู่บ้าน

เมื่อยื่นหนังสือฎีกาแล้วในเดือนเดียวกันคือ วันที่ 19 พฤศจิกายน 2523 ในหลวงได้เสด็จมาทอดพระเนตรตรงที่จะก่อสร้าง และทรงมีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ต่อมาปี 2524 ในสมัยของนายทองม้วน สุราราช เป็นผู้ใหญ่บ้านก็ได้ดำเนินการก่อสร้างขึ้น โดยการควบคุมของกรมชลประทานใช้งบประมาณ 7,562,000 บาท ทำเป็นทำนบกินยาว 780 เมตร กว้าง 5 เมตร สูง 10.6 เมตร อาคารระบายน้ำสันยาว 22 เมตร กว้าง 5 เมตร และสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2525 ซึ่งมีความจุของน้ำได้ 3.1 ล้าน ลบ.ม. และใช้ประโยชน์ทางพื้นที่ทางการเกษตรได้ 3,000 ไร่

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตำบลไร่ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล

ความเป็นมา

ตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริ ให้กรมชลประทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ อำเภอมะนัง จังหวัดสตูล เพื่อช่วยเหลือการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภค สำหรับราษฎรหมู่บ้านโนนอุดมและบริเวณใกล้เคียง เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2522 นั้น

กรมชลประทาน ได้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำขึ้นที่บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอมะนัง ในปี พ.ศ. 2524 และสร้างเสร็จในปีเดียวกัน ลักษณะเป็นทำนบกินสูง 12.50 เมตร ยาว 780 เมตร ตัวอ่างจุน้ำได้ 3 ล้านลูกบาศก์เมตร พร้อมระบบส่งน้ำ

เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี บริษัทชูติโม คอร์ปอเรชั่น ร่วมกับ บริษัทนิปอน สตีล เมททอล โปรดักส์ แห่งประเทศญี่ปุ่น ได้น้อมเกล้าถวายฯ คลองส่งน้ำโลหะสำเร็จรูป ความยาว 1,500 เมตร มูลค่า 5 ล้านบาทแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้กับโครงการชลประทานตามพระราชดำริ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2524

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมชลประทานนำคลองส่งน้ำโลหะ สำเร็จรูปนี้ ใช้กับโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ซึ่งเป็นโครงการแรกในประเทศไทย คลองส่ง

น้ำโลหะนี้ทำด้วยเหล็กอาบสังกะสีเพื่อป้องกันสนิม เป็นแผ่นลอนลูกฟูกรูปตัวยูหนา 3.2 มิลลิเมตร สามารถส่งน้ำได้สูงสุดประมาณ 1.8 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที

ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการนี้ สามารถส่งน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกได้ ประมาณ 5,000 ไร่ และเพื่อการอุปโภคบริโภคของราษฎรในหมู่บ้านโนนอุดม และบริเวณใกล้เคียงได้ตลอดปี

รายละเอียดโครงการ

ที่ตั้ง บ้านโนนอุดม ตำบลไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

หมายเลขแผนที่ มาตราส่วน 1: 50,000 พิกัด 48 QUE 793-081 ระบาย 5743 I

ลักษณะอุตุวิทยวิทยา	พื้นที่รับน้ำฝนเหนือที่ตั้งเขื่อน	7.50	กม. ²
	ปริมาณฝนเฉลี่ยปีละ	1,520	มม.
เขื่อน	ปริมาณน้ำไหลลงอ่างเก็บน้ำเฉลี่ยปีละ	3.42	ล้าน ม. ³
	พื้นที่ผิวน้ำที่ระดับเก็บกัก		0.96 กม. ²
เขื่อน	พื้นที่ผิวน้ำที่ระดับสูงสุด	0.96	กม. ²
	เขื่อนประเภทเขื่อนดิน		
เขื่อน	สูง	10.5	ม.
	ยาว	780.00	ม.
เขื่อน	สันเขื่อนกว้าง	5.00	ม.
	ฐานเขื่อนกว้างที่ระดับท้องน้ำ	70.0	ม.
เขื่อน	ระดับสันเขื่อน	+ 102.500	ม.
	ระดับน้ำสูงสุด	+ 101.000	ม.
เขื่อน	ระดับเก็บกัก	+ 100.500	ม.
	ระดับน้ำต่ำสุด	+ 97.200	ม.
เขื่อน	ปริมาตรน้ำที่ระดับสูงสุด	3.650	ล้าน ม. ³
	ปริมาตรน้ำที่ระดับเก็บกัก	3.610	ล้าน ม. ³
เขื่อน	ปริมาตรน้ำที่ระดับต่ำสุด	0.750	ล้าน ม. ³
	เริ่มสร้างปี 2524 สร้างเสร็จปี 2525 ราคาค่าก่อสร้าง 7,562,000.- บาท		

อาคารประกอบอาคารระบายน้ำล้น

อาคารประกอบอาคารระบายน้ำล้น	ประเภท	Chute	
	กว้าง	9.00	ม.
อาคารประกอบอาคารระบายน้ำล้น	จำนวนช่องระบายน้ำ	2	ช่อง
	ท่อส่งน้ำเข้าคลองสายใหญ่ฝั่งซ้าย	เส้นผ่าศูนย์กลางท่อ	0.40 ม.
อาคารประกอบอาคารระบายน้ำล้น	จำนวน	1	แถว
	ความยาวท่อลอดตัวเขื่อน	45.00	ม.
อาคารประกอบอาคารระบายน้ำล้น	ระบายน้ำสูงสุด	0.70	ม. ³ ต่อวินาที

ระบบส่งน้ำและระบายน้ำ

ประกอบด้วยคลองส่งน้ำ จำนวน 3 สาย รวมความยาวประมาณ 4.008 กิโลเมตร สามารถส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกได้ประมาณ 3,100 ไร่ ดังนี้

คลองส่งน้ำ	ความยาว(ม)
LMC	1,733
1L-LMC	900
1R-LMC	1,375

ทีมวิจัยมีการวางแผนการเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ดังนี้

1.อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

สถานการณ์ในปัจจุบัน

- 1.1 ในปัจจุบันอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำมีความจุของน้ำ 3.1 ล้านลูกบาศก์เมตร
- 1.2 ความจุของปริมาณน้ำ ในปัจจุบัน วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2554 มีปริมาณน้ำ 1.069 ลบ.ม³. คิดเป็น 34%
- 1.3 สถานภาพน้ำในปัจจุบัน
- 1.4 ได้รับน้ำจากปริมาณน้ำฝนน้ำซับบางส่วน และปริมาณน้ำฝนที่ไหลลงมาจากเทือกเขาภูพาน
- 1.5 ลักษณะเป็นอ่างดิน กั้นลำห้วยยาง
- 1.6 ความยาวของคันดิน 780 เมตร ความสูง 10.6 เมตร กว้าง 5 เมตร
- 1.7 มีประตูระบายน้ำออกจากคันดิน 4 แห่ง ซึ่งแบ่งได้ดังนี้
 - ประตูระบายน้ำที่มีความกว้างของท่อระบาย 60 เซนติเมตร 2 แห่ง
 - ประตูระบายน้ำที่มีความกว้างของท่อระบาย 30 เซนติเมตร 2 แห่ง
- 1.8 สปริงเก็บระบายน้ำเมื่อเต็มความจุของอ่างเป็นระบบปากเปิด
- 1.9 ในสถานการณ์ปัจจุบันมีความตื้นเขินพอสมควรเนื่องจากมีตะกอนจากภูเขาที่ไหลลงมากับน้ำเกิดการทับถมมาหลายปี และต้งวัชพืชที่สะสมมานานเช่น จอก แหน และต้นไม้ล้มลุกที่ขึ้นอยู่รอบอ่าง

การจัดการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- 2.1 จัดตั้งคณะกรรมการบริหารน้ำ เพื่อให้มีการใช้น้ำอย่างมีคุณภาพ และมีการพัฒนาอ่างเก็บน้ำ คัน ดิน คลองส่งน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

- 2.2 จัดตั้งคณะกรรมการการดูแล แหล่งน้ำ เช่น ในเรื่องการประมงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำการรับสัตว์น้ำ ให้เป็นไปตาม พระราชบัญญัติของกรมประมง และการปล่อยพันธุ์ปลาของแต่ละปี
- 2.3 จัดแนวเขต อนุรักษ์สัตว์น้ำบางส่วน โดยให้เป็นเขตห้ามรับสัตว์น้ำตลอดปี
- 2.4 จัดแผนงานในการใช้น้ำของกลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำ ในรอบและในรอบปีรวมทั้งแผนงานในการพัฒนาในแต่ละปี

ระบบโครงสร้างของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- 1.1 เป็นอ่างตามพระราชดำริ
- 1.2 โดยการควบคุมและดูแลของ กรมชลประทานร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านโนนอุดม
- 1.3 มีคณะกรรมการบริหารน้ำจัดระบบใช้น้ำและการบริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- 4.1 ปัญหาเรื่องของวัชพืช ในอ่างเก็บน้ำมาก เกิดเน่าเปื่อยและเกิดการหมักหมมทำให้เกิดมลพิษทางน้ำซึ่งมีผลต่อสัตว์น้ำ
- 4.2. เกิดปัญหาเรื่องการกัดเซาะของหน้าดินจากภูเขาไหลลงสู่อ่างทำให้เกิดการตื้นเขินและมีผลต่อความจุน้ำของอ่างเก็บน้ำทำให้ปริมาณน้ำน้อยลง
- 4.3. เกิดปัญหาเรื่องยาฆ่าแมลงและสารตกค้าง ซึ่งเกิดจากกลุ่มเกษตรกรบางส่วนได้อาศัยพื้นที่รอบ ๆ อ่างทำการเกษตรและได้ใช้ยาฆ่าแมลงเป็นจำนวนมากและกระทำติดต่อกันมาหลายปี
- 4.4. ปัญหาเรื่องการตัดไม้ทำลายป่าเหนืออ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นต้นน้ำ
- 4.5. ปัญหาเรื่องการบุกรุกพื้นที่รอบ ๆ อ่างเก็บน้ำเพื่อทำการเกษตรและการซื้อขายของนายทุน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ของชาวบ้านที่ยากต่อการแก้ไข
- 4.6. ปัญหาเรื่องการลักลอบทำการประมงโดยผิดกฎหมายและการละเมิดต่อข้อบังคับที่กลุ่มสมาชิก ผู้ใช้น้ำได้กำหนดขึ้นมาใช้

ผลของการจัดการ

ผลดี

1. เป็นแหล่งเก็บกักน้ำไว้ใช้และส่งเสริมการทำการเกษตรของกลุ่มผู้ใช้น้ำได้เป็นอย่างดี
2. เป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชนเพื่อประหยัดรายจ่ายของชุมชนในเรื่องปากท้องได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสร้างอาชีพในด้านการประมงของชุมชนในการหารายได้จากการขายสัตว์น้ำ
3. เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำ
4. เป็นแหล่งสนับสนุนการทำการเกษตรของชุมชนทั้งในฤดูฝนและในการเพาะปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวข้าวหรือฤดูแล้ง
5. เป็นแหล่งสนับสนุนระบบประปาของหมู่บ้าน

ผลเสีย

1. สูญเสียสภาพแวดล้อมไปเป็นจำนวนมากจากการสร้างอ่างเก็บน้ำ
2. เมื่อสร้างอ่างเก็บน้ำเสร็จทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำและพื้นที่ป่าไม้ในส่วนที่รับน้ำจากคลองส่งน้ำได้ ซึ่งก็เป็นพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากที่ถูกทำลายลงไปเพื่อทำการเกษตรของชุมชน
3. เมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำและป่าไม้เหนือต้นน้ำทำให้น้ำดินเกิดการกัดเซาะและป่าไม้ถูกทำลายเป็นป่าเสื่อมโทรม
4. เมื่อมีการทำการเกษตรรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำก็ทำให้มีการใช้ยาฆ่าแมลงเกิดขึ้น ทำให้มีสารพิษสะสมในอ่างเก็บน้ำ
5. ทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างชุมชนและผู้ที่มาครอบครองพื้นที่รอบ ๆ อ่างเก็บน้ำอย่างรุนแรง

2.พื้นที่การเกษตร

สถานการณ์ในปัจจุบัน

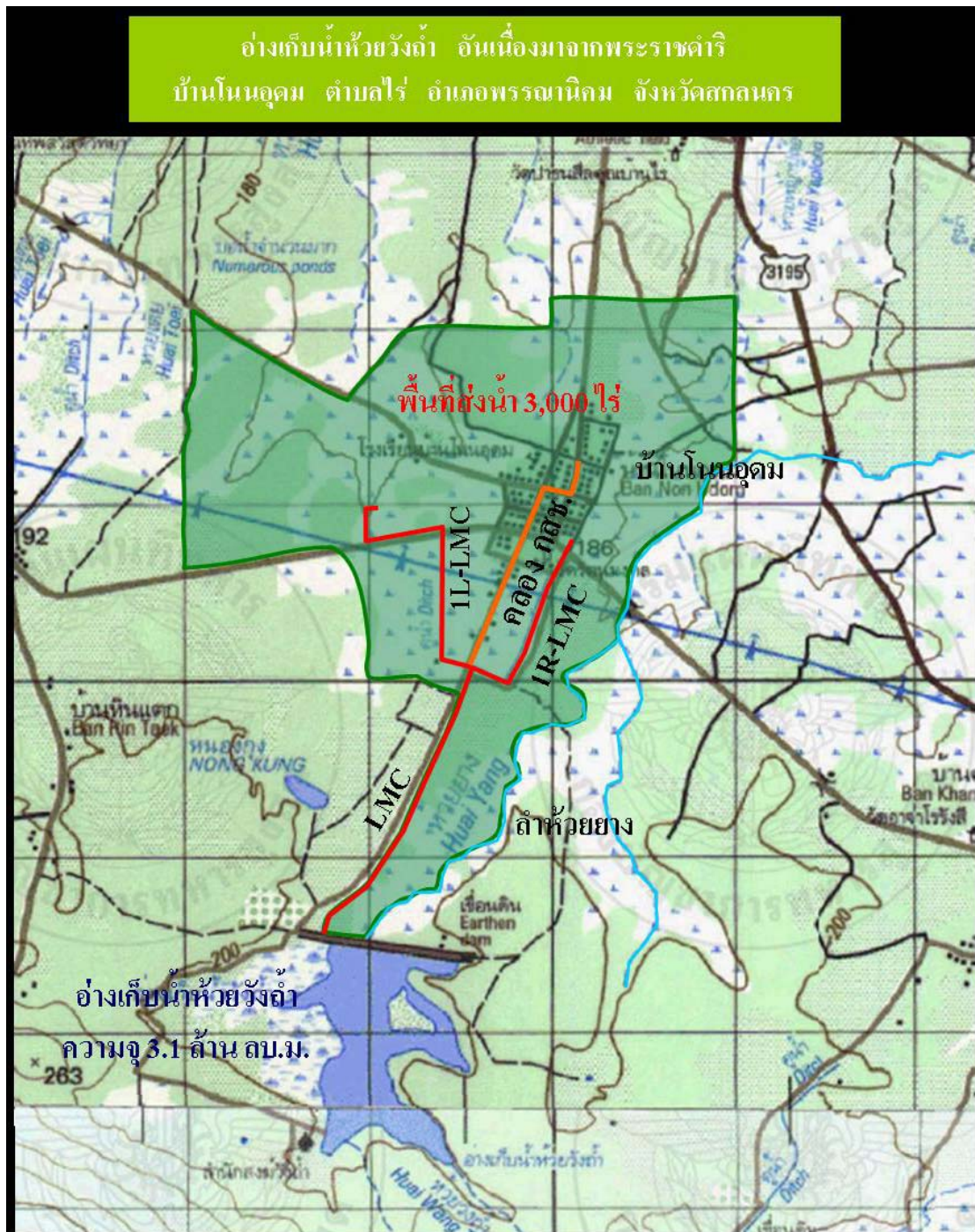
- 1.1. พื้นที่ทางการเกษตรเป็นพื้นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตามสภาพภูมิประเทศเดิมและถูกปรับสภาพบางส่วน ในพื้นที่ที่ครอบครองของเกษตรกร ซึ่งเปลี่ยนไปตามต้นทุน
- 1.2. มีการขยายพื้นที่ทางเกษตรออกไปเป็นจำนวนมากตามการขยายแผนงานของระบบการส่งน้ำ
- 1.3. มีการเปลี่ยนมือของผู้ถือครองพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะผู้มีทุนมากก็จะถือครองมาก
- 1.4. เกษตรกรถือครองพื้นที่ทางการเกษตรน้อยลงเนื่องจากการแบ่งปันระหว่างเครือญาติและการซื้อขาย
- 1.5. ทำให้ราคาที่ดินมีราคาแพงขึ้นจากเดิมหลายเท่า
- 1.6. ทำให้ที่ดินตกอยู่ในการครอบครองของผู้มีทุนมาก

การจัดการพื้นที่การเกษตร

- 2.1 มีการปรับสภาพพื้นที่ทางการเกษตรในส่วนที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ให้ราบเรียบเท่ากันของเกษตรกรเป็นจำนวนมากเพื่อต่อการเพาะปลูกและการส่งน้ำ
- 2.2 มีการจัดสรรที่ดินจากแปลงใหญ่มาเป็นแปลงย่อยตามจำนวนสมาชิกในครอบครัวอย่างเป็นระเบียบ
- 2.3 มีการวางแผนเขตพื้นที่ของแต่ละคนไว้อย่างชัดเจน
- 2.4 มีการถือสิทธิ์ในการครอบครองอย่างเปิดเผย เช่น นส3ก สค1 และ ส.ป.ก. อย่างถูกต้องตามกฎหมาย
- 2.5 พื้นที่ทางการเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเรื่องการถือครองการปรับสภาพพื้นที่

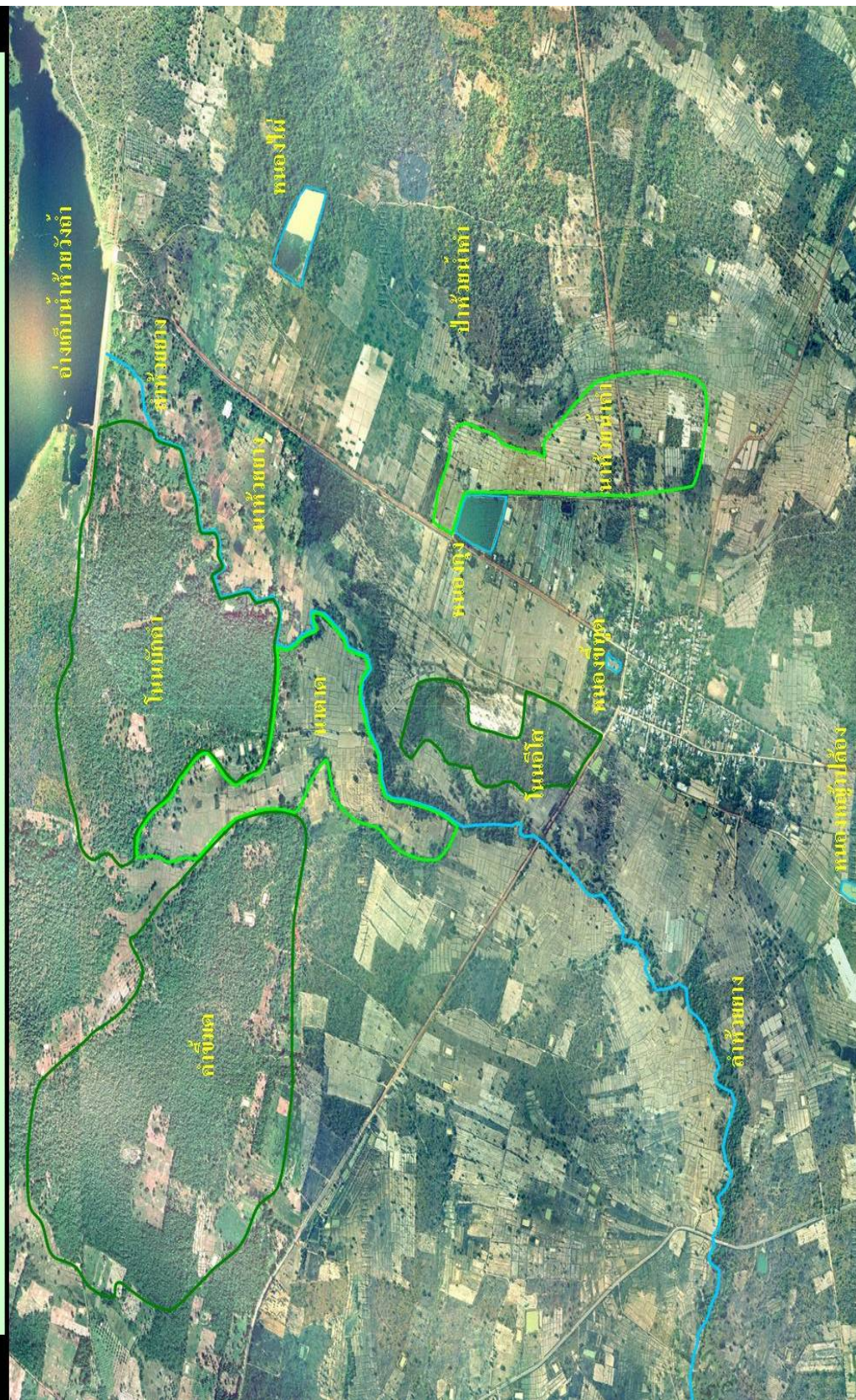
ระบบโครงสร้างของพื้นที่ทางการเกษตร

- 3.1 เป็นพื้นที่ สปก. นส3ก สด1 และเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารถือสิทธิ์ในการครอบครอง
- 3.2 พื้นที่ทางการเกษตรส่วนใหญ่จะขยายไปตามระบบโครงสร้างของคลองส่งน้ำ
- 3.3 มีการจัดทำถนนเข้าสู่พื้นที่ทางการเกษตรอย่างเป็นระบบโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นหน่วยงาน สปก. เป็นส่วนใหญ่
- 3.4 ใช้เอกสารสิทธิ์ในการครอบครองไปเปลี่ยนเป็นทุนได้ตามหน่วยงานรัฐ

ภาพที่ 4 - 1

แผนที่แสดงจุดที่สำคัญ อ่างเก็บน้ำห้วยวังคำ บ้านโนนอุดม ตำบลไผ่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 4 - 2

สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของปัญหาต่าง ๆ ของพื้นที่ทางการเกษตร

- 4.1. ปัญหาเรื่องที่ทำกินไม่เพียงพอต่อการเพิ่มของประชากร
- 4.2. มีปัญหาเรื่องการถือสิทธิ์ครอบครอง
- 4.3. เกิดปัญหาเรื่องการซื้อขายและแบ่งปัน
- 4.4. มีการลักลอบเคลื่อนย้ายดินจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งไม่เป็นไปตามข้อบัญญัติ
- 4.5. ปัญหาเรื่องเขตแดนที่อยู่ติดกัน
- 4.6. ปัญหาเรื่องการจัดสรรน้ำเข้าสู่แปลงการเกษตร

ผลของการจัดการพื้นที่ทางการเกษตร

ผลดี

1. พื้นที่ทางการเกษตร มีความเป็นสัดส่วน
2. ทำให้ การส่งน้ำของระบบชลประทาน ได้ดีขึ้นและทั่วถึง
3. ทำให้เกษตรกร มองเห็นความสำคัญของพื้นที่การเกษตรมากขึ้น
4. ลดอัตราการซื้อขายที่ดิน ของการเกษตรได้มากขึ้น
5. เกษตรกร ใช้พื้นที่การเกษตรของตัวเอง ได้ประโยชน์มากกว่าเดิม

ผลเสีย

1. ผลของการจัดการทำให้สูญเสียค่าใช้จ่ายมาก
2. ทำให้พื้นที่ทางการเกษตรมีราคาสูง
3. ทำให้นายทุนเกิดความต้องการในการครอบครองสูงขึ้นเพื่อเก็งกำไร
4. สภาพแวดล้อมแบบเดิม ๆ หายไปกับการเปลี่ยนแปลง

3.พืชที่ปลูก

สถานการณ์ของพื้นที่การเพาะปลูกในปัจจุบัน

มีพื้นที่ใช้ทำการเพาะปลูก 3,000 ไร่พื้นที่ขยายเขตการส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกจำนวน 70 ครัวเรือนพื้นที่ 1,300 ไร่พื้นที่การเพาะปลูกส่วนใหญ่แล้วมีเอกสารสิทธิการถือครองการเพาะปลูกได้รับน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำจากการปล่อยไปตามแนวคลองส่งน้ำและจากการปล่อยลงลำห้วยยางแล้วให้เกษตรกรสูบขึ้นมาเข้าแปลงการเกษตรพื้นที่การเพาะปลูกอยู่แบบกระจายตามพื้นที่ของตัวเองพื้นที่การเพาะปลูกเป็นแบบแปลงย่อยมากมาย

การจัดการพื้นที่การเพาะปลูก

มีการปฏิรูปพื้นที่การเพาะปลูกเป็นอย่างมากมีการบำรุงเรื่องของคุณภาพของดินในพื้นที่การเพาะปลูกโดยอาศัยองค์ความรู้จากนักวิชาการของรัฐ ใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้นมากขึ้นเช่น การปลูกพืชซ้ำ ๆ มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้กว้างออกไปจากการที่มีความกระจุกตัวอยู่แต่บริเวณใกล้คลองส่งน้ำมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกจากแปลงเล็กเป็นแปลงใหญ่มีการอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องการบำรุงคุณภาพของดินเพื่อการเพาะปลูก

ระบบโครงสร้างของพื้นที่การเพาะปลูก

การเพาะปลูกส่วนมากเป็นไปในแนวของระบบกรรมชลประทานไปถึง ซึ่งพื้นที่การเพาะปลูกที่อยู่ใกล้แนวคลองชลประทานจะมีการเพาะปลูกทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งเป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มีเอกสารสิทธิ์มีแนวเขตพื้นที่เฉพาะบุคคลตามเอกสารสิทธิ์

สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของพื้นที่การเพาะปลูก

เป็นพื้นที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ที่มีปัญหาต่อการรับน้ำมีปัญหาเรื่องคุณภาพของดิน เช่น คุณภาพทางอินทรีย์วัตถุ ดินมีความเป็นกรดด่างไม่เหมาะแก่การเพาะปลูกเกษตรกรขาดความรู้ในการปรับปรุงคุณภาพของดินปัญหาพื้นที่การเพาะปลูกอยู่ห่างไกลจากระบบชลประทานปัญหาการเพาะปลูกของเกษตรกรที่ไม่เป็นระเบียบนโยบายภาครัฐไม่ค่อยส่งเสริมทางด้านวิชาการแก่เกษตรกรและขาดการดำเนินนโยบายอย่างต่อเนื่องปัญหาเรื่องสารเคมีตกค้างเพราะมีการเพาะปลูกซ้ำ ๆ ที่เดิมเกษตรกรไม่มีที่ดินในการเพาะปลูกเป็นของตนเอง

ผลของการจัดการพื้นที่การเพาะปลูก

ลดปัญหาเรื่องการครอบครองที่ดินได้ในระดับหนึ่งช่วยแก้ปัญหาเรื่องสารเคมีตกค้างทำให้ระบบการส่งน้ำเข้าพื้นที่การเพาะปลูกมีคุณภาพดีขึ้นทำให้เกษตรกรตื่นตัวเรื่องการปรับปรุงคุณภาพของดิน

4.ระบบคลองส่งน้ำ

สถานการณ์ในปัจจุบันของคลองส่งน้ำ

- 1.1. เป็นคลองส่งน้ำระบบเปิดมีความยาว 4.333 กม.
- 1.2. แบ่งเป็น 3 ราย ได้แก่ คลองLMC คลอง1L-LMC และ คลอง 1R – LMC
- 1.3. ได้รับงบประมาณในการดูแลรักษาจากกรมชลประทาน
- 1.4. มีประตูน้ำตามแนวคลองส่งน้ำรวม 1 ประตู

การจัดการระบบคลองส่งน้ำ

- 2.1. มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารน้ำ
- 2.2. จัดตั้งกลุ่มดูแลบริหารและพัฒนาของแต่ละสายคลองเพื่อให้บริหารและดูแลกันเองรวมทั้งเสนอแผนงานให้กับคณะกรรมการบริหารน้ำ
- 2.3. จัดให้มีการพัฒนาคันดิน สายคลองส่งน้ำทุกปีอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
- 2.4. ให้กลุ่มสมาชิกแต่ละสายคลองพัฒนาสายคลองส่งน้ำที่รับผิดชอบทุกปี
- 2.5. คณะกรรมการบริหารน้ำรับข้อเสนอของกลุ่มสมาชิกมาพิจารณาเสนอต่อกรมชลประทาน

ระบบโครงสร้างคลองส่งน้ำ

- 3.1. อยู่ในความดูแลของกรมชลประทานร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 3.2. จัดตั้งคณะกรรมการบริหารน้ำและมีการประชุมวางแผนการใช้น้ำรวมทั้งจัดแผนงานการดูแลการของบประมาณต่าง ๆ เสนอต่อกรมชลประทาน
- 3.3. กลุ่มสมาชิกแต่ละสายคลองส่งน้ำจัดรอบเวรการปล่อยน้ำให้กับสมาชิกผู้ใช้น้ำเป็นรอบสัปดาห์

สาเหตุปัจจัยเงื่อนไขของระบบคลองส่งน้ำ

- 4.1. ปัญหาเรื่องการแย่งน้ำระหว่างต้นคลองและปลายคลอง
- 4.2. ปัญหาเรื่องคลองส่งน้ำไม่ทั่วถึง
- 4.3. ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัวของสมาชิกผู้ใช้น้ำ
- 4.4. ปัญหาเรื่องการขุดเจาะทำประตูน้ำโดยไม่ผ่านคณะกรรมการ
- 4.5. ปัญหาเรื่องแปลงการเกษตรอยู่ไกลจากคลองส่งน้ำ
- 4.6. ปัญหาเรื่องของสมาชิกบางคนไม่เคารพกฎ

ผลของการจัดการ

- 5.1. กลุ่มสมาชิกมีการใช้น้ำได้อย่างมีคุณภาพ
- 5.2. ทำให้มีการแบ่งปันน้ำของกลุ่มสมาชิกดีขึ้น
- 5.3. ช่วยลดปัญหาการแย่งน้ำระหว่างต้นคลองและปลายคลอง
- 5.4. ทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำรู้จักการเคารพกฎและการอยู่ร่วมกัน

คลองส่งน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ในปัจจุบันที่ใช้ส่งน้ำเข้าพื้นที่ทางการเกษตรก็ได้แก่

1. คลอง LMC 1+733 กม.
2. คลอง 1L - LMC 0+900 กม.
3. คลอง 1R - LMC 1+370 กม.
4. คลองลำห้วยยาง
5. คลองกลางหมู่บ้าน

อีกส่วนหนึ่งที่ส่งน้ำเข้าพื้นที่ทางการเกษตรก็ได้แก่ลำห้วยยางและคลองส่งน้ำขนาดเล็กที่ได้รับงบประมาณจากภาครัฐมาก่อสร้างเพิ่มเติม โดยสร้างจากจุดคลองแยกตรงเข้ามากลางหมู่บ้านโนนอุดมไปจนพ้นหมู่บ้าน ซึ่งมีความยาวประมาณ 2,300 เมตร ซึ่งรวมแล้วคลองที่ส่งน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตรก็แยกออกเป็นสายได้ 5 สายคลองซึ่งแต่ละสายคลองก็มีคณะกรรมการสายคลองดูแลการปิดเปิดน้ำ การพัฒนาคลองส่งน้ำอยู่ประจำทุกสายโดยขึ้นตรงต่อคณะกรรมการบริหารน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ซึ่งถูกควบคุมดูแลภาพรวมทั้งหมดและก็ทำให้มีการบริหารน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ยกเว้นลำห้วยยางให้ขึ้นอยู่กับความควบคุมดูแลของคณะกรรมการบริหารน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำซึ่งมีรายชื่อของคณะกรรมการบริหารของแต่ละสายคลองดังนี้

คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

1. นายสายวาน	รัตนะ	ประธาน
2. นายเดชา	มาตราช	รองประธาน
3. นายทองปักษ์	ศรีสวัสดิ์	รองประธาน
4. นายสุวัณชัย	ทางทอง	รองประธาน
5. นายประเยาว์	ไต่ยพันธ์	เหรัญญิก
6. นายสนใจ	รัตนะ	เลขานุการ

7. นายสะท้อน	มาตรา	กรรมการ
8. นายทรงชัย	ศรีสวัสดิ์	กรรมการ
9. นายวิทยา	สุรราช	ปฏิคม
10. นายบุญจง	ศรีสวัสดิ์	กรรมการ
11. นายพิทยา	บิตร	กรรมการ
12. นายศักดิ์นคร	รัตนะ	กรรมการ

คลอง LMC 1+ 733 กม. มีรายชื่อคณะกรรมการดังนี้

1. นายสายวาน	รัตนะ	ประธาน
2. นายประเยาว์	ไต่ยพันธ์	รองประธาน
3. นายปัญญา	รัตนะ	กรรมการ
4. นายสำราญ	รัตนะ	กรรมการ
5. นายถวน	การีชุม	กรรมการ
6. นายสนใจ	รัตนะ	เลขานุการ

คลอง 1L - LMC 0+900 กม. มีคณะกรรมการดังนี้

1. นายสวาท	ศรีสวัสดิ์	ประธาน
2. นายทรงศักดิ์	รัตนะ	รองประธาน
3. นายมุกดา	ใจตรง	รองประธาน
4. นายวิจิต	ศรีสวัสดิ์	เลขานุการ
5. นายวิทยา	สุรราช	เลขานุการ
6. นายสุวิชัย	ทางทอง	เหรัญญิก
7. นายอาคม	ทางทอง	ปฏิคม
8. นางวชิราวุธ	ทิพชาติ	กรรมการ
9. นายสิทธิชัย	ทางทอง	กรรมการ
10. นายสลักใจ	รัตนะ	กรรมการ
11. นางพรศรี	รัตนะ	กรรมการ
12. นางบัวลา	รัตนะ	กรรมการ

คลอง 1R - LMC 1+370 กม. มีคณะกรรมการดังนี้

1. นายโต	รัตนะ	ประธาน
2. นายหลัก	รัตนะ	รองประธาน
3. นายสะท้อน	มาตรา	เลขานุการ
4. นายคำไพ	เรืองสวัสดิ์	กรรมการ
5. นายชนะ	ทางทอง	กรรมการ
6. นายคำจันทร์	มาตรา	กรรมการ

คลองกลางหมู่บ้าน มีคณะกรรมการดังนี้

1. นายศักดิ์นคร	รัตนะ	ประธาน
2. นายเดชา	มาตรา	รองประธาน
3. นายบุญจง	ศรีสวัสดิ์	เลขานุการ
4. นายคำฝน	ศรีสวัสดิ์	กรรมการ
5. นางสมสมัย	รัตนะ	กรรมการ
6. นายอาวุธ	ทิพชาติ	กรรมการ

การจัดการน้ำ

1. สถานการณ์การจัดการน้ำในปัจจุบัน

มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำดูแลและควบคุมการใช้น้ำของกลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำทั้งหมด รวมทั้งการซ่อมแซมส่วนที่ชำรุดและการพัฒนาในแต่ละปี โดยแบ่งความรับผิดชอบออกเป็นสายคลองแต่ละสายคลองก็จัดตั้งคณะกรรมการบริหารกันเองอีกชั้นหนึ่ง เพื่อดูแลการปิดเปิดน้ำ การรับน้ำของสมาชิกในแต่ละสายคลองโดยคณะกรรมการสายคลองก็จะจัดแผนการใช้น้ำของสมาชิกเสนอต่อคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ โดยกำหนดเป็น 2 ช่วงฤดูกาล คือ ฤดูการทำนาปีและฤดูทำสวนหน้าแล้ง ซึ่งฤดูการทำนาปีกำหนดการปล่อยน้ำตามรอบเวรดังนี้

- วันจันทร์ถึงวันพุธ สายตะวันออก
- วันพฤหัสบดีถึงวันเสาร์ สายตะวันตก
- วันเสาร์ถึงวันจันทร์ สายกลางหมู่บ้าน

ในฤดูทำสวนหน้าแล้งให้อยู่ในความพิจารณาของคณะกรรมการสายคลองเสนอแผนการปิดเปิดน้ำต่อคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ เพื่อพิจารณาในที่ประชุมและอนุมัติแผนต่อไป ในเรื่องการเก็บค่าน้ำเพื่อการบำรุงรักษาและการบริหารงานของคณะกรรมการบริหารน้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ซึ่งมีอัตราการเก็บดังนี้

- 1. การทำนาเก็บอัตรา 2 บาทต่อไร่
- 2. การทำสวนหน้าแล้งเก็บอัตรา 100 บาทต่อไร่

2. การจัดการน้ำเป็นอย่างไร

- 1.1. ระบบคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่ทางการเกษตร 4 แห่ง
- 1.2. ปัจจุบันมีการใช้เปิดน้ำเข้าพื้นที่ทางการเกษตรอยู่ 2 แห่ง
- 1.3. ฤดูฝนเปิดประตูน้ำตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงปลายเดือนตุลาคมในฤดูแล้งเปิดประตูน้ำตั้งแต่กลางเดือนธันวาคม – ปลายเดือนเมษายน
- 1.4. จัดระบบการจ่ายน้ำของคลองส่งน้ำ 3 สายเป็นรายสัปดาห์ เช่น สายตะวันออกเปิดน้ำวันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร สายตะวันตกเปิดน้ำวันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ สายเข้ากลางหมู่บ้าน วันศุกร์ วันเสาร์ วันอาทิตย์
- 1.5. ดูแลรับผิดชอบการเปิดน้ำของแต่ละสายโดยคณะกรรมการสาย

- 1.6. ควบคุมดูแลการปิดเปิดน้ำโดยกรมชลประทานร่วมกับคณะกรรมการบริหารจัดการน้ำของชุมชน
- 1.7. เกษตรกรที่มีพื้นที่ทางการเกษตรในแต่ละสายคลองส่งน้ำให้ไปดูแลการรับน้ำเข้าพื้นที่ของตนเองตามวันและเวลาที่คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำของชุมชนกำหนดให้
- 1.8. การเปิดประตูน้ำเข้าพื้นที่ทางการเกษตรของสมาชิกแต่ละคนอยู่ในความควบคุมดูแลของคณะกรรมการสายคลอง

ระบบโครงสร้างการบริหารจัดการน้ำ

- 3.1. ตั้งคณะกรรมการบริหารน้ำอ่างเก็บน้ำ
- 3.2. ตั้งคณะกรรมการบริหารตามสายคลองส่งน้ำ
- 3.3. ประชุมจัดทำแผนงานของกลุ่มระหว่างคณะกรรมการบริหารน้ำร่วมกับคณะกรรมการบริหารสายคลองทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งก่อนการเพาะปลูกพืช

สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไขของการจัดการน้ำ

- 4.1. ปัญหาคลองส่งน้ำไปไม่ถึงพื้นที่ของเกษตรกร
- 4.2. ปัญหาคลองส่งน้ำย่อยเป็นคลองดินทำให้การจัดการน้ำไม่เป็นไปตามเป้าหมาย
- 4.3. ปัญหาเรื่องการแย่งน้ำของต้นคลองและท้ายคลอง
- 4.4. ปัญหาเรื่องการเปิดน้ำของสมาชิกไม่เคารพกฎระเบียบของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- 4.5. ปัญหาเรื่องการเปิดน้ำของสมาชิกโดยไม่ได้แจ้งคณะกรรมการบริหารน้ำ
- 4.6. ปัญหาเรื่องการไม่ให้ความร่วมมือของสมาชิกบางคน

ผลของการจัดการน้ำ

ผลดี

1. ทำให้การจัดสรรน้ำเป็นไปอย่างมีคุณภาพ
2. ทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำทั้งต้นคลองและปลายคลองได้รับน้ำเท่าเทียมกัน
3. ลดปัญหาการแย่งน้ำของสมาชิกผู้ใช้น้ำ
4. ทำให้สมาชิกผู้ใช้น้ำเกิดความสำนึกในการใช้น้ำตามกฎระเบียบของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ผลเสีย

1. ปัจจัยเรื่องเงื่อนไขและเวลาของการจ่ายน้ำในแต่ละสายคลอง
2. สมาชิกไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา
3. สมาชิกผู้ใช้น้ำมองเห็นประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

จากเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนได้รูปแบบออกมาดังนี้

1. รูปแบบการพึ่งตนเอง

- การพึ่งพาตนเอง
- การประหยัดและอดออม
- การทำบัญชีในครัวเรือน
- ปลูกพืชในระบบอินทรีย์

2. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- มีการพัฒนาคลองส่งน้ำทุกปี
- ออกกฎระเบียบในการบริหารจัดการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
- จัดตั้งกองทุนกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน

3. รูปแบบการสร้างภาคีความร่วมมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- แต่งตั้งคณะกรรมการในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่
- ปลูกป่าในเขตพื้นที่ชลประทานต้นน้ำ

บทเรียนที่ได้จากงานวิจัย

นายสนใจ รัตนะ ทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย

คิดว่ายังไม่รู้เรื่องต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน ปัญหาของชุมชนและปัญหาของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำระหว่างทำงานวิจัย

เริ่มรู้ปัญหา และความเป็นมาของชุมชนและอ่างเก็บน้ำ

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย

รู้จักความเป็นมาและปัญหาของชุมชนและการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัย คือ การค้นหาปัญหา งานพัฒนา คือ การแก้ไขปัญหา

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

เส้นทางงานวิจัยเป็นแนวทางที่เข้าไปสู่ปัญหาที่ต้องการวิจัย

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร

ได้เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของแต่ละเรื่องในชุมชน

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร
ได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงแต่ละสมัยจนถึงปัจจุบันและรู้จักแนวทางที่จะแก้ไข
6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่
เมื่อรู้สาเหตุต้องพยายามหาทางแก้ไข
7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง
ได้ความร่วมมือ ความสามัคคีของคนในชุมชน
8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร
นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่เสนอแนะให้แก่ชุมชน
9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไร
บ้าง รูปแบบนั้นต้องเป็นที่ยอมรับและต้องการของชาวบ้าน

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายสายวาน รัตนะ ทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้
ก่อนทำงานวิจัย ไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการวิจัย
ระหว่างทำงานวิจัย ทำให้มีความรู้เรื่องปัญหาต่างๆ ในชุมชน
เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย ทำให้ทราบปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ไข
2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร
งานวิจัย คือ สืบหาความรู้ตามเป็นอยู่ของคนในชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน
งานพัฒนา คือ การทำงานเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ให้ดีขึ้น
3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร
ทำให้ทราบปัญหาและแนวทางการแก้ไข
4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร
ทำให้รู้ปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ไข
5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลอย่างไรบ้าง
ได้รู้ถึงปัญหาในชุมชนและแนวทางการแก้ไขในการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น
6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่
นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วนำปัญหามาแก้ไขโดยมีการพัฒนาในชุมชน
7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง
ได้ทราบปัญหาและแนวทางการแก้ไข
8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร
นำความรู้ไปทำตามความเข้าใจของต่อบุคคลอื่นๆ และทำให้การประสานงานของกลุ่มและเจ้าหน้าที่รวดเร็ว

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง ทำให้การประสานงานของกลุ่มและเจ้าหน้าที่ดีขึ้น

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายพลนภา รัตนะ หัวหน้าทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย อยู่ในชุมชนร่วมกันตามปกติและร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยชุมชนส่วนน้อยและไม่เข้าใจในความเป็นอยู่และประวัติชุมชนมาก่อน

ระหว่างทำงานวิจัย ได้รับทราบข้อมูลต่างๆ ในชุมชนและประวัติความเป็นอยู่ของผู้ก่อตั้งหมู่บ้านและการบริหารจัดการของคนสมัยก่อนว่ามีปัญหาน้อยมาก

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย มีข้อสรุปโครงการและมีแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและมีความพร้อมในการปฏิบัติและร่วมมือเป็นอย่างดี

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัยแตกต่างจากงานพัฒนาเป็นอย่างมาก แต่ปรับสภาพในการวิจัยท้องถิ่นได้ปัญหาแล้วนำมาพัฒนาได้เป็นอย่างดี

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

มีความสำคัญในการสอบถามข้อมูลและความจริงที่มีมาแต่ดั้งเดิมนำมาวิจัยและพัฒนารูปแบบให้เป็นรูปธรรมได้อย่างสมบูรณ์

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร

ได้รับทราบข้อมูลต่างๆ ในสมัยแต่ก่อนแต่ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงสู่สมัยปัจจุบันเป็นอย่างมาก

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร

มีความเข้าใจในการได้รับข้อมูลและนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลซึ่งมองเห็นภาพอย่างชัดเจนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

งานวิจัยเป็นบทเรียนและองค์ความรู้ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้อง

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

- ความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยชุมชน
- มีความขัดแย้งของกลุ่มผู้ใช้น้ำและชุมชน
- ส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ให้ชุมชน
- ให้ความเข้าใจกับชุมชนและงานวิจัยให้สอดคล้องกันเพื่อนำไปพัฒนา

8. หักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

แก้ไขปัญหาต่างๆ ให้เข้าสู่ระบบและมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมทำ

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง องค์ความรู้ระหว่างหน่วยงานชลประทานและชาวบ้านจะพัฒนาตามรูปแบบที่วิเคราะห์ได้ข้อมูลแล้วจะต้องมีความเข้าใจและร่วมพัฒนาเป็นไปตามรูปแบบได้เป็นอย่างดี ถ้าเชื่อมโยงเข้ากันได้

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายวิทยา สุราราช ทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย

ข้าพเจ้าได้รู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านโนนอุดมเพียงเล็กน้อยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้นแต่เหตุการณ์ในอดีตรู้น้อยมาก

ระหว่างทำงานวิจัย

ได้เพิ่มความรู้เรื่องเกี่ยวกับชุมชนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากการได้ไปสอบถามจากผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชน

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย

ทำให้ข้าพเจ้ามองเห็นภาพภูมิประเทศความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตของคนในอดีตและปัจจุบันได้อย่างแท้จริง ได้รู้บริบทของชุมชนอย่างมากมาย

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไรร

งานวิจัยกับงานพัฒนาเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปเมื่อทำการวิจัยปัญหาได้แล้วและมีผลสรุปแล้วก็จะมุ่งเข้าสู่เป้าหมายคือการพัฒนาต่อไป

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

เส้นทางงานวิจัยจะเป็นการดำเนินงานเพื่อเข้าสู่ชุมชนหาปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและหาทางแก้ไขปัญหาดัง ๆ ให้แก่ชุมชน โดยให้ชุมชนคิดเองทำเองเป็นการพึ่งตนเอง

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร

ได้รู้เรื่องการดำรงชีวิตของชุมชนในอดีตและปัจจุบันในมุขลิกของบริบทต่าง ๆ รวมถึงการใช้จ่ายน้ำเพื่อการเกษตรของสมาชิกรวมถึงพฤติกรรมต่าง ๆ

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ได้ไปสอบถามจากชาวบ้านมาแล้วนำมาสู่การสังเคราะห์คือการการแยกประเด็นต่าง ๆ ออกสู่การแก้ไข

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

เมื่อมีการสังเคราะห์ข้อมูลแล้วทำให้เราถึงปัญหารู้ถึงเหตุการณ์แล้วสามารถนำเอามาสังเคราะห์มาแก้ไขกับการดำรงชีวิตเช่น การพึ่งตนเองในอดีตใช้ได้ดีกว่าปัจจุบัน

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

- ความพร้อมของชุมชน
- ความต้องการแก้ไขปัญหของชุมชน
- งบประมาณในการดำเนินงาน

- ความร่วมมือของชุมชน

8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

จะนำชุมชนให้มีการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดโดยการปลูกอยู่ปลูกกินทำกินแบบพอเพียง ให้ดำเนินชีวิตแบบในอดีตต่อการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง เป็นการร่วมมือกันและกันทั้งทางด้านหลักการและการปฏิบัติควบคู่กันไปมุ่งสู่เป้าหมายคู่กับการแก้ไขปัญหาและการจัดสรรน้ำอย่างมีคุณภาพ

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายหลัก รัตนะ ทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย

ได้สัมผัสกับสิ่งต่างๆ และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้มากมายได้รู้ได้ฟังสิ่งต่างๆ ในอดีตจากการวิจัยจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ซึ่งจากเดิมไม่ทราบปัญหาไม่รู้ปัญหาและแนวทางแก้ไข

ระหว่างทำงานวิจัย

ได้เข้าใจถึงบทบาทของงานวิจัยและความสำคัญของการวิจัยซึ่งการวิจัยเป็นเรื่องของการเจาะลึกในเรื่องต่างๆ และรู้ถึงงานวิจัยว่ามีความสำคัญกับชุมชนอย่างไรบ้าง

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย

ได้ความรู้จากการวิจัยบ้างจากการประชุมบ้างจากเจ้าหน้าที่บ้างและการค้นคว้าบ้างและการวิจัยบ้างทำให้ทราบปัญหาและเข้าใจในการแก้ปัญหา

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัยเป็นการค้นหาสาระสำคัญเรื่องที่จะวิจัย ซึ่งแตกต่างจากงานพัฒนาเป็นที่แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชุมชนและความสะดวกในเรื่องต่างๆ ของประชาชนในท้องถิ่น

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

เส้นทางวิจัยเป็นทางที่ค้นหาความเป็นมาในหัวข้อที่จะวิจัยและจะศึกษาถึงความสำคัญแก่นแท้อย่างละเอียดเพื่อที่จะได้ข้อมูลที่เป็นจริงและแน่นอนอย่างสมบูรณ์ที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในอดีตและปัจจุบัน

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร

ได้เข้าใจความสำคัญของการวิจัยว่ามีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง และได้เรียนรู้วิธีและแนวทางในการปรับใช้ในชีวิตกับงานวิจัย

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร

ทำให้เราทราบปัญหาภายในชุมชนและนำแนวทางไปพัฒนาให้ดีขึ้น

6.สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ ทำให้ทราบปัญหาภายในกลุ่มและจะนำความรู้ไปอธิบายให้คนในชุมชนทราบเพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาในชุมชนต่อไปให้ดีขึ้น

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

การให้ความร่วมมือในชุมชน ทำให้รู้ว่าแต่ละคนรู้ปัญหาและแก้ไขในทางที่ดีขึ้น

8. หักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

นำความรู้แต่ละปัญหามาย่อยกลุ่มมาแก้ไข ขยายความรู้ไปสู่กลุ่มต่อไป

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง ทำให้ความรู้ของกลุ่มทราบปัญหาของกลุ่มและประสานงานกับเจ้าหน้าที่ให้ดีขึ้น

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายประเยาว์ ไตรยพันธ์ ทีมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย ไม่รู้จักความเป็นอยู่ของท้องถิ่นและปัญหาของชุมชน

ระหว่างทำงานวิจัย สนุกกับงาน ได้รู้จักวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย ได้รู้จักปัญหาของชุมชนและวิถีชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไรร

งานวิจัย คือ การวิเคราะห์หาสาเหตุ งานพัฒนา คือ การลงพื้นที่ปฏิบัติจริง

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

มีความเข้าใจและได้ความรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของชุมชน

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร ได้รู้ถึงปัญหาแต่ละประเด็นในชุมชน

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร การวิเคราะห์ข้อมูลคือการนำความรู้มารวมกัน

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ ได้นำไปปรับใช้กับตนเองและสามารถแก้ไขปัญหของตนเองได้

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง งานวิจัยเป็นงานที่ให้ความรู้ความเข้าใจและแนวทางแก้ไขปัญหาของการดำรงชีวิต

8. หักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

แนะนำให้แนวทางในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจ

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง ได้ประสานงานกับชลประทานและหาทางแก้ไขของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายพิทยา บิตร ทิมวิจัยชาวบ้าน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย ก่อนเขามาทำงานวิจัยยังไม่รู้ว่าการทำงานเป็นอย่างไรและปัญหาต่างๆ

ระหว่างทำงานวิจัย การทำงานวิจัยทำให้รู้ปัญหาที่นำมาแก้ไขปัญหาต่างๆ

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย ทำให้เรามีความรู้และรู้จักว่าการทำงานวิจัยนี้ได้เสร็จสิ้นและให้ทราบปัญหาพร้อมทั้งเหตุผลต่างๆ ความเป็นอยู่ของชุมชนและหมู่บ้านดีขึ้น

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัย คือ การสืบหาปัญหาต่างๆ ของชุมชน และปัญหาความเป็นอยู่ของชาวบ้านว่าเป็นอย่างไร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน งานพัฒนา คือ การทำงานสิ่งต่างๆ ทำให้ได้รู้สิ่งต่างๆ และได้นำมาแก้ไขให้พัฒนาสิ่งนั้นๆ

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร ทำให้ปัญหาที่ทำในสิ่งต่างๆ ได้แก้ไขปัญหาคิดขึ้น

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร ได้รู้ถึงปัญหาแต่ละประเด็นในชุมชน

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร ทำให้เรียนรู้ปัญหาในชุมชน

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ นำไปใช้แก้ไขปัญหในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง มีความร่วมมือกันในชุมชนที่ดีทุกคนทราบปัญหาต่างๆ ในชุมชนและอยากที่จะแก้ไขปัญหานั้น

8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

แนะนำให้ความรู้ซึ่งกันและกันภายในชุมชน

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง มีความเข้าใจของกลุ่มและชุมชนที่มีต่อหน่วยงานของรัฐดีขึ้น

บทเรียนการทำงานวิจัย

นางเนาวรัตน์ เนตรวงศ์ เจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย ยังไม่ทราบสาเหตุที่จะเรียนรู้ และหัวข้อที่จะวิจัย

ระหว่างทำงานวิจัย เริ่มเข้าใจในการวิจัยและทราบรายละเอียดต่างๆ มากขึ้น

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย ทำให้รู้จักเรื่องที่จะวิจัยมากขึ้นและได้รับทราบการเป็นอยู่ของท้องถิ่น และวัฒนธรรมของชุมชน

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

แตกต่างกันคือแบบงานวิจัยคือการหาเอกสารเกี่ยวกับแต่ละเรื่องว่าเริ่มที่จะวิจัยเกี่ยวกับงานด้านไหน ส่วนการพัฒนาคือ เป็นการร่วมมือกันพัฒนาตามแต่หมู่บ้านหรืออื่นๆ

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร เส้นทางงานวิจัยสำคัญคือจุดประสงค์ที่จะดำเนินงานวิจัย ค้นคว้าเรื่องนั้นๆ

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร ได้รู้ถึงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเริ่มรู้จักการวิจัยมากขึ้น

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร ได้ทราบถึงสาเหตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการวิจัย

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่ ได้นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง บุคคลและสิ่งแวดล้อมต่างๆ และได้รับทราบสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชน

8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

ได้นำความรู้ที่ได้รับจากงานวิจัยและสิ่งที่ดีแนะนำให้ชุมชนนำไปปฏิบัติ

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง ให้ความร่วมมือในการพัฒนาของภาครัฐและชุมชน

บทเรียนการทำงานวิจัย

นางสาวสุพรรณษา จุ่มสีสิงห์ นักประสานงานชุมชนชลประทาน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย รู้จักนิดหน่อย เนื่องจากเคยศึกษาการทำวิจัยแต่เป็นการทำวิจัยในชั้นเรียนได้ทำแค่เพียงศึกษารายละเอียดเล็กๆน้อยๆ

ระหว่างทำงานวิจัย รู้จักการทำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เนื่องจากได้ศึกษารายละเอียดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจนทำให้รู้สาเหตุของงานที่กำลังทำวิจัยและสามารถนำสาเหตุนั้นมาเป็นแนวทางในการแก้ไข

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย รู้จักมากขึ้นและมองเห็นแนวทางในการนำการทำงานวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการค้นหาแหล่งที่มาที่ทำให้เกิดปัญหาและหาทางแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาจนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัย คือ การค้นหาข้อมูลจากงานที่ทำวิจัยและร่วมกันคิดค้นหาแนวทางแก้ไขโดยนำปัญหามาเป็นตัวแปรจนสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไรเส้นทางงานวิจัยสำคัญต่อการทำงานวิจัยเป็นอย่างมาก เพราะจะเป็นแนวทางที่นำไปสู่ปัญหาและแนวทางแก้ไขที่ถูกต้องและทำให้งานสำเร็จลุล่วงได้ดี

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ อย่างไร

ได้เรียนรู้วิธีการจับประเด็นใจความสำคัญต่าง ๆ โดยนำประเด็นสำคัญของหัวข้อหรือเรื่องนั้นมาทำการวิเคราะห์หาทางแก้ไขและแตกประเด็นจนได้เนื้อหาที่ชัดเจน

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร

ได้รู้จักการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาให้มีความชัดเจนมากขึ้น และเห็นถึงข้อมูลที่จะสามารถนำมาแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยดี

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เนื่องจากในชีวิตประจำวันบางครั้งก็ไม่สามารถมองเห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้หากนำบทเรียนในงานวิจัยไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันก็จะมองเห็นถึงความสำคัญที่ชัดเจนมากขึ้นและทำให้ปัญหาลดน้อยลง

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

- คิดค้นหาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตถึงปัจจุบัน
- ความพร้อมของชุมชนที่จะทำกิจกรรม
- สร้างความสามัคคีให้กลุ่ม

8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

- นำมาปรับใช้กับพื้นที่ของตนเองที่รับผิดชอบเพื่อลดปัญหาขัดแย้งให้น้อยลง
- สร้างความเข้าใจของปัญหาที่เกิดขึ้นให้ชุมชนเห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจน

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไรบ้าง องค์ความรู้ในการวิจัยครั้งนี้มีส่วนในการทำงานร่วมกันอย่างมาก เนื่องจากจะมองเห็นถึงข้อแตกต่างระหว่างทำและหลังทำโครงการแล้วเห็นถึงการลดปัญหาได้อย่างดีและส่งผลให้ชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทเรียนการทำงานวิจัย

นายวีระยุทธ หาญมนตรี นักประสานงานชุมชนชลประทาน

1. นักวิจัยชาวบ้านได้มีความคิดเห็นและได้เรียนรู้งานวิจัยดังนี้

ก่อนทำงานวิจัย รู้จักแต่การทำวิจัยในชั้นเรียนและทฤษฎีแบบในหนังสือที่เคยศึกษามาก่อน

ระหว่างทำงานวิจัย รู้จักการทำวิจัยในท้องถิ่นมากขึ้น โดยการทำวิจัยท้องถิ่นนั้นจะค้นหาเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดปัญหาและแก้ไขปัญหาได้

เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัย รู้จักหลักในการทำวิจัยมากขึ้นและสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีเพื่อลดการเกิดปัญหาต่าง ๆ ได้

2. นักวิจัยชาวบ้านเข้าใจคำว่า “งานวิจัย” กับ งานพัฒนา” แตกต่างกันอย่างไร

งานวิจัย คือ การคิดค้นหาข้อมูลจากอดีตถึงปัจจุบันจนทำให้รู้ความเป็นมาของข้อมูลนั้น

งานพัฒนา คือ การลงมือปฏิบัติจนทำให้เกิดการพัฒนาข้อมูลจากการวิจัยเพื่อให้เกิดผลสำเร็จสูงสุด

3. เส้นทางงานวิจัยสำคัญกับการทำงานวิจัยอย่างไร

เส้นทางงานวิจัยเป็นแนวทางในการมุ่งสู่ข้อมูลจากเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างดีจนทำให้นักวิจัยเห็นถึงข้อมูลที่ชัดเจน

4. ชาวบ้านได้เรียนรู้ที่จะแตกประเด็นตามวัตถุประสงค์ต่างๆ อย่างไร

ได้รู้จักการคัดแยกประเด็นใจความสำคัญของวัตถุประสงค์ต่าง ๆ จนทำให้เกิดข้อมูลที่ตรงตามความเป็นจริงที่จะทำการวิจัย

5. ได้เรียนรู้ในการวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลได้อย่างไร

รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับมาว่ามีความถูกต้องและชัดเจนมากน้อยเพียงใดจนสามารถนำข้อมูลมาสังเคราะห์ให้เข้ากับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

6. สามารถนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

บทเรียนการวิจัยนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เนื่องจากจะทำให้การดำเนินชีวิตไปอย่างมีแนวทางที่ถูกต้องชัดเจน

7. คิดว่าเงื่อนไขที่เอื้อต่อการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

- สร้างความพร้อมให้กับชุมชนและนักวิจัย
- ทำให้ชุมชนมีแนวทางในการมุ่งสู่ข้อมูลที่ชัดเจน
- ทำให้นักวิจัยมีความสามัคคีและค้นหาข้อมูลที่ต้องการตรงตามวัตถุประสงค์ที่ค้นหา

8. นักประสานงานชุมชนชลประทานจะนำบทเรียนงานวิจัยไปใช้ในชุมชนได้อย่างไร

- นำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันในการทำงานที่ตนเองรับผิดชอบ
- สร้างความพร้อมให้กับตนเองและชุมชน
- มีแนวทางที่ถูกต้องชัดเจนในการค้นหาข้อมูล

9. คิดว่า “องค์ความรู้” ที่เป็นรูปแบบที่จะทำงานร่วมกับชลประทานและชาวบ้านเป็นอย่างไร

บ้าง คิดว่าความรู้ที่นักวิจัยและชุมชนจะนำวิธีการและแนวทางนั้นมาใช้ร่วมกันกับชลประทานในการบริหารจัดการน้ำได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พอจะสรุปผลออกมาได้ ดังนี้

บริบทชุมชนในอดีตของชาวบ้านโนนอุดม

การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในอดีตนั้นชาวบ้านโนนอุดมให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือซึ่งกันเป็นอย่างมาก ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า “ระวาน” ไม่ว่าจะเป็นทำอะไรก็ตามทั้งงานเล็กงานใหญ่ต่างก็ช่วยซึ่งกันและกัน เช่น การทำบุญบ้าน การสร้างบ้าน การทำนา การเก็บเกี่ยวข้าว และอื่นๆ อีกมากมาย โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกๆ ในเรื่องของความร่วมมือของสมาชิกในสังคมและก็ทำให้สังคมชาวบ้านโนนอุดมอยู่กันด้วยความเป็นปึกแผ่น และสามัคคี

การหากินตามธรรมชาติ

ในเมื่อชาวบ้านมีความสามัคคีกันแล้วการจะทำมาหากินอะไรก็ตามก็มักจะทำกันเป็นกลุ่มใหญ่ การหาอยู่หากินก็เช่นเดียวกันก็จะไปหากินกันเป็นกลุ่มที่จะหลายๆ คน ซึ่งการหาอาหารในสมัยอดีตนั้นก็หาตามธรรมชาติตามห้วย หนอง คลอง บึง และใช้เครื่องมือหากินแบบพื้นบ้านและหาได้พอกินก็พอเพียงแล้ว ไม่ได้มุ่งหาเพื่อการค้าขายแต่อย่างใดเลย และสิ่งสำคัญคือจะไม่ทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศต่างๆ และกลับอนุรักษ์ธรรมชาติไปด้วย

การแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน

เนื่องด้วยทางภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ของชาวบ้านโนนอุดมในอดีตนั้นค่อนข้างเป็นหมู่บ้านปิดต่อสังคมเมืองหรือสังคมภายนอก ฉะนั้นชาวบ้านจึงให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน โดยมีการซื้อขายน้อยมากหรือแทบไม่มีเลยแต่เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าในระหว่างครอบครัวต่อครอบครัวหรือบุคคลต่อบุคคลเป็นส่วนใหญ่เช่น การซื้อขายที่นาก็จะเป็นการนำวัวหรือควายมาแลกเปลี่ยนกับที่นาสักแปลงหนึ่ง หรือแม้กระทั่งการสืบทอดหรือหมั้นหมายเจ้าสาวในอดีตก็จะนำสิ่งของมาหมั้นหมายแทนเงินตรา เช่น ควาย 1 ตัว ไก่ 20 ตัว นาหนึ่งแปลง เป็นต้น ซึ่งก็เป็นระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

การประหยัดและอดออม

ด้วยปัจจัยหลายๆ อย่างที่มีข้อจำกัดจึงทำให้ชาวบ้านโนนอุดมในอดีตต้องประหยัดและอดออมด้วยข้อจำกัดที่ว่า เงินหายาก หรือสมัยอดีตไม่ค่อยมีการค้าขายเมื่อได้มาจึงมักเก็บสะสมไว้มากกว่าจะใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น การประกอบอาชีพต่างๆ ก็ทำด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง และครอบครัวเพื่อจุดหมายในการเลี้ยงครอบครัวเท่านั้นจึงไม่มีการลงทุนด้วยเงินตราอะไรเลย หรือ เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างแท้จริง

ไม่มีการแข่งขัน

ด้วยชาวบ้านโนนอุดมในอดีตเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่มีการค้าขาย มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติมากกว่าจึงไม่มีการแข่งขันกันไม่ว่าระหว่างครอบครัวหรือตัวบุคคลจึงทำให้ชาวบ้านโนนอุดมในอดีตไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

ไม่มีการค้าขาย

จากหัวข้อที่ผ่านมาเมื่อไม่มีการแข่งขันกับไม่มีความเห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่มีการค้าขายเกิดขึ้น แต่จะเป็นการเอื้อเฟื้อต่อกันเท่านั้นจึงเป็นสังคมที่สมบูรณ์สุขทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคมหรือสภาพทางเศรษฐกิจ มีการปลูกอยู่ปลูกกินในครอบครัวเป็นการพึ่งพาตนเองเต็มรูปแบบอย่างแท้จริง

มีความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่

ในสมัยอดีตนั้นชาวบ้านโนนอุดมให้ความเคารพยำเกรงผู้สูงวัยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมก็ตามจะยึดถือและเคารพตามผู้สูงอายุได้บอกเล่าไว้หรือปฏิบัติไว้ ฉะนั้นจึงทำให้ปัญหาทางด้านสังคมมีน้อยมาก ถ้าใครไม่เคารพหรือเชื่อฟังผู้ใหญ่ก็จะถูกประณามจากสังคมเป็นอย่างมากและทำให้เกิดการอับอาย สังคมก็จะไม่ค่อยยอมรับบุคคลนั้นจะเห็นได้ว่าความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่เป็นกฎหมายของสังคมชาวบ้านโนนอุดมอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะต้องนับถือและปฏิบัติกันมาเป็นเวลายาวนาน

ทุนเป็นมนุษย์หรือสังคม

ชาวบ้านโนนอุดมในอดีตถือว่ามนุษย์เป็นทุนของการเป็นอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นทุนต่อความเป็นอยู่ในครอบครัวหรือทุนในการช่วยเหลือสังคมและสังคมก็เป็นทุนในการเอื้อเฟื้อต่อครอบครัว เช่นเดียวกันและสอดคล้องกับการพึ่งพาตนเองได้เป็นอย่างดีเช่น ทุนแรงงาน ทุนปัญญา จึงพูดได้เลยว่าทุนมนุษย์หรือทุนสังคมในสมัยอดีตมีค่ามากกว่าทุนที่เป็น “เงิน” ในปัจจุบันและทุนที่เป็นเงินนั้นจะนำไปสู่ปัญหาอย่างมากมายที่จะตามมาในปัจจุบันและอนาคตคงจะได้กล่าวต่อไป

บริบทชุมชนในปัจจุบันของชาวบ้านโนนอุดม

การเห็นแก่ตัว

ปัจจุบันนี้ปัจจัยนี้เป็นปัญหาอย่างมากกับสังคมบ้านโนนอุดมในปัจจุบันและเป็นปัญหาต้นๆ ที่จะนำไปสู่ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาการแย่งพื้นที่การเกษตร ปัญหาการแย่งอาชีพ ปัญหาการจัดสรรน้ำ และอื่นๆ และสุดท้ายก็เป็นปัญหาของสังคมโดยรวมต่างคนก็ต่างความคิด โดยคิดเห็นแก่ตัวเป็นสำคัญเอาตนเองเป็นความถูกต้องเสมอทำให้เกิดความแตกแยกในสังคมแบ่งพักแบ่งฝ่ายจนเป็นปัญหามาจนถึงปัจจุบันและยากต่อการแก้ไข

ซื้ออยู่ซื้อกิน

ด้วยความเห็นแก่ตัวอยู่แบบตัวใครตัวมันก็นำไปสู่การซื้ออยู่ซื้อกินทุกสิ่งทุกอย่างถูกตีค่าเป็นเงินทั้งนั้นไม่มีการแบ่งปันเหมือนในอดีตอีกแล้วทุกอย่างต้องซื้อกิน การแลกเปลี่ยนก็แลกเปลี่ยนด้วยเงินเท่านั้น แม้กระทั่งภายในครอบครัวก็ยังมี การซื้อกินทุกคนตื่นเช้าขึ้นมามุ่งทำงานเพื่อหารายได้เพื่อ

จะมาซื้ออยู่ซื้อกินเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่ได้คิดหวนกลับสู่อดีตแต่อย่างใด จุดมุ่งหมายของแต่ละครอบครัว และแต่ละบุคคลคือการหารายได้ที่เป็น “เงิน” เพื่อมาซื้อกินและเลี้ยงครอบครัวไปวันๆ เท่านั้น

การค้าขาย

ปัจจุบันนี้การประกอบอาชีพของชาวบ้านโนนอุดมไม่ว่าจะเป็นอาชีพการเกษตรอาชีพอื่นๆ จะทำการค้าขายแต่ก็เก็บไว้เพื่อบริโภคบ้าง ซึ่งต่างจากอดีตเพาะปลูกเพียงเล็กน้อยพอเลี้ยงครอบครัว แต่ปัจจุบันจะเพาะปลูกกันครอบครัวละหลายสิบไร่ เป็นการเพาะปลูกผลผลิตเพื่อการค้าขายและผลผลิตบางสิ่งบางอย่างที่เคยแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเหมือนในอดีตก็ต้องได้ซื้อขายจะขอกันกินต่อไปไม่ได้อีกแล้ว

การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย

ทุกวันนี้มนุษย์มีแนวคิดว่ายากหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับตนเอง ความอยากได้อะไรก็มี อยากโอ้อวดว่าตนเองมีก็เลยนำไปสู่การใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่าย ไม่ประหยัด ไม่ดออม จนนำไปสู่การเป็นหนี้สินอย่างมากมาย การใช้จ่ายอย่างไม่มีวินัยในตัวเอง รายรับน้อยกว่ารายจ่ายมักใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่มีความจำเป็นมากกว่า เช่น ซื้อโทรทัศน์ พัดลม มอเตอร์ไซด์ รถยนต์ เพราะเป็นสิ่งที่ต้องมีแต่จะเพิ่มภาระให้กับตัวเองทั้งนั้น

มีการแข่งขัน

จากการที่มีการใช้จ่ายอย่างไม่ประหยัดแล้วยังมีการแข่งขันกันในการอวดมั่งอวดมีเห็นคนอื่นได้ สิ่งนั้นสิ่งนี้มาตนเองก็ซื้อตามหรือซื้อให้เหนือกว่าคนอื่นไม่ว่าจะเป็นในด้านการบริโภคอุปโภคใดๆ ก็ตาม มีการแข่งขันกันในการประกอบอาชีพในการหารายได้ แม้กระทั่งที่อยู่อาศัยทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีการแข่งขันกันทั้งนั้น โดยไม่คำนึงถึงสังคมและผลที่จะตามมาในอนาคตจะทำลายธรรมชาติไปจนหมด

มีการค้าขาย

การที่มีการแข่งขันในการดำรงชีพของชาวบ้านโนนอุดมทำให้เกิดมีการค้าขายเพิ่มขึ้นตามมูลเหตุของการแข่งขัน เมื่อมีการแข่งขันสูงการค้าขายก็เพิ่มสูงขึ้นตาม มีการลงทุนในการค้าขายเป็นอย่างมาก แม้แต่พืชผักสวนครัวที่พอจะปลูกกินเองได้ ก็ไม่ทำการปลูกต้องซื้อกินหรือคนที่ปลูกก็จะนำไปขายแบ่งกันกินเหมือนอดีตไม่มีอีกแล้ว ทุกอย่างใช้เงินซื้อ จึงให้คำนิยามว่า “ทุกลมหายใจ เป็นเงินทั้งสิ้น”

ไม่เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่

ด้วยความเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโนนอุดมสิ่งที่ตามมาก็คือ สุขภาพ จิตใจ ความคิดก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยจากเดิมผู้หลักผู้ใหญ่พูดแล้วจบ แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีใครฟังใครเลย ผู้ใหญ่พูดก็ไม่ฟังไม่เคารพเอาแต่ความคิดตัวเองเป็นใหญ่ ไม่ว่าสิ่งที่ตนคิดนั้นผิดหรือถูก คิดเห็นแก่ตัว คิดเห็นแก่ได้ ไม่สนใจผลกระทบกับคนรอบข้างแต่อย่างใด โดยทุกวันนี้คนสมัยปัจจุบันกลับมีแนวความคิดที่ว่าผู้ใหญ่หรือผู้สูงวัยที่ดำรงชีวิตอยู่เป็นภาระให้กับตนเองมากกว่าที่จะเคารพนับถือการไม่เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ก็นำไปสู่ปัญหาทางสังคมของคนสมัยปัจจุบันจนยากที่จะแก้ไขได้

เงิน

สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ เงิน จากอดีตที่เคยพึ่งตนเองเป็นหลักแต่ปัจจุบันพึ่งเงินเป็นหลักซึ่งแท้จริงแล้วเงินไม่ใช่ปัจจัยหลักในการดำรงชีพ ซึ่งจะเห็นได้ในอดีตชาวบ้านโนนอุดมไม่ได้พึ่งเงินในการทำการเกษตรหรือการดำรงชีวิตแต่ก็อยู่รอดได้อย่างมีความสุข แต่ปัจจุบันไม่มีเงินก็อยู่ด้วยความลำบากเพราะถือว่าเงินเป็นที่มาของทุกสิ่งทุกอย่าง จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ไม่จะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมและการดำเนินชีวิต ในที่สุดปัญหาต่างๆ ก็สะสมเพิ่มขึ้น เพราะชาวบ้านมีความคิดว่าเงินเป็นปัจจัยที่มาจากทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าก็ไม่ใช่อย่างที่คิดไว้กลับแต่จะเพิ่มภาระและปัญหามากขึ้นเรื่อย ๆ

สิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

1. นโยบายภาครัฐ

นโยบายของรัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพราะรัฐเป็นตัวขับเคลื่อนและชี้แนวทางในอนาคตของประชากรระดับรากหญ้าทั่วประเทศ เมื่อรัฐออกนโยบายแล้วก็มาส่งเสริมให้เกษตรกรปฏิบัติเช่น การออกแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ส่งเสริมการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง เมื่อส่งเสริมแล้วเกษตรกรมีการปลูกมากก็ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำไม่คุ้มทุน ทำให้เกษตรกรขาดทุนและเกิดการเป็นหนี้สิน แนวนโยบายที่รัฐได้กำหนดขึ้นมาในแต่ละรัฐบาลก็จะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจมุ่งไปด้านไหนก็จะก่อให้เกิดปัญหาในด้านนั้นเสมอเช่น มุ่งพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ยานยนต์ ก็ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องมลพิษ ปัญหาคนชนบทมุ่งเข้าสู่โรงงาน ภาคการเกษตร ขาดแรงงาน ผลผลิตราคาตกต่ำ ปัญหาด้านโรคต่างๆ ของการปลูกพืช และผลที่ได้เห็นได้ชัดเจนเนื่องจากนโยบายของรัฐคือ เกิดภาวะฟองสบู่แตกเมื่อปี พ.ศ. 2540 จนทำให้เกิดปัญหากับประชาชนคนไทยไปทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นนักธุรกิจ ข้าราชการ หรือแม้แต่การเกษตรก็ต้องเดือดร้อนกันไปหมดจนมาถึงปัจจุบันก็เกิดภาวะการถดถอยแตกแยกของสังคมอย่างรุนแรง ซึ่งยังมองไม่ออกว่าจะจบลงอย่างไร

2. ทุนนิยม

ก็ปัญหาหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะของแพง เมื่อภาครัฐเปิดช่องว่างให้เกษตรกรเข้าหาแหล่งทุนได้ง่าย ก็เกิดการกู้ของเกษตรกรอย่างมากมาย เพื่อจะนำเงินมาลงทุนในการเพาะปลูกข้าว การบริโภคบ้าง แม้แต่กู้มาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่ได้คำนึงถึงภาระที่จะเกิดขึ้นหรือไม่คำนึงถึงขีดความสามารถของตนเองที่จะนำเงินมาใช้คืนได้ ด้วยระบบทุนนิยมนี้เองที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันอย่างสูง ในด้านการหารายได้ใครมีทุนมากก็ไปกดดันคนมีเงินทุนน้อย ชาวบ้านเกษตรกรระดับรากหญ้าตกเป็นทาสของผู้มีทุนมาก ชาวบ้านไม่มีความสามารถมากพอที่จะไปกำหนดสิ่งต่างๆ ได้เช่น ราคาคุณภาพได้ ซึ่งข้อกำหนดต่างๆ ขึ้นอยู่กับผู้มีทุนมากเท่านั้น จนทำให้เกิดการหลอกล้ำทางสังคมเกิดการแบ่งชนชั้นแบ่งพักแบ่งพวกเกิดความแตกแยกจนถึงทุกวันนี้

3. ความเชื่อชาวบ้าน

เป็นอีกปัจจัยหนึ่งเช่นกันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่น นโยบายรัฐกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 2-3 ให้ใช้ปุ๋ยเคมีในการช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เกษตรกรก็หันไปซื้อปุ๋ยกันอย่างมากมาย ซึ่งก็ก่อให้เกิดการเพิ่มต้นทุนเพิ่มภาระให้แก่เกษตรกรเป็นอย่างมาก เมื่อช่วงปีพ.ศ. 2530-2539 ภาครัฐได้เข้ามาแนะนำการปลูกพืชทำอย่างเก็บน้ำให้แก่ชาวบ้านโนนอุดมก็มีการนำเอานโยบายต่างๆ เข้ามาส่งเสริมเช่น การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วยในการทำการเกษตร ซึ่งเป็นการโฆษณาชวนเชื่อ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อความคิดของชาวบ้านโนนอุดมเป็นอย่างมาก และทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านโนนอุดมเปลี่ยนไป หลังจากนั้นมาปัญหาต่างๆ ก็เพิ่มเข้าสู่หมู่บ้านเช่น การเป็นหนี้เป็นสิน การแข่งขัน การเห็นแก่ตัว ปัญหาโรคพืช ปัญหาการทำลายธรรมชาติ ปัญหาที่ทำกิน และสุดท้ายก็นำไปสู่ปัญหาสังคมและนับวันจะเพิ่มปัญหาขึ้นเรื่อยๆ ทั้งหมดทั้งหลายเป็นการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านที่พึงพาปัจจัยภายนอกโดยไม่คิดพึ่งพาตนเองเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

จากการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาสาเหตุ ปัจจัยเงื่อนไขในการใช้น้ำเพื่อการเกษตร พอจะสรุปผลออกมาได้ ดังนี้

อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

1. ปัญหาการบุกรุกพื้นที่

ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องทำแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยเฉพาะพื้นที่บริเวณรอบๆ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ปัญหานี้หมักหมมมาหลายสิบปี ตั้งแต่มีการริเริ่มสร้างฝายเก็บกักน้ำปี พ.ศ. 2492 มาแล้ว แต่ก่อนมีการบุกรุกทำกินเท่านั้น แต่ทุกวันนี้มีการขายให้นายทุนและบุกเบิกด้วยเครื่องจักร จนพื้นที่ป่าไม้รอบๆ อ่างเก็บน้ำซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำหายไปแล้วจนยากที่ชาวบ้านโนนอุดมจะทำการแก้ไขโดยลำพังและแต่ละสมัยของผู้ใหญ่บ้านก็ได้ทำเรื่องร้องเรียนไปยังภาครัฐเพื่อแก้ปัญหาที่ขาดความร่วมมืออย่างจริงจัง จังๆ จนทุกวันนี้ปัญหายิ่งบานปลายขึ้นไปทุกวัน เพราะมีข้าราชการนายทุนเข้ามาทำเองจนยากจะแก้ไข

2. การตัดต้นไม้เหืออ่างเพื่อแปรรูปขาย

ปัญหานี้เป็นปัญหารองที่จะต้องแก้ไขขณะนี้มีการเข้าไปตัดไม้เหืออ่างเก็บน้ำอย่างเป็นล่ำเป็นสัน จากที่เป็นป่าไม้สมบูรณ์ก็กำลังจะกลายเป็นป่าเสื่อมโทรมในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า เวลาที่มีทั้งชาวบ้านและนายทุนเข้าทำการตัดไม้ โดยใช้เครื่องเลื่อยยนต์เข้ามาช่วยแปรรูป ชาวบ้านก็ได้รับการว่าจ้างจากนายทุนอีกทอดหนึ่ง บางครั้งก็มีการจับกุมจากเจ้าหน้าที่บ้าง แต่ก็ได้มีการปล่อยตัวมาเนื่องจากมีระบบศาลเตี้ยและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ก็มีการรับสินบนอย่างออกหน้าออกตา จนชาวบ้านเอือมระอาไปหมด

3. ปัญหาการตื้นเขิน

สืบเนื่องมาจากการตัดต้นไม้ทำลายป่าของชาวบ้านนั่นเองคือความเหินแก่ตัว ความเหินแก่รายได้เล็กน้อยโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือเป็นการจงใจทำ เมื่อฝนตกมาน้ำก็พัดพาเอาเศษไม้ลงมาทับถมที่อ่างเก็บน้ำจนทำให้อ่างเก็บน้ำตื้นเขินเป็นอย่างมากรวมทั้งมีการถางป่าเพื่อทำไร่มีการใช้

สารเคมีเหนืออ่างจนเกิดการสะสมของสารเคมีในอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นโทษต่อชาวบ้านที่นำปลาในอ่างเก็บน้ำมาบริโภค

4. ปัญหาหน้าไม่พอใช้ เกิดขึ้นได้ดังนี้

- 4.1. ฝนแล้งฝนตกน้อยทำให้น้ำในอ่างเก็บน้ำมีน้อย
- 4.2. สมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำใช้น้ำฟุ่มเฟือยไม่ประหยัด
- 4.3. ขาดการควบคุมอย่างจริงจังของคณะกรรมการโดยปล่อยให้สมาชิกใช้น้ำอย่างไม่ถูกวิธี
- 4.4. ไม่เคารพกฎกติกาของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

วิธีการแก้ไข

- 2.1. หยุดการตัดไม้ทำลายป่าบริเวณรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำและเหนืออ่างเก็บน้ำ
- 2.2. ปลุกต้นไม้ทดแทนบริเวณต้นน้ำเหนืออ่างเก็บน้ำ
- 2.3. ทำการขุดลอกอ่างเก็บน้ำให้ลึกเพื่อจะเก็บน้ำได้มากขึ้น
- 2.4. ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลอ่างเก็บน้ำอย่างจริงจังและออกกฎกติกาอย่างเคร่งครัด
- 2.5. แนะนำวิธีการให้แก่สมาชิกของกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างถูกวิธี

3. คลองส่งน้ำ ซึ่งมีปัญหาดังต่อไปนี้

- 3.1. คลองส่งน้ำไปไม่ถึงถึงพื้นที่ทางการเกษตร
- 3.2. คลองส่งน้ำต่ำกว่าพื้นที่ทางการเกษตร

วิธีการแก้ไข

1. ทำคลองไส้ไก่เพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่ทั่วถึง
2. ขยายคลองส่งน้ำไปในพื้นที่ทางการเกษตรอย่างทั่วถึง
3. ยกกระตักคลองให้สูงขึ้นในส่วนที่พื้นที่ทางการเกษตรสูงกว่าคลองส่งน้ำ
4. ดูแล/พัฒนาคลองส่งน้ำทุกปี

4. พื้นที่การเกษตร มีปัญหาดังนี้

- 4.1. เป็นพื้นที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ซึ่งยากแก่การส่งน้ำ
- 4.2. ปัญหาพื้นที่ทางการเกษตรห่างไกลคลองส่งน้ำ

ทางออก

1. ปรับพื้นที่ทางการเกษตรให้มีความราบเรียบเสมอกัน
2. ทำคลองส่งน้ำระบบท่อแรงดันไปยังพื้นที่ทางการเกษตรที่อยู่สูงและไกล

5. พืชที่เพาะปลูก ในเขตพื้นที่ทางการเกษตรบ้านโนนอุดม

- 5.1. ข้าว
- 5.2. ถั่วลิสง
- 5.3. พริก (ขายลูก และขายเมล็ดพันธุ์)

- 5.4. ข้าวโพด (เพื่อบริโภค)
- 5.5. แตงโม (ขายเมล็ดพันธุ์เป็นส่วนใหญ่)
- 5.6. มะเขือเทศ (ขายเมล็ดพันธุ์)

6. การจัดการน้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ มีปัญหาดังนี้

- 6.1. กลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำไม่เข้าร่วมประชุม
- 6.2. การไม่เคารพกฎของสมาชิก
- 6.3. การขาดงบประมาณในการจัดการต่างๆ

ทางออก

1. ตั้งกฎระเบียบร่วมกันของกลุ่มสมาชิกและต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด
2. เก็บค่าน้ำเพื่อเป็นค่างบประมาณในการจัดการหรือเป็นกองทุนในการบริหารจัดการน้ำของสมาชิก

7. ปัญหาด้านการเพาะปลูกพืช ซึ่งมีปัญหาดังนี้

- 7.1. มีการเพาะปลูกพืชกระจายจึงมีผลกระทบต่อการส่งน้ำ
- 7.2. มีการใช้สารเคมีสูงในการเพาะปลูกทำให้มีสารเคมีตกค้างในพื้นที่ทางการเกษตร
- 7.3. ปัญหาเรื่องโรคแมลง โรคพืช
- 7.4. ปัญหาเรื่องดินเสื่อมคุณภาพ
- 7.5. ปัญหาการเพาะปลูกซ้ำๆ ที่เดิม

ทางออก

1. ตั้งโซนการเพาะปลูกและให้เหมาะสมแก่การส่งน้ำ
2. ปลูกพืชทางการเกษตรในระบบอินทรีย์
3. ให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านเพาะปลูก

3.ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

ทางออก เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2554 ได้มีการสัมมนาชี้แจงโครงการให้กับชาวบ้านโนนอุดมเพื่อหาทางออกเกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ของชาวบ้านโนนอุดม ซึ่งก็มีชาวบ้านแต่ละคนได้เสนอแนวคิดไว้อย่างมากมายเพื่อที่จะลดปัญหาต่างๆ ให้ลดน้อยลง ซึ่งก็มีทั้งแนวคิดที่ให้พึ่งพาตนเองเหมือนในอดีตและการผสมผสานแนวคิดในอดีตผสมผสานกับแนวคิดสมัยใหม่เข้าด้วยกัน ล้วนแต่เป็นแนวคิดที่จะแก้ปัญหาพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. **ขยันประหยัด** คือ การขยันทำกินไม่ถอยมือถอยเท้า และรู้จักประหยัดอดออมเพื่อไว้กินไว้ขาย
2. **ทำกินด้วยตนเอง** คือ การพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด โดยเอาแนวคิดในอดีตมาประยุกต์ใช้ เช่น การปลูกอยู่ปลูกกิน

3. **การเพาะปลูก** คือ การมุ่งทำการเพาะปลูกแบบพออยู่พอกิน ปลูกอยู่ปลูกกินแบบวิถีชีวิตแบบเดิมๆ ในอดีตที่ไม่ต้องลงทุนมาก ไม่ต้องใช้สารเคมี ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตเองและทำการเพาะปลูกแบบเกษตรอินทรีย์
4. **ลดค่าใช้จ่าย** คือ ต้องมีการทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักอุดหนุนตัวเองเช่น การปลูกพืชไว้กินเองเหลือเกินกินก็ขายหารายได้
5. **ไม่ใช้สารเคมี** คือ ให้หันมาใช้ระบบปุ๋ยอินทรีย์ส่งเสริมเรื่องเกษตรอินทรีย์เพื่อลดค่าใช้จ่ายและสารเคมีตกค้าง
6. **ลดความอยากได้** คือ เป็นการลดภาระค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะลดความอยากได้สิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า มอเตอร์ไซด์ รถยนต์ รถไถนา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ควรเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทุกชั้นตอนตั้งแต่การวางแผนตลอดจนการกำหนดบทบาทหน้าที่ และการใช้จ่ายงบประมาณตามกิจกรรม โดยชาวบ้านจะต้องมีบทบาทหน้าที่และความตระหนักในแนวทางและการปฏิบัติงานของตนเอง(เป็นพระเอก) ส่วนภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีบทบาทหน้าที่ในการหนุนเสริมให้เกิดการเคลื่อนไหวของงานหรือกิจกรรมนั้น

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบในการบริหารจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

จากสภาพปัญหาที่มีการศึกษาจาก 2 ประเด็นนี้จึงมีการจัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนในการหาแนวทางออกร่วมกันและมีการดำเนินการระยะที่ 2 ในรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบการพึ่งตนเอง

- การพึ่งพาตนเอง
- การประหยัดและอดออม
- การทำบัญชีในครัวเรือน
- ปลูกพืชในระบบอินทรีย์

รูปแบบการบริหารจัดการน้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- มีการพัฒนาคลองส่งน้ำทุกปี
- ออกกฎระเบียบในการบริหารจัดการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
- จัดตั้งกองทุนกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน

รูปแบบการสร้างภาคีความร่วมมือในการฟื้นฟูระบบนิเวศอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

- แต่งตั้งคณะกรรมการในการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบุกรุกพื้นที่
- ปลูกป่าในเขตพื้นที่ชลประทานต้นน้ำ

ภาคผนวก

ภาพประกอบอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

อาคารทำนบกั้น อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

บริเวณพื้นที่ที่ถูกบุกรุกรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

บริเวณพื้นที่ที่ถูกบุกรุกรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

บริเวณพื้นที่ที่ถูกบุกรุกรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

บริเวณพื้นที่ที่ถูกบุกรุกรอบ ๆ อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

อาคารระบายน้ำล้น

คลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย

ประตูเปิดน้ำกลางคลอง (บ่อจ่ายน้ำ)

คลองส่งน้ำ 1L-LMC (สายตะวันตก)

คลองส่งน้ำ กสช. (สายกลางบ้าน)

คลองส่งน้ำ 1R-LMC (สายตะวันออก)

หนองหญ้าปล้อง

หนองกุง

หนองไผ่

ห้วยยาง

หาดาด

นาห้วยยาง

นาห้วยคำ

โนนบกคำ

โนนอีโส

คำซุ่มด

ภาพกิจกรรมกระบวนการศึกษางานวิจัย

ประชุมชี้แจงโครงการ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551

ประชุมชี้แจงโครงการ วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551

แบ่งกลุ่มเริ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 16 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มเริ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 16 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 30 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 30 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 30 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 30 มีนาคม 2553

แบ่งกลุ่มจัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 30 มีนาคม 2553

จัดทำกระบวนการวิจัย วันที่ 23 กันยายน 2553

เวทีสังเคราะห์ข้อมูล วันที่ 11 มีนาคม 2554

เวทีสังเคราะห์ข้อมูล วันที่ 11 มีนาคม 2554

กิจกรรมในการดำเนินงาน

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. แต่งตั้งผู้รับผิดชอบทีมวิจัย
2. ปรึกษาเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าอาหาร สถานที่ เบี้ยประชุม ค่ายานพาหนะ
3. ประสานชี้แจงเรื่องการกรอกรายละเอียดประชุม
4. ผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุมมีมติไม่ให้มีเบี้ยประชุม

สรุป

1. ประชุมครั้งต่อไป ในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2553 (ประชุมใหญ่)
2. ประธานเรียกประชุมทีมงานวิจัยหมู่บ้านในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2553 (ตอนเย็น)

ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน (ตอนเย็น)

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับรายงานการวิจัยของแต่ละกลุ่ม
2. การแต่งตั้งสมาชิกวิจัยแทนนายเกรียงศักดิ์ รัตน์ ที่ไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากสุขภาพร่างกายไม่พร้อมที่จะทำงานได้ จึงมีมติให้นายครุศักดิ์ กางทองเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ เสนอโดยนายพลนภา รัตน์
3. ประธานมอบหมายให้เลขานุการแจ้งตำแหน่งของสมาชิกในแต่ละคนทราบว่าตนเองทำหน้าที่อะไรบ้าง
4. หาสื่อเรื่องการทำอาหาร มีกาแฟ 2 มื้อ พร้อมขนมให้สมาชิกกำหนดอาหารด้วยตนเอง

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. ทบทวนการเก็บข้อมูลงานวิจัยของแต่ละกลุ่มโดยให้แต่ละกลุ่มออกมาเล่าข้อมูลที่ได้ไป สอบถามปรัชญาชาวบ้าน หาข้อบกพร่องของแต่ละกลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 สิ่งแวดล้อม เล่าโดยนายพลนภา รัตน์ ได้ข้อบกพร่องคือ คำบอกเล่าของการเปลี่ยนแปลงจากอดีตสู่ปัจจุบันนั้นมีผลดี ผลเสีย จากวิถีชีวิตของลำห้วย คุณค่าของลำห้วย ความสัมพันธ์ระหว่างลำห้วยกับชุมชน

กลุ่มที่ 2 การบริโภค เล่าโดยนายสนใจ รัตน์ ได้พบข้อบกพร่องได้แก่ คุณค่า วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของบ่อน้ำกับชุมชน คำบอกเล่า

กลุ่มที่ 3 เศรษฐกิจ เล่าโดยนายวิทยา สุราราช มีข้อบกพร่องคือยังขาด คำบอกเล่า ข้อมูลของกลุ่มที่ 3 ให้ข้อมูลได้ดีที่สุด

กลุ่มที่ 4 การเกษตร เล่าโดยนายศักดิ์นคร รัตน์ โดยกลุ่มนี้พบข้อบกพร่องมากที่สุดคือ ขาด เหตุการณ์ที่สัมพันธ์กัน ขาดการเปลี่ยนแปลง ขาดคำบอกเล่า

2. วิทยากรชี้แจงเรื่องการจัดทำรูปแบบการทำรายงานวิจัย การจัดทำรูปเล่มรายงาน เรื่องงบประมาณค่าใช้จ่าย ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือน มีนาคม 2554 นายวิทยา สุราราช เสนอให้สมาชิกมารวมกันทุกวันเพื่อเสนอการจัดเก็บข้อมูลของแต่ละกลุ่ม ส่วนนายพลนภา รัตน์ เสนอให้แต่ละกลุ่มไปเก็บข้อมูลมาแล้วค่อยนำข้อมูลมารวมกันแล้วมาหาข้อสรุปอาทิตย์ละครั้ง มติที่ประชุมยอมรับให้เอาวิธีของนายพลนภา รัตน์ ให้แต่ละกลุ่มไปเก็บข้อมูลแล้วมาหาข้อสรุปร่วมกัน

ปิดประชุมเวลา 14.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. นายพลนภา รัตน์ ชี้แจงเรื่องการเปิดบัญชีธนาคารกรุงไทยโดยประธานจะออกค่าเปิดบัญชี 500 บาท และค่ารถไปเปิดบัญชี 500 บาท
2. นายพลนภา รัตน์ ชี้แจงเรื่องเงินเข้าบัญชีกองทุนวิจัยเป็นจำนวนเงิน 100,000 บาทถ้วน และได้เบิกเพื่อเงินมาใช้ในการดำเนินงาน 15,000 บาท
3. นายพลนภา รัตน์ ชี้แจงค่าใช้จ่ายในระหว่างการทำงานตั้งแต่เดือนตุลาคมเป็นต้นมารวมเป็นเงิน 5,264 บาท
4. นายพลนภา รัตน์ ชี้แจงค่าใช้จ่ายในรายละเอียดในรายงานการวิจัยให้สมาชิกได้ทราบ

ประธานที่ประชุม สอบถามที่ประชุมเกี่ยวกับรายละเอียดในการเก็บข้อมูลของสมาชิกของแต่ละกลุ่ม

ปิดการประชุม 12.19 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 14 ธันวาคม 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. ทบทวนข้อมูลงานวิจัยของแต่ละกลุ่มวิจัย กลุ่มเศรษฐกิจโดยนายวิทยา สุราราช รายงาน การเก็บข้อมูลเสร็จแล้ว 80 เปอร์เซ็นต์ ขาดแต่การเพิ่มเติมข้อมูลบางส่วน กลุ่มอื่น ๆ ได้ส่งข้อมูลทุกกลุ่มเพื่อการวิเคราะห์อีกครั้ง
2. ในที่ประชุมได้มีการมอบหมายให้นายวิทยา สุราราช เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลจากทุกกลุ่ม
3. ข้อมูลของแต่ละกลุ่มให้ลงรายละเอียดในแผนที่มองเห็นภาพชัดเจน
4. ที่ประชุมได้มีมติให้นายพลนภา รัตนะ เป็นผู้ทำแผนที่ภูมิประเทศของหมู่บ้านโดยให้ลงข้อมูลให้สอดคล้องกับข้อมูลงานวิจัย เช่น ป่า ลำห้วย หนอง อ่างเก็บน้ำ ฝายกั้นลำห้วย และอื่น ๆ
5. วิทยาการที่ประชุมได้เสนอแผนงานตอนที่ 2 วัตถุประสงค์ เพื่อการศึกษา บริบทของชุมชนและการจัดการน้ำที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เพื่อการศึกษา สาเหตุปัจจัยเงื่อนไขการใช้น้ำ เพื่อการศึกษารูปแบบในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม

ประธานที่ประชุม

ที่ประชุมมีการจัดแบ่งกลุ่มสมาชิกออกเป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลทำแบบสอบถามข้อมูลของชาวบ้านของแต่ละครอบครัวโดยให้นายครุฑศักดิ์ กางทอง เป็นผู้จัดทำรูปแบบสอบถามและให้แบ่งความรับผิดชอบแบบสอบถามให้สมาชิกแต่ละท่านไปสอบถามเองและให้เก็บข้อมูลมารวบรวมในวันที่ 27 ธันวาคม 2553

กลุ่มที่ 2 เก็บข้อมูลเป็นสถิติเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้น้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำโดยให้ประสานงานกับชลประทาน ที่ประชุมมอบหมายให้นายพลนภา รัตนะเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มนี้

ปิดการประชุม 12.08 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 27 ธันวาคม 2553 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

- ทบทวนงานเก็บข้อมูลครั้งที่ผ่านมา
- ศึกษาบริบทชุมชน ได้ข้อสรุปคือ เก็บข้อมูลเพิ่มเติมเสร็จแล้วนำไปจัดพิมพ์เสนอเจ้าหน้าที่ที่มวิจัย
- เก็บปฏิทินการใช้น้ำ ได้ข้อสรุปคือ รวบรวมการใช้น้ำจากเจ้าหน้าที่ชลประทาน กำหนดหลังปีใหม่ไม่เกินวันที่ 10 มกราคม 2554
- เก็บสถิติชุมชน ได้ข้อสรุปคือ เก็บข้อมูลเป็นรายครอบครัวเสร็จแล้วเหลือเพียงทำเป็นสถิติเท่านั้นโดยมอบหมายให้นายครุศักดิ์ กางทอง เป็นผู้จัดทำ
- ข้อมูลเพิ่มเติมในการเขียนรายงาน

บทที่ 1 บทนำ

โครงการ

บทที่ 2 ทบทวนทฤษฎี ให้ถอดจากเอกสารงานวิจัยอื่นๆ

บทที่ 3 กระบวนการหรือขั้นตอนการวิจัย

พัฒนาโครงการ

คำหาที่มวิจัย

ประชุมที่มวิจัย

ชี้แจงโครงการ

สร้างเครื่องมือแตกประเด็น

การเก็บข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล

การสังเคราะห์ข้อมูล

เก็บข้อมูลเพิ่มเติมหรือการแก้ไขข้อมูล

บทที่ 4 ผลการวิจัย จากบริบทที่ได้เก็บข้อมูลมา

บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอแนะ

- นัดประชุมครั้งต่อไปในวันที่ 12 มกราคม 2554 ในหัวข้อ วิธีการสังเคราะห์

ปิดการประชุม 12.30 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 12 มกราคม 2554 ณ ศาลาอาคารเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน
ประชุมที่มงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

1. เพิ่มเติมข้อมูลของบทที่ 3 เรื่องวิธีการพัฒนาการวิจัย

1.1. ขอบเขตการวิจัย

- 1.2. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย
- 1.3. ขอบเขตพื้นที่
- 1.4. ขอบเขตเวลา
2. วิธีการเก็บข้อมูล
 - 2.1. แบบสอบถามทำอย่างไร
 - 2.2. แบบสัมภาษณ์
 - 2.3. ประชุมกลุ่มย่อย
 - 2.4. ศึกษาดูงาน
3. กระบวนการวิจัย กิจกรรมวิจัย บทที่ 4 ผลการวิจัย ตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ ในแต่ละประเด็นให้ใช้ตามวัตถุประสงค์ดังนี้
 - 3.1. เหตุการณ์ในอดีต
 - 3.2. ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง
 - 3.3. คำบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูล
 - 3.4. ผลการวิจัย ผลดี – ผลเสีย และผลกระทบที่เกิดขึ้นความสัมพันธ์ของคนกับข้อมูลการวิจัย วิถีชีวิตในปัจจุบันและคุณค่าการเปลี่ยนแปลง
4. มติที่ประชุมครั้งต่อไปในวันที่ 27 มกราคม 2554 ในหัวข้อ ชี้แจงโครงการปิดการประชุม 12.20 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 27 มกราคม 2554 ณ ศาลาวัตรัตนะมงคลบ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 74 คน
ประชุมที่มงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม
หัวข้อในการประชุม

ชี้แจงต่อที่ประชุมกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการชี้แจงโครงการรายงานการวิจัย และรับฟังข้อเสนอแนะจากชาวบ้านโนนอุดม เกี่ยวกับรายงานการวิจัยที่ได้รับข้อมูลมาแล้ว เพื่อจะได้แก้ไขข้อบกพร่องต่อไป และได้ให้เจ้าหน้าที่ชลประทานชี้แจงเกี่ยวกับอ่างเก็บน้ำนาร่อง เจ้าหน้าที่ชลประทานโดย คุณละเอียด แก้วฝ่าย ได้ชี้แจงเกี่ยวกับอ่างเก็บน้ำนาร่องของชลประทานกับความร่วมมือของประชาชนโดยรวม โดยให้ประชาชนตื่นตัวพร้อมที่จะตอบรับสิ่งที่เข้ามาสู่ชาวบ้านโนนอุดมในโครงการอ่างเก็บน้ำนาร่อง พร้อมกับการรายงานของความเป็นมาของโครงการอ่างเก็บน้ำนาร่อง โดยนายวิทยา สุราราช เลขานุการกลุ่มวิจัย รายงานข้อมูลที่ได้รับมาจากการไปสอบถามจากชาวบ้านโนนอุดม ได้แก่

- หัวข้อบริโภค
- หัวข้อเศรษฐกิจ
- หัวข้อการเกษตร
- หัวข้อสิ่งแวดล้อม

เจ้าหน้าที่ทีมงานวิจัยจากส่วนกลาง เพิ่มเติมเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการทำงานวิจัยในแต่ละประเด็น ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. หาเหตุการณ์ในอดีต
2. หาช่วงเวลาเปลี่ยนแปลง
3. หาคำบอกเล่าจากผู้รู้ข้อมูล
4. หาผลกระทบนั้น ๆ ผลดี ผลเสีย ความสัมพันธ์ ของชาวบ้านในอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิถีชีวิตของชาวบ้านจากการเปลี่ยนแปลงนั้นและคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน
ปิดการประชุม 12.52 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 29 คน
ประชุมทีมงานวิจัย โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม
หัวข้อในการประชุม

1. การวิจัย

การเก็บข้อมูล
มันเกิดอะไรขึ้น

2. การวิเคราะห์

เป็นกลุ่ม
เป็นก้อน
เป็นส่วน

3. การสังเคราะห์

เกือหนุน
ให้ประโยชน์
ส่งเสริม

ศึกษาข้อมูล

จัดระบบข้อมูล

จัดความสัมพันธ์

วิธีการต่าง ๆ

- มันเกิดขึ้นเพราะอะไร

- เหมือนกัน

- ตรงกัน

- ไกลเคียงกัน

- ขัดแย้ง

- ปฏิวัติกษ์

- ผลักดัน

แบ่งกลุ่มสมาชิกคณะกรรมการวิจัยออกเป็นสองกลุ่มทำการวิเคราะห์ข้อมูลในอดีตจนถึงปัจจุบัน
ทำเป็นช่วงปี พ.ศ.

กลุ่มที่ 1 ปี พ.ศ. 2490 – 2529

กลุ่มที่ 2 ปี พ.ศ. 2530 – 2554

ให้กำหนดเป้าหมายตามประเด็นดังนี้

1. การบริโภค
2. การเศรษฐกิจ
3. การเกษตร
4. วัฒนธรรม

ปิดการประชุม 15.00 น.

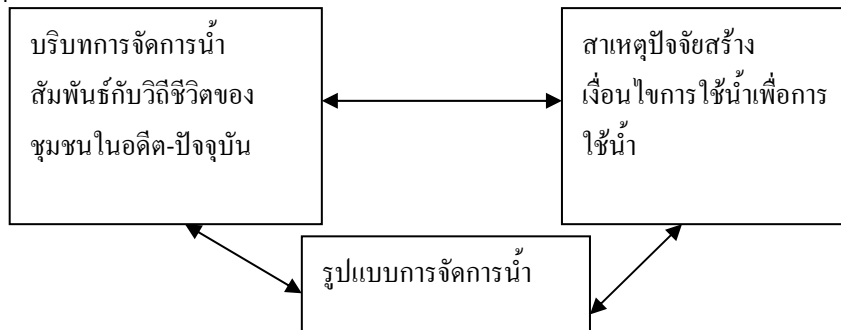
บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 27 คน
ประชุมที่มงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

ผู้ใหญ่บ้านชี้แจงต่อที่ประชุม ปส.ชป.จังหวัดสกลนครจะออกมาดูแลแปลงสาธิต ทำการเกษตรนำร่องตามโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ เนื้อที่ 50 ไร่ ในสายคลองฝั่งตะวันตก ได้แก่ พื้นที่ของนางทันสมัย สุรราช นางเทพทัย รัตนะ นายนารี รัตนะ นายสวัสดิ์ รัตนะ และในวันที่ 31 มีนาคม 2554 เปิดโครงการเกษตรนำร่องโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร มาเป็นประธานเปิดงาน ต่อมาประธานได้ประชุมเรื่องรูปแบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำห้วยวังถ้ำบ้านโนนอุดม

นักประสานงานชุมชนชลประทานมุกดาหาร

คุณ สรียาดา ชี้แจงเรื่องการใช้เงินการเขียนใบเสร็จรับเงิน

คุณ ขนิษฐา ชี้แจงเรื่องการเขียนรายงานของโครงการ

สาเหตุปัจจัยเงื่อนไขการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ในหัวข้อดังนี้

1. อ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
2. พื้นที่การเกษตร
3. พื้นที่การเพาะปลูก
4. ระบบคลองส่งน้ำ
5. การจัดการน้ำ

กรอบการเขียนวิจัย

1. สถานการณ์ในปัจจุบัน สถานภาพทั่วไปของน้ำ
2. การจัดการทำอย่างไร (พฤติกรรมของการจัดการ)
3. ระบบโครงสร้างของอ่างเก็บน้ำ (ความสัมพันธ์ของชลประทานกับชุมชน)
4. สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไข ได้แก่ ปัญหาต่าง ๆ ของการใช้น้ำ และปัญหาต่าง ๆ
5. ผลของการจัดการน้ำเป็นอย่างไร (ผลดี – ผลเสีย) จากการจัดการแล้ว

จัดทำแผนที่ตัดขวางพื้นที่ทางการเกษตร

จัดทำรายงานประวัติความเป็นมาของการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกรอบการเขียนดังนี้

- สถานการณ์ในอดีต
 - การเปลี่ยนแปลง
 - คำบอกเล่า
 - ผลดี ผลเสีย
 - ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน
- สิ่งที่คณะกรรมการวิจัยจะต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติม ได้แก่
- รูปถ่ายของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
 - คลองส่งน้ำ
 - พื้นที่ที่ถูกบุกรุก
 - แผนเพิ่มเติมของคลองส่งน้ำ

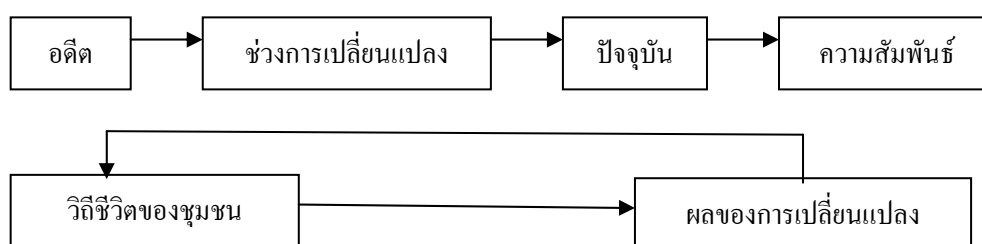
ปิดการประชุม 15.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 4 มีนาคม 2554 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 22 คน
ประชุมที่งานวิจัย โดยนายพลนภา รัตน์ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม
หัวข้อในการประชุม

เจ้าหน้าที่ สกว. แจ้งการนำเสนอข้อมูลในการชี้แจงโครงการ โดยการแบ่งกลุ่มชี้แจงในแต่ละประเด็นบริบทชุมชน รับผิดชอบโดย นายวิทยา สุราราช นายหลัก รัตน์ และนางอัญชลี รัตน์ ประวัติศาสตร์ความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านโนนอุดมในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยนายสมฤทธิ์ มาตรา และนายสวาท ศรีสวัสดิ์ การบริหารจัดการน้ำในอดีตถึงปัจจุบัน โดยนายสมฤทธิ์ มาตรา ,นายสายวาน รัตน์ และนายพลนภา รัตน์ สาเหตุปัจจัยและเงื่อนไขการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วม โดย คุณละเอียต แก้วฝ่าย,คุณอัมพร และคุณวิทยา สุราราช

กรอบแนวคิดการชี้แจง

ปิดการประชุม 14.30 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 9 มีนาคม 2554 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 21 คน
ประชุมทีมงานวิจัย โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม
หัวข้อในการประชุม

วาระที่ 1 วิทยากรในที่ประชุมคือเจ้าหน้าที่ สกว. ตรวจสอบความพร้อมของข้อมูลที่จะชี้แจง
โครงการในวันที่ 11 มีนาคม 2554 เมื่อตรวจสอบแล้วมีหลายอย่างที่ไม่ตรงตามเป้าหมายจึงให้เตรียม
เอกสารใหม่ และข้อมูลก็ยังไม่ได้ลงแผ่นชาร์ตได้ให้คณะกรรมการวิจัยบ้านโนนอุดมร่วมกับกรรมการ
วิจัยมุกดาหาร และ ปส.ชป.สกลนคร ร่วมกันเตรียมความพร้อมให้เรียบร้อย เมื่อทำการเตรียมข้อมูล
เรียบร้อยแล้วก็ให้ส่งตัวแทนออกมานำเสนอ

วาระที่ 2 นายวิทยา สุราราช เลขานุการกลุ่มวิจัยออกมาเสนอตัวอย่างและได้นำเสนอข้อมูล
เกี่ยวกับบริบทชุมชน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม การเกษตร การบริโภค และเศรษฐกิจ และให้ความเห็นว่าผ่าน
มติที่ประชุม นายสมฤทธิ์ มาตราส สมาชิกกลุ่มวิจัยนำเสนอเรื่องประวัติการเปลี่ยนแปลงในอดีตถึง
ปัจจุบันของโลก ประเทศ หมู่บ้าน ในระหว่างการนำเสนอ พิธีการในที่ประชุมได้ท้วงติงว่าการนำเสนอว่า
ไม่ต่อเนื่องของข้อมูล ข้อมูลวกไปวนมาและให้คำแนะนำวิธีการนำเสนอแต่ก็ยังซ้ำ ๆ ที่เดิมเนื้อหาไม่
แน่นพอจึงได้เปลี่ยนตัวผู้นำเสนอเป็น นายสนใจ รัตนะแทน ก็ถือว่าพอใช้ได้

วาระที่ 3 เจ้าหน้าที่ สกว. ได้เสนอให้เปลี่ยนผู้นำเสนอข้อมูลใหม่หมด ดังนี้

1. นายวิทยา สุราราช นำเสนอประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในอดีตถึงปัจจุบันและประวัติ
ความเป็นมาของอ่างเก็บน้ำห้วยวังต่ำ
2. นายพลนภา รัตนะ นำเสนอบริบทชุมชน ในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการบริโภค
3. นายสนใจ รัตนะ นำเสนอบริบทชุมชนในประเด็นการเกษตร
4. นางละเอียด แก้วฝ้าย นำเสนอในประเด็นการบริหารจัดการน้ำในอดีตถึงปัจจุบัน

วาระที่ 4 เจ้าหน้าที่ สกว. ได้สรุปการเตรียมข้อมูลการเตรียมแผ่นชาร์ตให้พร้อมและการ
นำเสนอให้กระชับแต่ได้ใจความ และนัดประชุมชี้แจงโครงการวันที่ 11 มีนาคม 2554 ณ ศาลาวัด
รัตนมงคล

ปิดการประชุม 15.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 11 มีนาคม 2554 ณ ศาลาวัดรัตนมงคลบ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 101 คน
ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

เรื่อง การชี้แจงโครงการกลุ่มงานวิจัย บ้านโนนอุดม

วาระที่ 1 นายพลนภา รัตนะ กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของงานวิจัยให้แก่ชาวบ้านที่เข้าร่วมรับฟัง
และแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับงานอ่างเก็บน้ำนาร่องและการทำเกษตรตัวอย่างของอ่างเก็บน้ำนาร่องของอ่าง

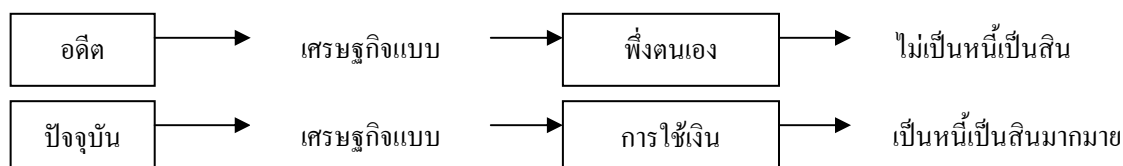
เก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ว่าจะทำเป็นนิทรรศการเกษตรตัวอย่างตรงที่บ้านของนายดอน รัตน์ะ และบ้านของนางพัลภา ศูนย์จันทร์ ในวันที่ 29 มีนาคม 2554 โดยมีคณะเจ้าหน้าที่ อบต.ไร่ เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ คณะเจ้าหน้าที่เกษตรจังหวัด เจ้าหน้าที่กรมชลประทานรวมทั้งเกษตรกรเข้าร่วมงานโดยผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร เป็นประธานเปิดงาน

วาระที่ 2 นายพลนภา รัตน์ะ ผู้ใหญ่บ้านโนนอุดมได้กราบเรียนเชิญ นายสรายุทธ ช่วยชาติ กล่าวเปิดการชี้แจงโครงการวิจัยและได้กล่าวถึงการร่วมมือของการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ในอ่างเก็บน้ำร่องของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ และกล่าวเปิดงานในเวลาต่อมา

วาระที่ 3 นายพลนภา รัตน์ะ ประธานกลุ่มงานวิจัยได้มอบหมายให้สมาชิกกลุ่มวิจัยนำเสนอข้อมูลดังนี้

1. นายวิทยา สุราราช นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในอดีตถึงปัจจุบันของบ้านโนนอุดม และประวัติความเป็นมาของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. นายพลนภา รัตน์ะ นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ บริบทชุมชนในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และการบริโภค
3. นายสนใจ รัตน์ะ นำเสนอข้อมูล บริบทชุมชนในประเด็นการเกษตร
4. นางละเอียด แก้วฝ่าย นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำในอดีตจนถึงปัจจุบัน

วาระที่ 4 เจ้าหน้าที่ สกว. (หัวหน้าแหลม) ได้กล่าวสรุปจุดมุ่งหมายของการทำวิจัยเพื่อหาข้อปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และได้แบ่งกลุ่มชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่มเพื่อหาปัญหาของชาวบ้าน ในเรื่องเศรษฐกิจ และปัญหาเกี่ยวกับอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาทั้งหมดและร่วมกันเสนอ แนวทางแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ และปัญหาเรื่องอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งจากการระดมความคิดของชาวบ้านก็ได้ข้อมูลดังนี้

ปัญหาอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ

1. ปัญหาเกี่ยวกับตัวอ่างเก็บน้ำ

- ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าซึ่งเป็นต้นน้ำ
- ปัญหาการบุกรุกพื้นที่รอบๆ อ่างเก็บน้ำ
- ปัญหาการตื้นเขิน
- ปัญหา เรื่องขอบเขตของอ่างเก็บน้ำ
- ปัญหา เรื่องงบประมาณในการดำเนินงาน

2. ปัญหาเกี่ยวกับคลองส่งน้ำ

- ปัญหาคลองส่งน้ำไม่ถึงพื้นที่ทางการเกษตร
- ปัญหาการไม่ให้ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- ปัญหาสภาพคลองส่งน้ำต่ำกว่าพื้นที่การเกษตร
- ปัญหาการไม่เคารพกฎระเบียบของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
- ปัญหาสภาพพื้นที่ทางการเกษตรลุ่ม ๆ ดอน ๆ ยากต่อการรับน้ำ
- ปัญหาคลองส่งน้ำไม่เพียงพอ
- ปัญหาเรื่องการขาดแคลนงบประมาณการดำเนินการ
- ปัญหาการเจาะประตูน้ำเข้าพื้นที่การเกษตรของสมาชิกไม่ได้ผ่านมติจากที่ประชุมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

น้ำ

วาระที่ 5 นายสรายุทธ ม่วงทอง กล่าวถึงภาพรวมของการนำเสนอข้อมูลในวันนี้ และการรวบรวมปัญหาของการใช้น้ำของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำและจะได้นำเสนอหาวิธีแก้ไขในขั้นต่อไป

ปิดการประชุม 13.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 25 มีนาคม 2554 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน
ประชุมที่มงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

เรื่อง การสรุปผลงานการวิจัยและทบทวนการประชุมคณะกรรมการวิจัยครั้งที่ผ่านมาและหาข้อมูลเพิ่มเติม

แนวทางการเขียนรายงานความก้าวหน้า/รายงานฉบับสมบูรณ์

บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

- วัตถุประสงค์
- ขั้นตอนการดำเนินงาน
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- ระยะเวลา

บทที่ 2 ข้อมูลแนวคิด – ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

- ข้อมูลภาพรวมทั่วไป
- ข้อมูลเจาะลึกในประเด็น
- ประวัติศาสตร์และบริบทของพื้นที่วิจัย/จำนวนประชากร
- บทเรียนการพัฒนาในพื้นที่วิจัย

บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย

- ขอบเขตการวิจัย – แยกเป็นขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย
- เป็นกลุ่มไหนบ้าง ขอบเขตพื้นที่เป้าหมาย เช่น บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ขอบเขตเนื้อหา (ศึกษาอะไรบ้าง แยกเป็นเรื่องเป็นประเด็นภายใต้โจทย์)
- วิธีการเก็บข้อมูล ใช้วิธีแบบไหนบ้าง เช่น
 - แบบสอบถาม
 - สัมภาษณ์
 - การประชุมกลุ่มย่อย/กลุ่มใหญ่ทำอะไร
 - การศึกษาดูงาน ฯลฯ
- ขบวนการวิจัย(กิจกรรมวิจัย) เช่น
 - การค้นหาโจทย์วิจัย
 - การค้นหาทีมวิจัย
 - การชี้แจงโครงการ
 - การเก็บข้อมูล
 - การปฏิบัติการ
 - การวิเคราะห์ข้อมูล
 - การเขียนรายงาน

โดยแต่ละกิจกรรมให้เขียนสรุปเอาเฉพาะวิธีการเป็นหลักดังนี้

- ทำอะไร
- เพื่ออะไร
- ทำกับใคร
- เมื่อไหร่

ทำแล้วมีปัญหาอุปสรรคอะไรหรือมีบทเรียนอะไรและต้องปรับปรุงใหม่แก้ไขใหม่

บทที่ 4 ผลการวิจัย

ปิดการประชุม 13.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 2 ตุลาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน
ประชุมที่มงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

วาระที่ 1 คุณสมร สาคนา เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 ได้กล่าวเปิดการประชุมและ
รายงานตัว เจ้าหน้าที่เข้าร่วมประชุมเป็นรายบุคคลให้สมาชิกในที่ประชุมได้รับทราบ

วาระที่ 2 นายสรายุทธ ม่วงทอง หัวหน้าฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 ได้กล่าวในที่ประชุมเกี่ยวกับโครงการเติมน้ำเต็มชีวิต เป็นโครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ซึ่งเป็น 1 ใน 84 โครงการ ใน 9 จังหวัดทั่วประเทศ เป็นโครงการนำร่องที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างรายได้ในชุมชนให้พอเพียง

วาระที่ 3 นายสมเจตน์ ไชยลาภา หัวหน้าฝ่ายวิจัยท้องถิ่น จ.กาฬสินธุ์ ได้บรรยายเกี่ยวกับการใช้น้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำว่าปริมาณน้ำเพียงพอแก่การปลูกพืชในฤดูแล้ง ในปี 2552 และปี 2553 และมีหน่วยงานทั้งหมด 3 หน่วยงานเข้ามาร่วมกันสนับสนุน ได้แก่ ชลประทาน สำนัก กปร. และ สกว. ซึ่งจะทำให้โครงการเติมน้ำเต็มชีวิต มีประสิทธิภาพ ชุมชนเข้มแข็งและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง และได้ฉายวีดิทัศน์โครงการ นางสาวปรีชาดิ หาญไชนะ เจ้าหน้าที่วิจัยส่วนท้องถิ่น จ.กาฬสินธุ์ได้บรรยายเกี่ยวกับโครงการเติมน้ำเต็มชีวิต เพื่อวิจัยเกี่ยวกับคนในท้องถิ่น และได้จัดตั้งทีมวิจัยนั้น 20 คน

วาระที่ 4 นายสรายุทธ ช่วยชาติ ผจก.คป.สกลนคร ได้ชี้แจงเกี่ยวกับโครงการเติมน้ำเต็มชีวิตของอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีปริมาณน้ำมากกว่าทุกอ่างในเขตอำเภอพรรณานิคม ปัญหาของการใช้น้ำคือ กลุ่มสมาชิกรับน้ำไม่ถึงเพราะคลองส่งน้ำไปไม่ถึง ปัญหาสภาพพื้นที่ทางการเกษตรลุ่มๆดอนๆ จึงทำให้เกิดปัญหาแก่กลุ่มผู้ใช้น้ำบางราย บางรายก็ช่วยตัวเองด้วยการสูบน้ำบ้างและคุณสรายุทธ ได้รับปากว่าจะเสนอเรื่องการทำแผนเพิ่มเติมคลองส่งน้ำให้ทั่วถึงทุกพื้นที่ให้แก่เกษตรกร

ปิดการประชุม 15.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 5 ตุลาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตนะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

วาระที่ 1 คุณละเอียด แก้วฝ่าย เจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน ได้กล่าวเปิดการประชุมโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ ให้สมาชิกในกลุ่มเคารพกฎระเบียบที่ทางกลุ่ม ได้จัดทำขึ้นเพื่อปฏิบัติภายในกลุ่ม แต่ในปัจจุบันสมาชิกบางรายไม่เคารพต่อกฎกติกาของกลุ่ม จึงทำให้เกิดปัญหาภายในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มรับทราบและจะนำไปแก้ไขต่อไป

วาระที่ 2 คุณสมเจตน์ ไชยลาภา เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น จ.กาฬสินธุ์ ได้ชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประชุมครั้งที่แล้ว ว่าการวิจัยบุคคลในท้องถิ่นนั้นต้องให้ชุมชนรู้ว่าชุมชนต้องการอะไร แต่ละครอบครัวมีอาชีพอะไรและต้องการอาชีพเสริมอะไร และรายได้ที่ทำอยู่เพียงพอต่อการดำรงชีพหรือไม่ มากน้อยเพียงใด มีรายรับ-รายจ่าย พอหรือไม่ และได้นำเอาโครงการเติมน้ำเต็มชีวิตมาปฏิบัติมากน้อยแค่ไหน คุณสายวาน รัตนะ ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้ชี้แจงในที่ประชุมว่า ทางกลุ่มได้นำแนวทางที่ทางเจ้าหน้าที่ภาครัฐมาแนะนำมาปฏิบัติแล้วเป็นบางส่วนปัญหาเรื่องการใช้รายได้ลดลงเป็นอย่างมาก ส่วนปัญหาที่ยังอยู่คือ คลองส่งน้ำไม่ถึงถึงและขอเพิ่มเติมคลองส่งน้ำฝั่งซ้ายออกไปอีก ส่วนคุณสนุก เลิศศิริ

เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 ได้ชี้แจงให้ที่ประชุมรับทราบ ว่า เรื่องต่อคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้ายคลองแยกขวานนั้น งบประมาณยังไม่แน่นอน แต่ได้เพิ่มเติมแน่นอนและรับเอกสารการก่อสร้างแล้ว งบประมาณเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

วาระที่ 3 คุณปรีชาติ หาญไชยนะ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ. กาฬสินธุ์ ได้บรรยาย ให้แก่สมาชิกได้รับทราบ เกี่ยวกับการใช้น้ำว่าสมาชิกมีปัญหาภายในกลุ่ม เพราะสมาชิกภายในกลุ่มไม่เคารพกฎระเบียบ และชี้แนะให้สมาชิกกลุ่มผู้นำที่เข้าร่วมประชุมทราบว่า ให้จัดตั้งคณะกรรมการ คลองแต่ละสายคลองนั้น เพื่อรับผิดชอบการปิดเปิดน้ำมี 4 สายคลอง ซึ่งก็ได้คณะกรรมการแต่ละสายคือ

คลองสายใหญ่ฝั่งซ้าย

1. นายสวาท ศรีสวัสดิ์
2. นายวิทยา สุราราช

คลองสายใหญ่ฝั่งขวา

1. นายหลัก รัตน์ะ
2. นายสะท้อน มาตรา

คลองสายใหญ่จากอ่างเก็บน้ำถึงคลองแยก

1. นายสนใจ รัตน์ะ
2. นายประยวาร์ ไตยพันธ์

คลองสายกลางหมู่บ้าน

1. นายเกรียงศักดิ์ รัตน์ะ
 2. บุญจง ศรีสวัสดิ์
- และได้ปรึกษาหารือเรื่องทั่วๆ ไป

ปิดการประชุม 12.00 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 7 ตุลาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน

ประชุมทีมงานวิจัย

โดยนายพลนภา รัตน์ะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม

หัวข้อในการประชุม

วาระที่ 1 คุณปรีชาติ หาญไชยนะ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.กาฬสินธุ์ได้บรรยาย เกี่ยวกับการประชุมครั้งที่ผ่านมามีได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากโครงการเติมน้ำเติมชีวิต เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ การอยู่ดีกินดี พึ่งเศรษฐกิจแบบพอเพียง

วาระที่ 2 คุณสมเจตน์ ไชยลาภา เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นได้บรรยายโครงการเติมน้ำเติมชีวิตอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ ได้รับคัดเลือกเป็นโครงการนำร่องของโครงการชลประทานสกลนคร

เพื่อให้เกษตรกรอยู่ดีกินดี มีรายได้เพิ่มเติมซึ่งทางชลประทานได้รับเรื่องไปแล้ว คุณปรีชาดิ หาญไชย ลาภา เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.กาฬสินธุ์ ได้เสนอทำแผนพัฒนาโครงการวิจัย

1. หัวข้อวิจัย
2. วัตถุประสงค์
3. ขั้นตอนการดำเนินงาน
4. การดำเนินงาน

หัวข้อวิจัย

ปัญหาการใช้น้ำและได้ชื่อเรื่อง “การจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรอย่างมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ อ่างเก็บน้ำห้วยวังต้าบ้านโนนอุดม จ.สกลนคร

รูปแบบหรือสิ่งที่ต้องการรู้

1. พัฒนาการจัดสรรน้ำในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. สถานการณ์การใช้น้ำเพื่อการเกษตรในปัจจุบันและในฤดูต่าง ๆ เป็นอย่างไร แบ่งแยกออกเป็นสายคลอง คลองสายใหญ่
คลองสายตะวันออก
คลองสายตะวันตก
คลองสายกลางหมู่บ้าน
3. วิธีการให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำ
4. กฎระเบียบที่ทุกคนร่วมกันปฏิบัติเป็นอย่างไร
5. วิธีการบริหารจัดการน้ำของคณะกรรมการและสมาชิกและจัดตั้งคณะกรรมการจัดทำรูปแบบงานวิจัยและให้สมาชิกทุกคนร่วมกันหาข้อมูลทั้งหมด โดยคณะกรรมการจัดทำรูปแบบมีดังนี้
 1. นายพลนภา รัตน์ะ
 2. นายวิทยา สุรราช
 3. นายสะท้อน มาตรา

ปิดการประชุม 15.30 น.

บันทึกการประชุมคณะกรรมการวิจัย

ในวันที่ 22 ตุลาคม 2553 ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านโนนอุดมผู้เข้าร่วมประชุม ทั้งหมด 20 คน
ประชุมทีมงานวิจัย โดยนายพลนภา รัตน์ะ ประธานโครงการวิจัยเป็นผู้กล่าวเปิดการประชุม
หัวข้อในการประชุม

วาระที่ 1 เรื่องการทำแผนงานซึ่งมีหัวข้อที่จะต้องจัดทำดังนี้

- ประชุมทีมงาน
- ชี้แจงโครงการ
- เก็บข้อมูล ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า
- ศึกษา ประวัติศาสตร์ของชุมชน

- สํารวจข้อมูลการจัดสรรน้ำ
- ศึกษาดูงาน
- เวทีวิเคราะห์ และเคราะห์
- นำเสนอข้อมูล 6 เดือน
- ทำรายงานและจัดทำรูปแบบเล่ม

วาระที่ 2 นายสนใจ รัตนะ ได้บรรยายเรื่องประเพณีของชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่ามีประเพณีอะไรบ้าง ในพื้นที่ชุมชน ได้แก่ ประเพณีเดือนสอง เดือนสาม เดือนหก เดือนสิบ และเดือนสิบสอง หมอผี ผีตาแหก (ผีนา) ที่ได้สืบทอดมาถึงปัจจุบัน

วาระที่ 3 เจ้าหน้าที่สำนักงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ให้คำจำกัดความในการดำรงชีวิตของท้องถิ่นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มันแตกต่างกันมากแค่ไหนเพื่อจัดประสงค์การทำวิจัย เก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล และมอบหมายให้กลุ่มงานวิจัยนำไปสอบถามข้อมูลจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนในแต่ละหัวข้อตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีหัวข้อดังนี้

1. การเกษตร
2. สิ่งแวดล้อม
3. การบริโภค
4. เศรษฐกิจ

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
	คลอง LMC.							
1.	นายถอน การิชุม	0+150	5	115	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
2.	นายสนใจ รัตนะ	"	7	163	9	"	"	"
3.	นายไกรเมือง รัตนะ	"	5	277	9	"	"	"
4.	นางจิรพรรณ รัตนะ	"	8	7	9	"	"	"
5.	นายหวั่นใจ รัตนะ	"	3	147	9	"	"	"
6.	นายไหวิน รัตนะ	"	3	-	8	"	"	"
7.	นางชูเชื่อน รัตนะ	"	7	1	9	"	"	"
8.	นางทองใบ จันทร์มาลา	0+200	5	196	9	"	"	"
9.	นายสายวาน รัตนะ	"	7	92	9	"	"	"
10.	นายสำราญ รัตนะ	"	10	2	9	"	"	"
11.	นายเกรียงศักดิ์ รัตนะ	"	60	16	9	"	"	"
12.	นางเทียนทอง รัตนะ	"	40	56	9	"	"	"
13.	นางเทพา กางทอง	"	15	90	9	"	"	"
14.	นางสีดา การุญ	0+285	32	69	9	"	"	"
15.	นายวีรศักดิ์ การิชุม	"	12	15	9	"	"	"
16.	นางมุลสวรรค์ การิชุม	"	14	158	9	"	"	"
17.	นายสวน การิชุม	"	12	115	9	"	"	"
18.	นายกกล้าหาญ การิชุม	"	12	59	9	"	"	"
19.	นายฆ้อง การิชุม	0+488	12	107	9	"	"	"
20.	นายอเนก สุราราช	"	12	146	9	"	"	"
21.	นายประกิจ มาตราช	"	5	167	9	"	"	"
22.	นางชูเชื่อน รัตนะ	"	10	1	9	"	"	"
23.	นางไหว การิชุม	"	15	45	9	"	"	"
24.	นายประเสริฐ การิชุม	"	15	9	9	"	"	"
25.	นายสนิท การิชุม	"	15	62	9	"	"	"
26.	นางวิไลวรรณ มาตราช	0+488	3	77	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
27.	นายกิตติศักดิ์ เสือประโคน	0+488	3	112	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
28.	นายวีระศักดิ์ การิชุม	0+550	3	196	9	"	"	"
29.	นายฆ้อง การิชุม	"	2	107	9	"	"	"
30.	นางประดิน เหลาแตว	"	2	140	9	"	"	"
31.	นายคำไพร เรืองสวัสดิ์	"	20	81	9	"	"	"
32.	นายประเพ็ญ เรืองสวัสดิ์	"	10	-	9	"	"	"
33.	นายเต็ก รัตนะ	"	8	144	9	"	"	"
34.	นายเซ่ง รัตนะ	"	4	143	9	"	"	"
35.	นางสัน รัตนะ	"	3	-	9	"	"	"
36.	นางนาง บิดร	"	10	51	9	"	"	"
37.	นายทองศรี บิดร	"	22	12	9	"	"	"
38.	นายหนูพิน บิดร	"	16	65	9	"	"	"
39.	นายวีระศักดิ์ ศรีสวัสดิ์	"	15	68	9	"	"	"
40.	นางไพรเราะ มาตราข	1+604	40	24	9	"	"	"
41.	นายวีระศักดิ์ มาตราข	"	10	83	9	"	"	"
42.	นายปัญญา รัตนะ	"	20	160	9	"	"	"
43.	นายเอื้อง พรหมสิทธิ์	"	20	-	9	"	"	"
44.	นายประเยาว์ ไตรยพันธ์	"	5	172	9	"	"	"
45.	นางนอร์ พรหมสิทธิ์	"	5	-	9	"	"	"
46.	นายประเพ็ญ เรืองสวัสดิ์	"	8	-	9	"	"	"
47.	นายเสร็จ มาตราข	"	20	-	9	"	"	"
48.	นายกองสี ศูนย์จันทร์	"	30	65	9	"	"	"
49.	นายปรารถนา เรืองสวัสดิ์	"	30	65	9	"	"	"
50.	นายอินตอง ศูนย์จันทร์	"	30	65	9	"	"	"
51.	นายธรรมเพียร พรหมสิทธิ์	"	25	65	9	"	"	"
52.	นางสีมอญ กางทอง	"	7	39	9	"	"	"
53.	นางเจลิยว กางทอง	1+604	7	131	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวนไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
54.	นายประดิษฐ์ กางทอง	1+604	7	117	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
55.	นางวิชัย กางทอง	"	7	175	9	"	"	"
56.	นายอรรถัย รัตนะ	"	25	89	9	"	"	"
57.	นางกาวีลย์ รัตนะ	"	15	37	9	"	"	"
58.	นางทองฉลอง รัตนะ	"	3	47	9	"	"	"
59.	นายทองสุข ศรีสวัสดิ์	"	3	47	9	"	"	"
60.	นายสายวาน รัตนะ	"	10	92	9	"	"	"
61.	นางอัมพร รัตนะ	"	12	153	9	"	"	"
62.	นายสมาน มาตราข	"	15	23	9	"	"	"
63.	นายนิพนธ์ มาตราข	"	10	87	9	"	"	"
64.	นายอุทิศ มาตราข	1+733	5	73	9	"	"	"
65.	นางมาลี มาตราข	"	15	26	9	"	"	"
66.	นายสน บิตร	"	30	43	9	"	"	"
67.	นายสีทน ศรีสวัสดิ์	"	20	58	9	"	"	"
68.	นายคำวงศ์ กางทอง	"	3	3	9	"	"	"
69.	นางบัวลา กางทอง	"	5	135	9	"	"	"
70.	นางพาดี กางทอง	1+733	30	30	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
	คลอง 1R-LMC.							
1.	นายสัมฤทธิ์ มาตราข	0+130	11	60	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
2.	นายทองปักษ์ ศรีสวัสดิ์	"	11	200	9	"	"	"
3.	นายคำไพร เรืองสวัสดิ์	"	4	81	9	"	"	"
4.	นายบุญจง ศรีสวัสดิ์	"	6	142	9	"	"	"
5.	นายหลัก รัตนะ	"	3	1	9	"	"	"
6.	นายเรียม รัตนะ	"	5	198	9	"	"	"
7.	นางทองใบ จันท์มาลา	"	10	196	9	"	"	"
8.	นายกาไว ศูนย์จันทร์	0+130	10	130	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังต้า
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
9.	นางกาวน ศูนย์จันทร์	0+130	20	-	1	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
10.	นายคำฝน ศรีสวัสดิ์	"	6	111	9	"	"	"
11.	นายวีระศักดิ์ ศรีสวัสดิ์	"	6	68	9	"	"	"
12.	นายน้อยนิต รัตนะ	"	5	169	9	"	"	"
13.	นายธนู รัตนะ	"	5	152	9	"	"	"
14.	นายโต รัตนะ	0+350	10	120	9	"	"	"
15.	นายประเสริฐ การิษุม	"	10	9	9	"	"	"
16.	นางสินไทย กางทอง	"	75	41	9	"	"	"
17.	นางทองใบ จันทร์มาลา	"	2	196	9	"	"	"
18.	นายคำไพ เรืองสวัสดิ์	"	10	81	9	"	"	"
19.	นายสัมฤทธิ์ มาตราข	"	2	60	9	"	"	"
20.	นางสีพร พินชาติ	"	16	-	2	"	"	"
21.	นายชัยณรงค์ บิดร	"	30	-	9	"	"	"
22.	นายประยูร บิดร	"	10	-	9	"	"	"
23.	นายสน บิดร	1+350	2	43	9	"	"	"
24.	นายไสว การิษุม	"	13	-	2	"	"	"
25.	นายคำจันทร์ มาตราข	"	20	77	9	"	"	"
26.	นางสองพัน จันทวงศ์	"	6	-	13	"	"	"
27.	นายสมร มาตราข	"	12	63	9	"	"	"
28.	นายสะท้อน มาตราข	"	-	106	9	"	"	"
29.	นายสมาน มาตราข	"	17	23	9	"	"	"
30.	นายอุทิศ มาตราข	"	36	73	9	"	"	"
31.	นายอินตอง มาตราข	"	22	79	9	"	"	"
32.	นายสัมฤทธิ์ มาตราข	"	8	60	9	"	"	"
33.	นางสอน กางทอง	"	35	32	9	"	"	"
34.	นางสมร กางทอง	"	36	104	9	"	"	"
35.	นายกองสี มาตราข	1+350	10	41	2	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
36.	นางวิเชียร ทางทอง	1+350	12	91	2	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
37.	นายคำวัน มาตราข	"	18	25	2	"	"	"
38.	นางมาลี มาตราข	"	20	26	2	"	"	"
39.	นายไพบุลย์ มาตราข	"	15	98	2	"	"	"
40.	นายเดชา มาตราข	"	4	71	2	"	"	"
41.	นายจำลอง ทางทอง	"	20	40	2	"	"	"
42.	นายครศักดิ์ ทางทอง	"	23	133	9	"	"	"
43.	นางถมมา ทินงค์	"	30	-	2	"	"	"
44.	นายเพชร การ์ชุม	"	33	103	9	"	"	"
45.	นายสวัสดิ์ รัตนะ	"	10	67	9	"	"	"
46.	นายบรรดิษฐ์ ทางทอง	"	20	117	9	"	"	"
47.	นางประสน รัตนะ	"	14	16	9	"	"	"
48.	นางปิตตา การ์ชุม	"	36	36	9	"	"	"
49.	นายสีไทย ศรีสวัสดิ์	"	8	145	9	"	"	"
50.	นายวารินทร์ แสนภูวา	"	8	138	9	"	"	"
51.	นายคำใส ศรีสวัสดิ์	"	39	113	9	"	"	"
52.	นายสนนา ศรีสวัสดิ์	"	20	17	9	"	"	"
53.	นางสีทน ศรีสวัสดิ์	"	8	57	9	"	"	"
54.	นายณรงค์ ศรีสวัสดิ์	"	8	58	9	"	"	"
55.	นางประสาธ ทางทอง	"	7	123	9	"	"	"
56.	นายณรงค์ นนธิบุตร	"	3	97	9	"	"	"
57.	นางภิรมย์รักษ์ การ์ชุม	"	3	115	9	"	"	"
58.	นายหรั่ง อนุชาติ	"	13	76	9	"	"	"
59.	นายยุวันดา วรเกิด	"	5	165	9	"	"	"
60.	นางช่อนกลิ่น บุตรดีวงศ์	"	33	-	-	-	คำชะอี	มุกดาหาร
61.	นายสอน วรเกิด	"	8	44	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
62.	นายจันทร์โท ทินชาติ	1+350	18	18	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
63.	นายปริญญาวิทย์ GANGTONG	1+350	4	38	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
64.	นางสุดสะออน GANGTONG	"	8	101	9	"	"	"
65.	นายวีระศักดิ์ พันธุ์ลา	"	30	148	9	"	"	"
66.	นายนิพนธ์ มาตราช	"	12	87	9	"	"	"
67.	นายมนตรี รัตนะ	"	7	149	9	"	"	"
68.	นางบุญลักษณ์ การิชุม	"	7	9	9	"	"	"
69.	นายปรารถนา อนุชาติ	"	5	61	9	"	"	"
70.	นายสีพัน พรหมสิทธิ์	"	36	42	9	"	"	"
71.	นายทวี อนุชาติ	"	10	88	9	"	"	"
72.	นายเรืองศักดิ์ ยศพล	"	20	-	2	"	"	"
73.	นายอินตา	"	10	-	-	"	"	"
74.	นางรำไพ GANGTONG	"	8	64	9	"	"	"
75.	นางชูเชื่อน รัตนะ	"	12	1	9	"	"	"
76.	นายธนะ GANGTONG	"	16	41	9	"	"	"
77.	นายแสง รัตนะ	"	20	149	9	"	"	"
78.	นายเป้า	"	10	-	1	"	"	"
79.	นางบุญมี	"	20	-	2	"	"	"
80.	นายชวลิต บิดร	"	30	-	1	"	"	"
81.	นายปรีชา บิดร	"	40	132	9	"	"	"
82.	นายปรารถนา บิดร	"	20	134	9	"	"	"
83.	นายวารินทร์ บิดร	"	20	156	9	"	"	"
84.	นายทองลัย บิดร	"	20	84	9	"	"	"
85.	นายชูศักดิ์ การิชุม	"	12	96	9	"	"	"
86.	นายประเนียร นากระวี	"	10	36	9	"	"	"
87.	นายพงษ์ศักดิ์ การิชุม	"	12	19	9	"	"	"
88.	นางจันทร์เพ็ญ การิชุม	"	10	93	9	"	"	"
89.	นายพิทักษ์ การิชุม	1+350	8	119	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวนไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
90.	นายนิธยา บิดร	1+350	26	70	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
91.	นายอุสม การิซุม	"	20	55	9	"	"	"
92.	นายประเยาว์ ไตรยพันธ์	"	12	172	9	"	"	"
93.	นายพานิช การิซุม	"	14	128	9	"	"	"
94.	นายแสง การิซุม	"	20	108	9	"	"	"
95.	นายสวน วงศ์วันดี	"	20	13	9	"	"	"
96.	นายสุพจน์ วงศ์วันดี	1+350	22	178	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
	คลอง 1L-LMC.							
1.	นายสายวาน รัตนะ	0+130	10	20	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
2.	นายอรทัย รัตนะ	"	25	89	9	"	"	"
3.	นางอัมพร รัตนะ	"	10	153	9	"	"	"
4.	นางวิภาภรณ์ ก้อนแพง	0+220	2	-	2	"	"	"
5.	นางบุญยัง การิซุม	"	1	-	2	"	"	"
6.	นายครองศักดิ์ ศรีสวัสดิ์	"	7	179	9	"	"	"
7.	นางสิงห์คำ ทางทอง	"	2	117	9	"	"	"
8.	นางทองฉลอง รัตนะ	"	25	47	9	"	"	"
9.	นายจรัส รัตนะ	"	5	47	9	"	"	"
10.	นางทันสมัย สุราราช	0+394	6	50	9	"	"	"
11.	นายหนูพันธ์ รัตนะ	"	8	65	9	"	"	"
12.	นายสวัสดิ์ รัตนะ	0+643	5	67	9	"	"	"
13.	นางกองมี จิกจักร์	"	81	121	9	"	"	"
14.	นางคำจันทร์ ศรีสวัสดิ์	"	2	58	9	"	"	"
15.	นายคำวงศ์ ทางทอง	"	7	3	9	"	"	"
16.	นางบัวลา ทางทอง	"	5	135	9	"	"	"
17.	นายอาคม ทางทอง	"	3	180	9	"	"	"
18.	นายปัญญา ทางทอง	"	2	201	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
19.	นางวาสนา ทรัพย์ธนีส	"	2	-	-		บ.ตาตโดน	

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร

ที่	ชื่อ-สกุล	ช่วง กม.ที่	จำนวน ไร่	ที่อยู่				
				เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
20.	นายสมบัติ กางทอง	"	3	-	-		บ.เปือย	
21.	นางทัยสมัย สุราราช	0+643	10	50	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
22.	นายสำราญ รัตนะ	0+643	10	3	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
23.	นางวิไล รัตนะ	"	30	34	9	"	"	"
24.	นางกาไว นาคบุตรดี	"	2	บ้านม่วงไข่		"	"	"
25.	นายสวัสดิ์ รัตนะ	"	5	67	9	"	"	"
26.	นส.บุญมา เหลลาแหว	"	2	35	9	"	"	"
27.	นายณรงค์ นนธิบุตร	"	3	97	9	"	"	"
28.	นางทองใบ กางทอง	0+900	8	82	9	"	"	"
29.	นายวีระศักดิ์ ศรีสวัสดิ์	"	27	68	9	"	"	"
30.	นางเทพา กางทอง	"	30	90	9	"	"	"
31.	นายวอน ไชยเชษฐ์	"	8	บ.โคก	5	"	"	"
32.	นางไพบูลย์ ศรีสวัสดิ์	"	5	110	9	"	"	"
33.	นายสวาท ศรีสวัสดิ์	"	20	99	9	"	"	"
34.	นายเก็ง เรืองสวัสดิ์	"	5	-	2	"	"	"
35.	นางพะชัย ศรีสวัสดิ์	"	5	126	9	"	"	"
36.	นายกองมี รัตนะ	"	30	31	9	"	"	"
37.	นายกาวิณ รัตนะ	"	30	29	9	"	"	"
38.	นายทรงศักดิ์ รัตนะ	"	20	53	9	"	"	"
39.	นายคำหาญ ไชยเพชร	"	30	28	9	"	"	"
40.	นายมุกดา ใจตรง	"	8	80	9	"	"	"
41.	นางแจ่มจันทร์ ทินชาติ	"	31	6	9	"	"	"
42.	นายวีระศักดิ์ มาตราข	"	20	83	9	"	"	"
43.	นางนอง มาตราข	"	10	87	9	"	"	"
44.	นายสำมา รัตนะ	"	25	46	9	"	"	"
45.	นายอินทรี รัตนะ	"	19	130	9	"	"	"
46.	นายวันคำ รัตนะ	"	25	78	9	"	"	"
47.	นางใบ รัตนะ	"	-	4	9	"	"	"
48.	นายศักดิ์นคร รัตนะ	0+900	17	46	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
			3,000ไร่					

รายชื่อสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังถ้ำ
บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 2 โครงการชลประทานสกลนคร
ตั้งแต่วันที่ 26 เมษายน 2550

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่					หมายเหตุ
		เลขที่	หมู่ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	
นายสัมฤทธิ์ มาตราช	ประธาน	60	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร	
นายหนูพันธ์ รัตนะ	รองประธาน	65	9	"	"	"	
นายสะท้อน มาตราช	เลขานุการ	106	9	"	"	"	
นายประเยาว์ ไตรระยะพันธ์	เหรัญญิก	127	9	"	"	"	
นายอาคม กางทอง	ปฏิคม	180	9	"	"	"	
นายเกรียงศักดิ์ รัตนะ	กรรมการที่ปรึกษา	16	9	"	"	"	
นายทองปักษ์ ศรีสวัสดิ์	หัวหน้าส่งน้ำ	200	9	"	"	"	
นายสายวาน รัตนะ	หัวหน้าส่งน้ำ	92	9	"	"	"	
นายสมจิต กางทอง	กรรมการที่ปรึกษา	48	9	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร	

หมายเหตุ รายชื่อคณะกรรมการด้านต่างๆ ให้เขียนเรียงแต่ละด้าน

ประวัติทีมวิจัย

ชื่อ สกุล	ที่อยู่	อายุ	การศึกษา	ประสบการณ์ / ตำแหน่งปัจจุบัน
1. นายพลนภา รัตนะ	141 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	39	ม.6	ผู้ใหญ่บ้าน
2. นายสายวาน รัตนะ	92 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	53	ป.4	ประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
3. นายหลัก รัตนะ	1 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	40	ม.6	ส.อบต.
4. นายศักดิ์นคร รัตนะ	232 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	39	ม.6	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
5. นายเกรียงศักดิ์ รัตนะ	16 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	68	ม.3	อดีตผู้ใหญ่บ้าน
6. นายสัมฤทธิ์ มาตราข	60 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	64	ป.4	อดีตประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
7. นายสะท้อน มาตราข	106 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	50	ม.6	กรรมการกลุ่ม /อดีต ส.อบต.
8. นายทองปักข์ ศรีสวัสดิ์	200 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	38	ป.6	รองประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
9. นายเดชา มาตราข	71 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	45	ป.4	รองประธานกลุ่มผู้ใช้น้ำ
10. นายประเยาว์ ไตรยพันธ์	172 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	43	ม.3	เหรัญญิกกลุ่ม
11. นายสวาท ศรีสวัสดิ์	99 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	59	ป.4	ประธาน อสม.
12. นายวิทยา สุราราช	50 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	42	ปวช.	กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ
13. นายบุญจง ศรีสวัสดิ์	142 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	48	ป.7	กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ
14. นายจำลอง กางทอง	40 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	51	ป.4	ส.อบต.
15. นายทรงชัย ศรีสวัสดิ์	177 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	40	ม.6	กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ
16. นายพิทยา บิตร	51 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	31	ปวส.	กรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำ
17. นางอัญชลี รัตนะ	143 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	38	ป.6	เกษตรกร
18. นางสมสมัย รัตนะ	169 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	36	ป.6	เกษตรกร
19. นายสนใจ รัตนะ	163 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	49	มศ.3	อดีต ส.อบต
20. นายสุวัฒน์ชัย กางทอง	82 ม. 9 บ้านโนนอุดม ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร	38	ป.6	เลขากลุ่มผู้ใช้น้ำ